

ОДБРАНА

ВЕЖБА
РЕЧНЕ ФЛОТИЛЕ
„ЕЧКА 2017”

Година XIII ■ Број 281 ■ 1. јун 2017. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

ИНТЕРВЈУ

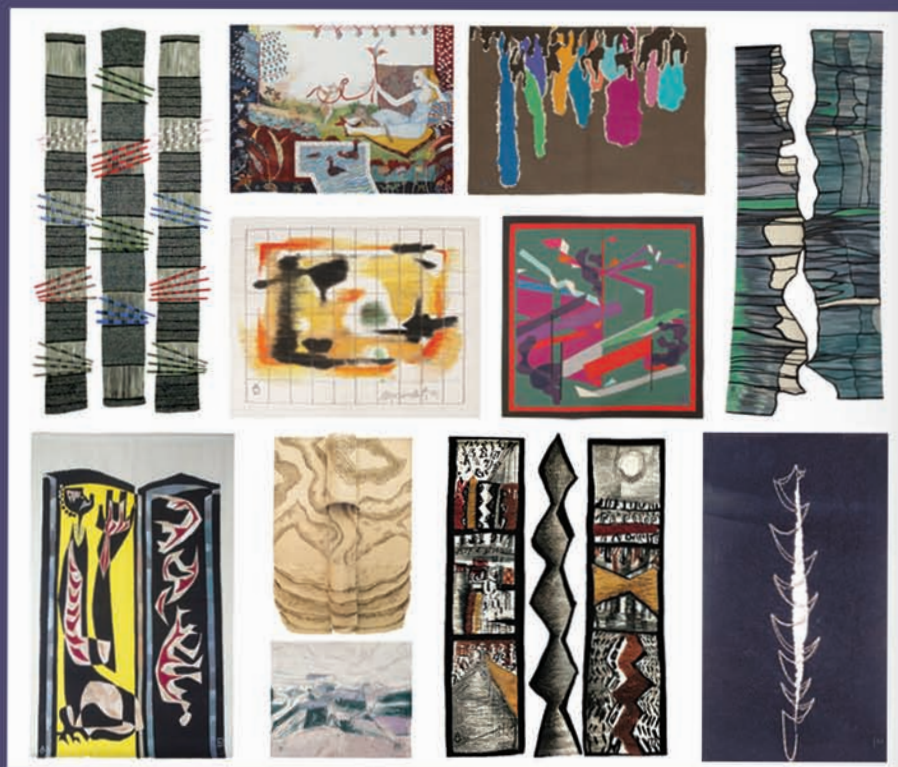
ДР ГОРАН МАТИЋ

АУТОРИТЕТ ЗАКОНА
КАО НЕОПХОДНОСТ

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
УПРАВА ЗА ОДНОСЕ СА ЈАВНОШЋУ
Медија центар „ОДБРАНА“

Установа за израду таписерија „Атеље 61“

ИЗ ЗБИРКЕ „АТЕЉЕА 61“ НОВОСАДСКА ТАПИСЕРИЈСКА СЦЕНА

7–26. јун 2017.

Велика Галерија Дома Војске Србије
Браће Југовића 19

Едиција ВОЈВОДЕ

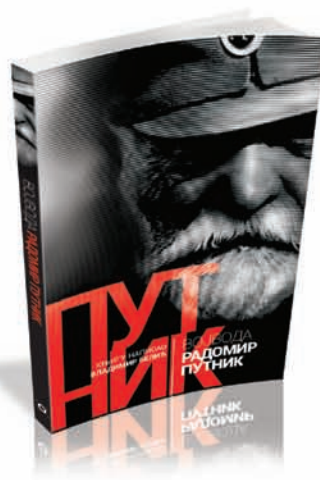
Велике годишњице су и велика подсећања, хоризонтални пресеци наше сопствене историје. Годишњица Великог рата вратила нам је у живу интересовања многе историјске личности тог периода. Биографије славних српских војвода исписују најсветлије странице наше војне и свеколике историје.

ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ

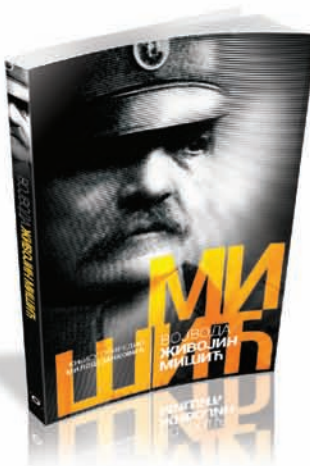
Томислав Гаврић,
Драган Симовић
Броширано,
ф. 13×20, 140 стр.
шифра: 111347
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА РАДОМИР ПУТНИК

Владимир Белић
Броширано,
ф. 13×20, 142 стр.
шифра: 111348
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА ЖИВОЈИН МИШИЋ

Милош Јанковић
Броширано,
ф. 13×20, 152 стр.
шифра: 111349
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА СТЕПА СТЕПАНОВИЋ

Е. Белић
Броширано,
ф. 13×20, 186 стр.
шифра: 111350
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Ратника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапандин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић
Владимир Вјештић
Миријана Крстовић, поручник
Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влацић,
Милосав Ц. Ђорђевић, др Милан Мијалковски,
др Зоран Миладиновић, др Миљан Милкић,
Будимир М. Попадић, Милош Стругар,
Никола Остојић, Александар Радић, Бојан Рајић,
Влада Ристић, Милена Милетић, Александар Киш,
Драгана Барјактаревић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник)
Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Даримир Банда, Душка Стефановић, Јово Мамула
(фото-репортери)

Језички редактори

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски,
Јелица Живановић

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765

Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја 3201-810; 3241-254; 23-810

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РС
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штељонице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд

ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 281

ВЕЖБА
НА ПОЛИГОНУ
„ТИТЕЛ“

Снимио
Будимир М. ПОПАДИЋ

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 169
РИТУАЛ ШТАФЕТЕ

Криминалистичко-истражна
група Управе војне полиције

НЕСАЛОМИВИ
БОРЦИ ПРОТИВ
УНИФОРМИСАНОГ
КРИМИНАЛА

Тактичка вежба
Мешовите артиљеријске
бригаде на „Пасуљанама“
ВАТРЕНИ СКОК
2017

Формиран Савет
за безбедност хране

ОДГОВОР
ПРИТИСЦИМА

Шаховски турнир
у Дому Војске Србије

НОВЕ НАДЕ
ШАХА

- 8 Др Горан Матић
**АУТОРИТЕТ ЗАКОНА
КАО НУЖНОСТ**
- 26 Покретно логоровање
припадника Бригаде везе
**ОБУКА
И УВЕЖБАВАЊЕ**
- 28 Биљана Брадић
најбоља сестра ВМА
за прошлу годину
**СЕСТРА
СА ВИСОКОМ
ШКОЛОМ**
- 34 С осматрачнице
**ПОРЕЗ
НА СИМБОЛ
ПРОФЕСИЈЕ**
- 36 Светски феномен:
Јуријева ноћ
**ВЕЛИКА
СВЕМИРСКА
ЖУРКА**
- 40 Српски комита
Драгиша М. Стојадиновић (3)
**БЕСКОМПРОМИСНИ
ПРЕДСТАВНИК
НАРОДА**
- 43 Маестро Павле Медаковић
добитник престижног
признања
**КРУНА
ВИШЕДЕЦЕНИЈСКОГ
РАДА**

Без развијених институција и компромиса између различитих друштвених група нема напретка, осуђени сте на понављање историјских лекција, назадак, немире и нестабилност. Ауторитет и владавина закона је нужност, од које се не може побећи у модерним државама 21. века, каже у интервјуу за наш магазин директор Канцеларије савета за националну безбедност и заштиту тајних података у Влади Републике Србије, аутор књиге „Политички деликти – атентат и побуна“, новог издања Медија центра „Одбрана“.

Несаломиве борце против криминала, припаднике Криминалистичко-истражне групе Управе војне полиције, поред стручности, краси и веома развијен осећај за тимски рад. Живот у колективу, целодневни рад, често и непредвидљиви ризик на послу, чини их изузетним и на све спремним људима. Обављање ризичних задатака у сложеним условима подразумева међузависност доведену до перфекције. Кажу да се познају „у душу“. Ослонац су један другом и професионално и приватно.

Припадници Мешовите артиљеријске бригаде извели су још један „ватрени скок“. Током осмодневног покретног логоровања, јединственог у години, преваљали су пут од Ниша до Ртња, па до полигона „Пасуљанске ливаде“, где су извели завршну тактичку вежбу с бојним гађањем. Ватрени дан на полигону уследио је после вишедневног логоровања на Ртњу, где су артиљерци увежбавали заузимање елемената борбеног распореда, поседање ватрених положаја, рад по командама за гађање и премештање са једног на други положај. На „Пасуљанама“ су најпре извели вежбовна и испитна батеријска гађања из уметнуте цеви 20 mm са топ-хаубицама НОРА и топовима 130 милиметара. Била је то припрема за велико ватрено финале – посредна артиљеријска бојна гађања, која су изводили припадници три дивизона Бригаде.

Уз припаднике Мешовите артиљеријске бригаде, током маја били су активни и припадници Речне флотиле. Подводна противдиверзантска, бродска противминска и минска дејства, спречавање продора непријатељских војних бродова и ватрена подршка јединица пешадије у одбрани, чинили су окосницу сложене и динамичне тактичке вежбе морнара са бојним гађањем Речне флотиле „Ечка 2017“.

Припадници Бригаде везе, током шестодневног покретног логоровања, извели су тактичку вежбу чији је циљ био обука команде батаљона у правилном планирању, организовању и реализацији логоровања и извршавања наменских задатака потчињених јединица.

Поводом Дана сестринства на Војномедицинској академији и ове године изабрана је најбоља медицинска сестра. Овога пута то је Биљана Брадић, главна сестра Другог одељења Клинике за нефрологију ВМА. Пацијенти је воле, лекари и колегинице поштују и истичу њено пожртвовање и посвећеност одговорном послу.

Скоро да нема грађанина који бар некад није купио производ коме је истекао рок трајања или није, на рафовима продавница, видео артикал који је у неким другим земљама забрањен. Немало пута грађани су упозоравани на присуство металних опипака у брашну, канцерогених материја у храни, на млеко са повишеним токсинима. Хоће ли безбедност хране коју једемо бити подигнута на виши ниво након формирања Стручног савета за процену ризика у области безбедности хране? За очекивати је да хоће, сматра министар пољопривреде Бранислав Недимовић, пошто су у рад тог тела укључени стручњаци из свих референтних области. ■

МИНИСТАР ОДБРАНЕ У БЕЛОРУСИЈИ

У службеној посети Белорусији, министар одбране Зоран Ђорђевић састао се 20. маја у Минску с министром одбране Белорусије генерал-потпуковником Андрејем Алексејевичем Равковим, с којим је разговарао о унапређењу сарадње у области одбране, посебно у војноекономској и војнотехничкој области. Министри су подржали могућност сарадње компанија одбрамбених индустрија и заједнички наступ у извозу наоружања и војне опреме и технологија на трећа тржишта.

Ђорђевић и Равков констатовали су да је потписивање Споразума о војнотехничкој сарадњи између две владе створило формално-правни оквир за даљу конкретизацију сарадње одбрамбених индустрија, а пре свега за формирање и рад Заједничке комисије за војнотехничку сарадњу.

Министар Ђорђевић нагласио је да Србија, у складу са својом политиком војне неутралности, са НАТО-ом остварује сарадњу у оквиру Програма „Партнерство за мир“, баш као и Белорусија, без аспирација за пу-

ноправним чланством, али да истовремено настоји да унапреди партнерске односе и са чланицама ОДКБ, а посебно са Белорусијом и Русијом.

Са жељом да сарадња буде подигнута на виши ниво, Србије активно учествује на вежби „Нераскидиво братство 2017“, која ће бити одржана у Казахстану, потврдио је Ђорђевић. Он је захвалио и на принципијелној подршци Белорусије територијалном интегритету и суверенитету Србије, као и нашим напорима да политичким средствима решимо сва отворена питања на Косову и Метохији. ■

САСТАНАК МИНИСТРА ЂОРЂЕВИЋА И ГЕНЕРАЛА ДИКОВИЋА С ГЕНЕРАЛОМ ХОЏИСОМ

Министар одбране Зоран Ђорђевић састао се 23. маја с командантом Копнене војске Европске команде Оружаних снага САД генерал-потпуковником Фредериком Хоџисом, који је боравио у посети Републици Србији.

Високи званичници разговарали су о билатералној војној сарадњи, у којој посебан значај има реализација заједничких вежби које су усмерене на унапређење оперативних и функционалних способности Војске Србије.

– Изузетно смо задовољни билатералном војном сарадњом са САД и није реткост да се на обе стране управо војно-војни односи оцењују као најбоље

развијен сегмент свеукупних билатералних односа наших држава – истакао је Ђорђевић.

Делегацију Европске команде Оружаних снага Сједињених Америчких Држава, коју је предводио командант Копнене војске, примио је и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић. Генерали Диковић и Хоџис разговарали су о билатералној војној сарадњи Србије и САД посебно у домену обуке.

На састанку је истакнуто да сарадња Војске Србије и оружаних снага САД има веома значајно место у укупним билатералним односима двеју земаља и да се она константно унапређује.

Генерал-потпуковник Хоџис пренео је веома позитивне утиске о сарадњи коју КоВ ЕК ОС САД има са Војском Србије и нагласио изузетан професионализам и обученост припадника Министарства одбране и Војске Србије. Истакао је значај заједничких вежби и обуке припадника копнених војски двеју земаља уз очекивање да ће се квалитет и квантитет заједничких вежби, као и других облика сарадње одржати на високом нивоу. ■

ВОЈСКА СРБИЈЕ И ДАЉЕ ИНСТИТУЦИЈА ОД НАЈВЕЋЕГ ПОВЕРЕЊА

Резултати истраживања које је средином маја објавила Агенција за истраживање „Дип дајв“ (Deep dive) потврђују да је Војска Србије и даље институција од највећег поверења грађана Србије. Чак 57 одсто грађана највише верује својој Војсци, што је знатан пораст у односу на 2011. годину, када је тај проценат износио 37 одсто.

То је резултат којим се Министарство одбране и Војска Србије с правом поносе, али нас и обавезује да наставимо са одговорним извршавањем бројних задатака у све три мисије. Поверење је заслужено и код градског и код сеоског становништва и то у свим деловима Србије. Истраживање је обухватило национално репрезентативан узорак од 1.500 грађана и то 60 одсто градског и 40 одсто сеоског становништва из шест региона. Према објављеним резултатима, иза Војске Србије су Српска православна црква, полиција, катастар и Народна банка. ■

НАЧЕЛНИК ГЕНЕРАЛШТАБА ЕМИРАТСКИХ ОРУЖАНИХ СНАГА У ПОСЕТИ СРБИЈИ

7

Начелник Генералштаба Оружаних снага Уједињених Арапских Емирата генерал-потпуковник Хамад Мохамед Тани Ал Румаити, са делегацијом, боравио је 22. и 23. маја у дводневној посети Републици Србији.

После свечаног дочека у касарни „Топчидер“ разговарао је с начелником Генералштаба Војске Србије генералом Љубишом Диковићем о могућности ма унапређења војне сарадње двеју земаља, као и о питањима од значаја за војноекономску сарадњу.

Госта из Оружаних снага Уједињених Арапских Емирата примио је и министар одбране Зоран Ђорђевић, а током разговора констатовано је да добри политички односи двеју земаља представљају основ за успостављање боље сарадње у области одбране, а могуће области за њен развој и интензивирање су војно-економска и научнотехничка, али и војна сарадња. ■

ПОСТХУМНА ОДЛИКОВАЊА ПРИПАДНИЦИМА СИСТЕМА ОДБРАНЕ

У Генералном секретаријату председника Републике, изасланик председника Милорад Симић уручио је 18. маја одликовања породицама припадника Министарства одбране и Војске Србије настрадалих у експлозији у Техничком ремонтном заводу у Крагујевцу и породицама припадника 204. ваздухопловне бригаде настрадалих у авионској несрећи у региону код Шапца.

Церемонији уручења одликовања присуствовали су министар одбране Зоран Ђорђевић и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић.

Изасланик председника Републике изразио је захвалност за „неизмеран допринос који су сви они дали у професионалном обављању војне службе и постављеним задацима и обавезама“.

Указом председника Републике Србије златним медаљама за храброст „Милош Обилић“ за испољену изванредну храброст и дело личног херојства постхумно су одликовани потпуковници Мирослав Перишић и Ненад Ђулибрк, капетани Дејан Пандуровић и Дарко Костић и цивилна лица Дејан Ковачевић и Жељко Николић. ■

ГЕНЕРАЛ ДИКОВИЋ НА САСТАНКУ ВОЈНОГ КОМИТЕТА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић присуствовао је састанку Војног комитета Европске уније одржаном 16. маја у Бриселу.

Теме састанка биле су саветодавне мисије за обуку под мандатом ЕУ и мисије и операције заједничке безбедносне и одбрамбене политике, са акцентом на мисије ATALANTA, EUNAVFOR MED и Западни Балкан, о којима су говорили генерални директор Војног штаба ЕУ, начелник Генералштаба Централноафричке Републике, командант Афричке команде Оружаних снага САД, као и команданти војне операције поморских снага ЕУ у Сомалији (ATALANTA) и мисије ЕУ у БиХ (ALTHEA).

На маргинама састанка, генерал Диковић састао се са начелницима генералштабова оружаних снага Бугарске, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Пољске, као и са командантом Националне гарде Кипра. ■

ДР ГОРАН МАТИЋ

АУТОРИТЕТ ЗАКОНА

Ново издање Медија центра „Одбрана“, књига др Горана Матића „Политички деликти – атентат и побуна“, обрађује хетерогену материју кривичног права везану за различите периоде постојања српске државности, династије и државна уређења, обједињену ауторовом усредсређеношћу на питања кривичноправне заштите уставног уређења и безбедности Републике Србије.

Општи је утисак, могло се чути и на промоцији, да је монографија значајна јер омогућава да сагледамо историјски контекст битних догађаја и процеса који су претходили атентатима и побунама у Србији, а осврће се и на формалне одговоре државе на њих.

– Монографија је настала из моје докторске дисертације. Међутим, морао сам да је дорадим, па је испало да готово нема везе с њом. Позабавио сам се историјским изворима, и око 60 процената је кривичноправна материја, а остатак се тиче политикологије и безбедности. Кад кажем кривичноправна, мислим на анализу важећих прописа и упоредноправну анализу и анализу историјских докумената и прописа Србије, од Душановог законика до данас. Преко Кнежевине и Краљевине Србије, Краљевине СХС, Краљевине Југославије, ДФЈ, ФНРЈ, СФРЈ, СРЈ, ДЗСЦГ и на крају Републике Србије. Идеја је била да покажем како Србија има особен кривичноправни концепт заштите уставног поретка и уређења у односу на друге, уз велики утицај совјетског права. Али деведесетих година прошлог века вратили смо се традицији српског законодавства, на линију „Казнителног законика“. У 19. и у 20 веку, пре Југославије, кривично законодавство функционисало је у две групе прописа – у општим и војним. Због активности „Црне руке“ и убиства Алек-

сандра Обреновића, Карађорђевићи су се заштитили и од могуће завере у војној организацији, па су увели концепт издаје, велеиздаје и у војном кривичном делу, односно „Военом законнику“, разуме се, уз коришћење института општег кривичног законодавства тог времена – „Казнителног законика Краљевине Србије“.

Q Зашто је то особен концепт?

– Особен је јер је иза сваког кривичног дела у нашем кривичном законодавству један конкретан догађај. За последњих сто педесет година изгубили смо четири владара, пет, ако рачунамо и премијера Ђинђића, почев од Карађорђа, који је први убијен, па Михаило и Александар Обреновић, Александар Карађорђевић у Марсеју. То је лоша слика за наше службе, војску и полицију, генерално за сектор безбедности. Ипак мора се напоменути да су поменуте службе све њих упозориле, али они то очигледно нису озбиљно схватили. Примера ради, Александра Карађорђевића упозорио је тадашња војнообавештајна служба да не иде у Марсеј, а ако иде, да носи панцир прслук. Међутим, он је рекао да је недовољно да један српски краљ носи панцир кошуљу. Подсетићу вас, Марија Карађорђевић је преко румунских и француских извора упозорена, па није отишла на тај пут. Према историјским документима, мета атентата није био краљ Александар, већ француски министар спољних послова Луј Барту, који је „водио“ тврду линију према Немачкој. Преминуо је у болници, од ране на руци која је, очигледно, због намерног немара, искрварила. Пустили су га да умре, што упућује на теорију завере, у коју је била умешана и француска обавештајна служба. Наш краљ је био колатерална штета.

Q Историја европских држава бележи сличне случајеве ђолићичких убиства личности највишег ранга, али не у овом броју и у такво крајњом периоду. Чини ли Вам се да су код нас ти случајеви, више него код других, били ђод уљивом сџраног факџора?

– Није реч само о упливу страног фактора. Наш проблем је што смо ми неке фазе развоја државности прескочили, што се, пак, рефлектовало на институције. Почели смо да говоримо о модерној држави тек у 19. веку, иако тај концепт постоји још од 1682. године. У то време били смо под Турцима, у једном конзервативном феудалном систему. У Србији је кроз историју, као и у многим другим државама, власт била заснована на лидерству, монарху, аутократи, па је убиство владара, као што су Карађорђе, Михаило или Александар Обреновић, заправо, било обезглављивање државе, која се тек развијала. Говорим о Србији 19. века. Увозили смо интелектуалце, који су формирали институције по узору на Аустрију, Мађарску, Чешку. После Првог светског рата копирали смо француски административни систем, вишемање успешно, али је убиство монарха увек било обезглављивање државе и успостављање нове, а то је концепт средњег века, под условом да се у средњем веку монархистички систем владања уопште може назвати државом у модерном смислу.

Q Да ли смо се много ђроменили?

– Променили смо се. Власт нам је Уставом подељена на законодавну, извршну и судску. Није више сконцентрисана у једном човеку – монарху, који је био поглавар државе, цркве, војске и свега другог. Сад је ту више лица, институције су добиле на значају. Истина, свако транзиционо друштво

КАО НУЖНОСТ

9

Без развијених институција и капацитета компромиса између различитих друштвених група нема напретка. Осуђени сте на понављање историјских лекција, назадак, немире и нестабилност. Ауторитет и владавина закона је нужност, од које се не може побећи у модерним државама 21. века, каже директор Канцеларије савета за националну безбедност и заштиту тајних података у Влади Републике Србије, аутор књиге „Политички деликти – атентат и побуна“, која је ново издање Медија центра „Одбрана“.

Снимко Јово МАМУЛА

има проблем, јер долази до урушавања старих институција и успостављања нових, а ми смо већ готово 20 година у процесу реформи. Погледајте државну управу Републике Србије, министарства. Има их различитих: преузетих из политичко-правног система СФРЈ, као и из СР Србије, оних из времена Државне заједнице СЦГ, и најновијих. А сви имају различите методологије рада, административне процедуре, различито канцеларијско пословање, фонтове, устројавање процедура – што се неминовно одражава и на функционисање органа. Имамо такозвани секторско-ресорни модел функционисања државне управе, који није компатибилан, јер је креиран на основу више различитих правних модела као што су англосаксонски, француски, немачки, али и словеначки, чешки и слични.

Q Како онда да се боримо са безбедносним изазовима данашњице каква је, на пример, обасносћ за државне органе од сајбер напада?

– Не постоји таква врста ризика, јер државни органи још не раде документа у сајбер простору, и даље су ту папир, печат, колица, курири, доставне књиге и архивски ормани. Додуше, има изузетака, војна организација има дигитализоване документационе систе-

ма, МУП и БИА своје, али општа државна управа је друга прича. На „локалу“ је разлика од општине до општине, уз напомену да су се бројне општине већ дигитализовале. И ту се види да у канцеларијском пословању нисмо компактни и методолошки усаглашени.

Q Од 2009. године учествовали сте у формирању Канцеларије савета за националну безбедност и заштити тајних података. На изворишту сте „безбедносне материје“, у време када број информација које су безбедносно интересантне расте драматичном брзином, истом оном којом је свећ и постојао глобално село.

– Када се говори о историјском приказу обраде и заштите тајних података, прве безбедносне информације које су обрађиване биле се дворске интриге и оне везане за цркву. Следи 17. век и модерна држава и администрација почињу да креирају информације које се односе на различите области живота и постају предмет обавештајног истраживања. У 20. веку говоримо о десетинама и стотинама хиљада таквих информација, а у 21. не можемо их бројчано изразити. Статистика каже да данас просечан три-

наестогодишњак дневно прими од 13.000 до 15.000 информација преко мобилне телефоније, порука, разних обавештења.

Q Чини се да данас више није ни проблем доћи до информације, већ да је далеко већи – њихова обрада.

– Потпуно сам сагласан с Вама. Случај „кула близнакиња“ је индикативан. Америчке службе су тек након шест или седам година, обрадом доступних података, дошле до закључка да ће доћи до напада. Аналитичка технологија не прати количину прикупљених информација, односно технологију. То отвара питање увођења вештачке интелигенције у процес, јер неко мора да апсорбује велики број информација и доноси закључке, што би неке ствари олакшало, али донело и извесне ризике, јер се из процеса измешта рационални елемент, који поседује само човек. Занимљив је и феномен креирања информација и њихов утицај на понашање крајњих корисника информација преко различитих јавних медија, било да су то политичке елите или грађани, чиме се обавља врхунска манипулацију људским умом преко људског срца.

◉ *Колико смо способни да се оду-
ђремо шоме да будемо „креи-
рани“?*

– Јавни медији требало би да буду филтер који ће професионално обављати свој посао. Процес пријема информација видим као ситуацију уласка у велике хипермаркете, где је на полици изложено више роба, различитих произвођача и карактеристика, а ви купујете сходно вашем новчанику, општем утиску и потребама. Слично би требало да буде с информацијама. Али, наша штампа, нажалост, није се много променила у односу на ону с почетка 20. века, од случаја „Црне руке“. Погледајте књигу Васе Казимировића, која анализира писање београдске штампе у том периоду, која је и тада била много више таблоидна, него озбиљна, критичка. Данас је слична ситуација. Анализа показује да, осим што се велики број штампаних медија гаси и прелази на електронске платформе, нови медији нам, ради боље продаје, шаљу агресивне и често експлицитне сексуалне поруке, где се све своди на један потпуно други ниво. Да купујемо шта нам се каже и да ништа не питамо. Да не говорим о потреби медија данас да продру у човекову најдубљу интиму и те детаље преносе као нешто о чему јавност има потребу да зна. Гесло је – информације траже купца, све је на продају.

◉ *У шоку је процедура доношења нове Стратегије националне безбедности и Стратегије одбране Републике Србије. Тренутно важећи документи рађени су у другом времену, за други безбедносни амбијент, за другу државу, Државну заједницу СЦГ, и зрела су за измене. У којој је фази њихова израда?*

– Интерресорна група вредно ради. Очекујемо да ће посао завршити до краја јуна. Већ су урађени озбиљни нацрти, усаглашава се текст, ставови, процене. Претпостављам да ће јавна расправа кренути почетком јула. Један од проблема је то што нам је Стратегија одбране уставна категорија, а Стратегија националне безбедности уређена је Законом о одбрани, па имамо мали правни дисбаланс, који ће, највероватније, бити превазиђен

тако што ће и национална безбедност постати уставна категорија у блиској будућности.

◉ *Каква су искуства других земаља с тим стратешким документима?*

– У Француској се, на пример, та два концепта не раздвајају, па је „стратегија националне безбедности и одбране“ заједнички документ. У неким другим државама национална безбедност постала је водећи концепт, јер се сматра да је падом Берлинског зида нестала војна опасност, али ту је одбрана најзначајнија компонента националне безбедности. Постоје и државе које сматрају да и даље постоји велика војна опасност, па је одбрана водећи концепт, а национална безбедност, пак, најзначајнија функција концепта одбране. Ми се као држава још нисмо определили, али се у преговарачком процесу са Европском унијом морамо прилагодити очекивањима. Ми заступамо став да је национална безбедност водећи концепт, а одбрана најзначајнија функција. Није ни Унија око тога јединствена, али будућим чланицама намећу строже услове него пуноправним.

◉ *Који су, по Вашем мишљењу, тренутни безбедносни изазови у региону?*

– Имамо безбедносно веома динамично окружење. На делу је ново бујање албанског сепаратизма и иредентизма, поново се говори о „великоалбанској“ идеји, за коју, очигледно, постоје и ментори на Западу. Ту је и један замрзнути конфликт између Грчке и Турске на Кипру, где су присутни, често медијима неинтересантни, инциденти. Политичку напетост која траје имамо у Босни и Херцеговини, као и у Хрватској где, у складу с трендом у већини европских држава, расте десни екстремизам и држава покушава да се с тим избори.

◉ *Србија је одређена да буде фактор стабилности?*

– Апсолутно. Желимо да будемо део решења, а не проблема на Балкану, и чине се велики напори у два смера. Први је преко регионалне сарадње у југоисточној Европи, где смо активан партнер на разним нивоима, и преко придруживања ЕУ, а опет, градиво до-

бре билатералне односе с Руском Федерацијом, али и са САД и Кином, што је у складу са доктрином „четири стуба националне стратегије безбедности“. Јасно је да без јаке економије, привреде, туризма, без технолошког развоја, уз необилазно грађење јаким и стабилних институција, нема шансе за напредак и не може се говорити о Србији као фактору стабилности. Јер, политика се мора водити у институцијама система, а не на улици, насилним начинима, грађанским ратовима или кроз убиство владара. Опет смо у материји којом се бави моја монографија.

◉ *По захтеву издавача, Медија центар „Одбрана“, зајочели сте припрему друге књиге на исту тему, али с другачијим приступом?*

– Да, она ће бити више историјска и намењена широј јавности. Бавиће се конкретним побунама против власти у Србији у 19. и 20. веку и, на основу доступних извора, донеће анализу важних догађаја, од Милетине и Ђакове буне у 19. веку, па до „петооктобарских промена“, различитих уличних протеста. Желим да хронолошки приближим континуитет тих догађаја. Можда је таква књига требало да буде и прва написана, али, шта је ту је.

◉ *За крај, јесмо ли, дакле, бунцијски народ?*

– Могло би се рећи да јесмо, али је нужно појаснити да је чињеница да немамо до краја изграђене институције, нити капацитете, преко којих грађани могу своје незадовољство да каналишу на институционалан начин, као што то могу у Великој Британији, Француској или Немачкој. Без те претпоставке државе су осуђене на немире, бунцијство, преврате, на улицу и протесте. Када постоје озбиљне институције, тада можете да системски амортизујете незадовољство. То је и порука моје монографије – без развијених институција и капацитета компромиса између различитих друштвених група, нема напретка. Осуђени сте на понављање историјских лекција, назадак, немире и нестабилност. Ауторитет и владавина закона је нужност, од које се не може побећи у модерним државама 21. века. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ

НЕСАЛОМИВИ БОРЦИ ПРО КРИМИНАЛА

Оно што краси припаднике Криминалистичко-истражне групе, поред стручности, свакако је и тимски рад. Живот у колективу, целодневни рад, често и непредвидљиви ризик на послу, чини их изузетним и на све спремним људима. Обављање ризичних задатака у сложеним условима подразумева међузависност доведену до перфекције. Кажу да се познају „у душу”. Често су не само колеге, већ и пријатељи који се посећују и породично. Ослонац су један другом и професионално и приватно. Само тако, кажу, могу да обављају посао чији су одговорност и значај једнако мерљиви.

Издавају их немерљива доза ентузијазма, одлучности и упорности, висок ниво професионализма и стручности, али, пре свега, непомућена вера у то да раде у корист свих нас. Чак и у корист оних с којима се сукобљавају.

Припадници Криминалистичко-истражне групе Управе војне полиције Генералштаба Војске Србије већ 11 година упорно се носе са најтежим облицима криминалитета у систему одбране, односно у Министарству и Вој-

сци. Анализе показују да несаломиви борци против криминала почињеног у војној униформи, или у вези с њом, иако не тако многобројни, у том беспощедном и не увек видљивом рату постижу изузетно добре резултате. „Наоружани” овлашћењима која проистичу из Закона о одбрани и Војсци Србије, Закона о кривичном поступку, Закона о полицији и бројних подзаконских аката, али и оним знатно убедљивијим, модерним личним наоружањем, почињу кривичних дела често ухвати и на „лицу места”. Пошто акције

планирају до детаља, с акцентом на фактору изненађења, употреба ватреног оружја ипак није тако честа, каже пуковник Саша Стојановић, начелник Криминалистичко-истражне групе, коју сачињавају четири центра с територијалном надлежношћу у Београду, Нишу и Новом Саду.

– Пролазећи кроз процес вишегодишњих реформи у Војсци, прилагођавајући се новим захтевима времена и новим безбедносним изазовима и претњама, војна полиција изнашла је и нове организационе облике који су

ТИВ УНИФОРМИСАНОГ

омогућили ефикасније сузбијање криминалитета. Тако је 10. маја 2006. године, за реализацију најсложенијих задатака у области сузбијања криминалитета у Министарству одбране и Војсци Србије и за пружање подршке Војнобезбедносној агенцији у документовању кривичних дела из њихове надлежности, формирана Криминалистичко-истражна група. То је специјализована установа војне полиције чији је задатак спречавање, откривање и расветљавање кривичних дела у Министарству одбране и Војсци Србије,

као и откривање и хватање њихових починилаца и привођење надлежним правосудним органима. Своје задатке припадници КИГ извршавају примењујући законом дата овлашћена и спровођењем оперативно-криминалистичких мера и радњи у преткривичном поступку према лицима запосленим у МО и ВС за која постоје основи сумње да су извршили кривично дело, као и према цивилним лицима, ако постоје основи сумње да су извршили кривично дело против МО и ВС за које се гони по службеној дужности. Треба рећи да, као овлашћена лица војне полиције, припадници Криминалистичко-истражне групе поступају, првенствено, по службеној дужности. Налози и захтеви јавних тужилаштава и судова обавезујућа су акта на основу којих војна полиција примењује прописана овлашћења, прикупља податке и повратно извештава орган који је њено ангажовање наредио. Основ за наше поступање су и захтеви других државних органа са којима војна полиција има развијену функционалну сарадњу, првенствено Војнобезбедносне агенције и МУП-а Републике Србије. На крају, не треба заборавити ни поступање по пријавама правних или физичких лица о незаконитим радњама у Министарству одбране и Војсци Србије – каже пуковник Стојановић.

Официри у већини

Криминалистичко-истражну групу чине професионални припадници Војске са дугогодишњим искуством у јединицама војне полиције, развијеним способностима за тимски рад и завршеним одговарајућим специјализованим курсевима, намењеним за

НОСИОЦИ ОПЕРАТИВНО КРИМИНАЛИСТИЧКОГ РАДА

Криминалистично-истражна група носилац је оперативно-криминалистичког и превентивног рада на пословима сузбијања криминалитета у Министарству одбране и Војсци Србије. Осим рада на сузбијању криминалитета, КИГ обавља и друге војнополицијске послове. Намењена је и за заштиту припадника МО и ВС од противзаконитог деловања изнутра и споља. Поред тога, извршава и послове попут контроле и одржавања војног реда и дисциплине, обезбеђења најзначајнијих војних објеката, одређених лица, докумената и наоружања, регулисања и контроле саобраћаја и противтерористичке заштите.

стицање знања из области послова сузбијања криминалитета. Док су се сузбијањем криминалитета раније искључиво бавили подофицири, сада у Криминалистичко-истражној групи ове послове већином обављају официри, али се значај подофицира у тој установи не смањује. Велики број официра, поред усавршавања у оквиру Универзитета одбране, образује се и на Криминалистичко-полицијској академији, па тако установа сада располаже и респектабилним бројем припад-

ника са звањем „специјалиста криминалиста“. Оно што краси припаднике Криминалистичко-истражне групе, поред стручности, свакако је и тимски рад. Живот у колективу, целодневни рад, често и непредвидљиви ризик на послу, чини их изузетним и на све спремним људима. Обављање ризичних задатака у сложеним условима подразумева међузависност доведена до перфекције. Кажу да се познају „удушу“. Често су не само колеге, већ и пријатељи који се посећују и породично. Ослонац су један другом и професионално и приватно. Само тако, кажу, могу да обављају посао чији су одговорност и значај једнако мерљиви.

– Нашу групу сачињавају изабрани припадници војне полиције, који су се у раду издвојили стручношћу, знањем, вештинама, али и срчаном шћу. То су одговорни и високомотивисани официри и подофицири, оспособљени за посве самосталан и аутономан рад на сузбијању криминала. Криминалистичко-истражна група опремљена је савременим криминалистичким средствима и опремом која нам омогућава ефикасан рад, али треба рећи да се у развоју не сме стати – каже пуковник Стојановић.

Мада је институција која ужива највеће поверење грађана, Војска Србије није изолована од друштва, па није имуна на многе негативне појаве које се рефлектују и на систем одбране. Најчешћа кривична дела која је Криминалистичко-истражна група документовала у току 2016. године била су тешка крађа, превара и злоупотреба службеног положаја. У неколико наврата није изостало ни кривично дело против Војске Србије, односно крађа оружја и дела борбеног средства. Документована је штета причињена Министарству одбране и Војсци у износу већем од 705 милиона динара, а поднето је више од 20 кривичних пријава против 33 лица.

– Установе и јединице Министарства одбране и Војске су велики купци, који неминовно привлаче и оне који процес снабдевања и опремања Војске виде као прилику за добру зараду, користећи се веома често злоупотребима – каже пуковник Стојановић. – Протеклих година припадници Крими-

налистичко-истражне групе препознали су злоупотребе у поступцима јавних набавки и оперативно-криминалистичким радом документовали кривична дела у којима су МО и ВС оштећени.

Значајна пажња превентиви

Било је, каже пуковник Стојановић, у протеклом периоду и неоснованих оптужби на рачун запослених у систему одбране. Реагујући на нека „јавна прозивања“ припадника Министарства одбране и Војске, Криминалистичко-истражна група је, у великом броју случајева, доказала неоснованост оптужби и сумњи и тиме заштитила част и углед припадника система одбране. Резултати рада Криминалистичко-истражне групе не мере се, кажу, искључиво бројем поднетих кривичних пријава и ухапшених криминалаца, већ и квалитетним и богатим превентивним деловањем. Управо због тог, не мање значајног дела њиховог рада, у Криминалистичко-истражној групи истичу да прилагођавање новим и савременим изазовима и облицима угрожавања безбедности подразумева формирање неких нових организационих облика деловања и увођење савременије технологије. Сарадња са знатно опремљенијим службама Војнобезбедносне агенције и Министарства унутрашњих послова, посебно у области високотехнолошког криминала, за сада задовољава потребе КИГ, али криминал не застаје и не застаје.

– Сведоци смо незаустављивог развоја и све бржег опремања крими-

ПОД ОКРИЉЕМ СВЕТОГ ВАСИЛИЈА ЧУДОТВОРЦА

Припадници Криминалистичко-истражне групе недавно су први пут обележили своју славу Свети Василије Чудотворац. Први међу безусловним поштоваоцима законских одредби у Министарству одбране и Војсци, као да су хтели да сачекају и нормативно уређење те области, па да своју славу обележе онако како „обичаји налажу, али и закон одређује“.

Пуковник Саша Стојановић

налних група модерним и савременим високософистицираним средствима. Криминалци немају ни нацију, ни расу, ни границе. Њихов једини господар је новац и зато је сарадња међу њима веома развијена, заснована на једноставним принципима и мотивима. Најтеже је против организованог криминала, који је често у спрези са високотехнолошким, тако да је „држање корака“ у опремању предуслов ефикасне борбе против њих. Схватили смо да без непрекидног усавршавања на-

ших припадника, али и ефикаснијег организовања и савременијих средстава и опреме, нема даљег развоја у борби против криминала. Зато смо предложили оснивање нове организационе целине у Криминалистичко-истражној групи, односно Центра за посебне доказне радње, који би нам омогућио квалитетније и ефикасније документовање одређених кривичних дела, односно савременију форензику – каже пуковник Саша Стојановић. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимео Јово МАМУЛА

НАЈВАЖНИЈИ ЗАДАЦИ

При обављању послова на сузбијању криминалитета и заштити јединица и установа МО и ВС Криминалистичко-истражна група открива, спречава и документује кривична дела и преступе у Министарству одбране и војсци, пружа криминалистичко-техничку и другу стручну помоћ Војнобезбедносној агенцији и асистира приликом принудног исељења припадника МО и Војске из станова и других просторија, као и грађана из војних објеката. Поред тога, КИГ трага за несталим или одбеглим припадницима Министарства одбране и Војске и предметима.

ТАКТИЧКА ВЕЖБА МЕШОВИТЕ
АРТИЉЕРИЈСКЕ БРИГАДЕ
НА „ПАСУЉАНСКИМ ЛИВАДАМА”

ВАТРЕНИ СКОК 2017

Припадници Мешовите артиљеријске бригаде извели су још један „ватрени скок”. Током осмодневног покретног логоровања преваљали су пут од Ниша до Ртња, па до полигона „Пасуљанске ливаде”, где су извели завршну тактичку вежбу с бојним гађањем. Потом, задовољни реализацијом свих постављених ватрених задатака, који су били круна обуке, вратили су се у Ниш.

У суботу, 20. маја, на Интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде” почела је да пљушти киша, а недеља је осванула магловита. Био је то седми дан покретног логоровања „Ватрени скок 2017”, дан кад су припадници Мешовите артиљеријске бригаде имали задатак да изведу артиљеријска бојна гађања. Видљивост од 5 до 10 метара их је у томе спречавала. Осматрачница, најзначајнија тачка са које се руководило гађањем, Велики Антралељ, рејон циља, и Михајлова рупа, један од ватрених положаја, „пливали” су у непрозирној белини.

Командант Бригаде пуковник Звонко Стојковић и руководиоца вежбе пуковник Дејан Новаковић посматрали су прамичке

магле како се повлаче, навлаче и развлаче над полигоном и размишљали да ли ће се и када магла повући и хоће ли бити гађања, за које је планирано да почне у десет часова. Метео-балон пуштен је још у 8.30, а припадници три дивизиона – Првог топовско-хаубичког артиљеријског, Четвртог топовског артиљеријског и Мешовитог ракетног артиљеријског – били су од јутра на својим положајима. Артиљерци су тог јутра кренули чак у три сата ка Великој Брезовици, у очекивани рејон, који је у најбољем случају, због лошег пута, удаљен сат времена вожње.

Сви су били спремни за почетак, али им време то није дозвољавало.

– Магла неће почети да се повлачи до два сата, а гађања неће моћи да почну пре три, али ће их данас сигурно бити – рекао је пуковник Стојковић окупљеним старешинама. Из њега је говорило вишегодишње искуство, познавање полигона, али и урођени оптимизам. Пасуљане су то. Ту се време мења из сата у сат. Охрабривале су информација да је на Великој Брезовици сунчано. А ако се магла и не повуче, сутрадан је био резервни термин за гађање.

Уследили су сати чекања. Нестрпљивог и неизвесног. И било је онако како је пуковник Стојковић рекао. У два се помолило сунце, а у три су по-

чела ватрена дејства. Претећа магла згуснула је активности, па су синхронно дејствовали и цевна и ракетна артиљерија на циљеве на Великом Антралеу. И, како кажу, никад није била тако ефикасна завршница гађања. Све због временских прилика. Оне су тада исписале динамичан сценарио.

Дани покрета и увежбавања

Припреме за вежбу и бојно гађање припадници Мешовите артиљеријске бригаде започели су два месеца раније. Најпре у матичној касарни „Мија Станимировић“, а после и на стационарном логоровању на Рујничкој коси. Дан великог покрета, јединственог у години, за нишке артиљерце био је 15. мај. Тада је у раним јутарњим часовима припадницима Команде и јединицама дат знак за узбуну. Убрзо је из касарне кренуло око 500 припадника сталног и резервног састава, али и кадета 138. класе Војне академије – смер артиљерија (који се налазе на стажирању у Бригади), на осмодневно покретно логоровање. Осим личног наоружања, покренута је и војна техника – топ-хаубице 152 mm НОРА М86, топови 130 mm М46 и ракетни системи ЛРСЧ 262 mm „оркан“.

По изласку из касарне поседнута је логорска просторија на планини Ртањ, у рејону тригонометра 722. Према речима начелника штаба Бригаде пуковника Дејана Новаковића, била је то прва супозиција логоровања, на којој је започео процес оперативног планирања ради извршења задатка – увежбавања артиљеријских и ракетних оруђа како би што квалитетније извела артиљеријска бојна гађања на полигону „Пасуљанске ливаде“. На тој планини провели су четири дана.

Артиљерци су на Ртњу увежбавали заузимање елемената борбеног распореда, поседање ватрених положаја, рад по командама за гађање, премештање са једног на други положај. Послуге оруђа и ракетних система Бригаде обучавали су се и за деј-

ство у ноћним условима. Обука је трајала од три сата ујутро и током целог преподнева. Припадници 69. логистичког батаљона правовремено су и редовно обезбеђивали исхрану, водоснабдевање, здравствену заштиту, техничку подршку...

После Ртња уследило је још једно премештање – на полигон „Пасуљанске ливаде“. Ватрени дани на Пасуљанана почели су извођењем ве-

жбовних и испитних батеријских гађања из уметнуте цеви 20 mm са топухаубицама НОРА и топовима 130 милиметара. Била је то припрема за велико ватрено финале – посредна артиљеријска бојна гађања, која су изводили припадници три дивизиона Бригаде.

Вежбу су са главне осматрачнице, која се налазила на тригонометру 719, пратили командант Копнене војске генерал-потпуковник Милосав Симовић, чланови тима за спољну евалуацију из Команде Копнене војске, те резервне војне старешине општинске организације Резервних војних старешина Алексинац.

Занимљиво је и готово невероватно да их је током целог пута пратило лепо време, које је омогућавало да се сви предвиђени садржаји изведу

ници Зоран Николић и Владан Мијалковић и мајор Саша Миленковић из Мешовитог ракетног артиљеријског дивизиона, коме је то било прво гађање у улози команданта дивизиона. Главни извођачи тих „ватрених игара“ били су руковођаи гађања, командири батерија – мајори Горан Рангелов, Предраг Радуновић и Никола Маринковић, а у Мешовитом ракетном артиљеријском дивизиону капетани Радивоје Стојчевић и Милан Никић. Од њиховог знања и артиљеријске вештине зависила је успешност у погађању циљева. У њих су биле уперене све очи и њихове команде се будно слушале.

На ватреном положају на Великој Брезовици, удаљеној 10,6 km од рејона циља, било је живо од раног јутра. У зору су били укупани топови

Тачно у 15 часова отпочела су дејства. Јединачна паљба, рафали и плотун тресли су ватрени положај. Оруђа су дејствовала убојито. Ватрени положај шарали су светлосни бљесци и простором се ширили тупи и заглашујући звукови оруђа, који су потресали тло. Како је ветар дувао, простором су се губиле речи команде, па су их кадети 138. класе ВА преносили на ватреном положају, узвикујући их гласно. Иначе, млади будући артиљерци су се на тој тактичкој вежби налазили у улогама од командира вода до заменика командира батерије. Они су дорађивали елементе за гађање, које су рачунали рачуначи у рачуначком одељењу. Права атракција међу кадетима била су два Анголца – Алберто де Силва Васко да Гама и Ђосе Переире.

много лакше и једноставније, али је завршница била драматичнија и неизвеснија, са већом дозом динамике и теренске временске хировитости.

Сати ватреног дејства

Ватрена дејства почела су после пет сати закашњења због магле – не у 10, како је планирано, већ у петнаест часова. На осматрачници су били руководиоци гађања – потпуков-

и хаубице, а послуге су чекале приправне за дејства. Динамика гађање била је следећа: у батеријским гађањима прва батерија требало је прва да испали пројектиле, потом друга, па трећа, а свака батерија имала је по једно батеријско гађање са по три циља. Иза тога следило би дивизионо гађање, за које је основна батерија била друга и она је требало да изврши коректуру, а после ње укључују се прва и трећа батерија. Пред крај се испљује рафал на дивизиони циљ, а плотун је остављен за крај.

Када се све стишало, прошетали смо и поразговарали са артиљерцима. Старији водник Никола Дисећ на дужности командира првог одељења другог вода Друге хаубичко-артиљеријске батерије, коме је ово било треће дивизионо гађање, каже да су успешно извели гађање и вежбу „Ватрени скок 2017“ – послуге су биле увежбане, нишанције такође, команде су добро одрађене, а рачуначи су одлично урадили свој посао.

Задовољство успешним гађањем не могу сакрити ни разводник Милан Стојановић, који је био пуни-

РЕЧИ КОМАНДАНТА

лац на топу 130 mm M-46, коме је то било прво бојно артиљеријско гађање, а ни млади кадет Вељко Спасић.

На положају Михалова рупа биле су задовољне и послуге „оркана“, које су из вежбовних уређаја за гађање на скраћеном растојању дејствовале ракетама „пламен“ 128 mm M-63/08 с главом обележавајућом. Потпоручник Стефан Жуловић, командант ракетног вода 262 mm „оркан“ у Мешовитом ракетном артиљеријском дивизиону, каже да је дивизион гађао четири циља на Антравељу и да је испаљено 16 ракета. Сви циљеви су погођени и, захваљујући временским условима и натопљеној земљи, ракете нису као по обичају запалиле растиње на Антравељу.

– Наша јединица је мала по бројном стању, али велике ватрене моћи, и сви су били максимално обучени и дисциплиновани. Ово су задаци које наше послуге највише прижељкују и гађању се највише радују. Моје колеге командири водова и ја презадовољни смо њиховим залагањем на ватреном положају и резултатима гађања – истиче потпоручник Жуловић.

Јединица је за гађање добила одличну оцену. У Мешовитом ракетном артиљеријском дивизиону је то био дан када је „спало перје“ свој тројци командира одељења који су први пут гађали из четвороцевног „оркана“ – старијем воднику прве класе Зорану Ристићу и водницима Ивици Ивановићу и Николи Тасићу. Нису имали много времена за славе, али су поносно примили честит-

„оркана“. Обезбеђена је и здравствена заштита, иако су морали да траже помоћ од Четврте бригаде КоВ, јер су њихове докторке одсутне – једна је на породичном боловању, а друга на специјализацији. Зато је на полигону била лекар потпоручник Ивана Ивановић, којој је Врање прво место службовања. Она је била и на ватреном положају на Великој Брезовици, обилазила људство и давала им упутство како да се заштите од крпеља. Каже да није

– Господо официри, подофицири и војници, нисам ни сумњао да ћете гађати одлично. Никад ви не бисте постигли одличне резултате да не осећате артиљерију у срцу и души. И то је наша највећа снага. И одајем вам признање за то и као човек и као официр. Хвала Богу да имамо такве војнике, официре и подофицире Звонко Стојковић и ја. Поносан сам на све вас који сте овде у строју и мени ће бити част да сваком од вас стиснем руку и да кажем честитам – истакао је генерал-потпуковник Милосав Симиновић командант Копнене војске.

ке другова, команданта Бригаде и команданта Копнене војске генерал-потпуковника Милосава Симиновића, који су обишли припаднике јединице на оба ватрена положаја.

Говорећи о завршеној вежби пуковник Стојковић, командант Бригаде рекао је:

– Од почетка покретног логоровања до извршења данашњих бојних гађања извели смо низ тактичких увежбавања, тактичких вежби и наше команде и наших јединица, а са данашњом активношћу – извршењем артиљеријских бојних гађања, што је круна нашег логоровања и обуке, завршили смо циклус обучавања и постављених циљева и задатака логоровања. Веома сам задовољан реализованим активностима и задацима мојих јединица, а данашња гађања оцењујем веома високом врлодобром оценом.

Време паузе

Током логоровања не може се без логистике. Механичари се брину о оруђима, а екипа из ТРЗ „Чачак“ дошла је као припомоћ послугама

имала пуно посла, али су лекарска помоћ и савет увек добродошли.

Најпосећеније место на логоровању било је кухиња. Свако је прижељкивао топао кувани оброк, а командир воду за општу логику потпоручник Марко Ђук прича да су били готово непрекидно ангажовани, јер се у кухињи спремао дневно око 500 obroka. На Ртњу су користили кухињу ауто-приколицу од 300 литара, али се на Пасуљанама храна припремала у зиданом објекту. Три куvara – цивилно лице Бојан Ристић и десетари Радивоје Спасић и Драгутин Марковић – предвођена заставником Дејаном Тасићем, и њихових

шест помоћника припремало је храну сваког дана, осим првог и последњег, кад се делили суви оброк.

И док су сви били на терену, они су радили. Спремали оброке према прописаном јеловнику. Потпоручник Ђук каже да им је било најтеже кад је на менију кромпир, јер је тада требало ољуштити и 200 килограма тог поврћа за један ручак.

Дани покретног логоровања завршени су безбедним повратком у касарну.

У новинарску бележницу ставићемо тачку за ову годину, а наш дугогодишњи сарадник мајор Славиша

Врбића, референт за односе с јавношћу у Бригади, вежбу ће памтити јер одлази у пензију, па му је последња. Мешовита артиљеријска бригада уписаће се још једну успешну активност. Иако је слична осталима, на свој начин је јединствена. Њену завршницу одређивале су временске прилике. Упркос снажној магли победила је истрајност и жеља свих припадника Бригаде да се одржи тог дана. Можда се пред снажним дејством артиљерије магла тог дана дефинитивно повукла. ■

Мира ШВЕДИЋ
Снимили Игор САЛИНГЕР
и Жарко СКОКО

ТАКТИЧКА ВЕЖБА СА БОЈНИМ ГАЂАЊЕМ РЕЧНЕ ФЛОТИЛЕ „ЕЧКА 2017”

РОНИОЦИ КРЧИЛИ ПУТ БРОДОВИМА

Током вишедневног боравка на Привременом артиљеријском полигону „Тител” припадници Речне флотиле реализовали су бројна припремна и бојева гађања појединачним бродовима из бродског наоружања, као увертиру у најсложенији и најзахтевнији вид тактичко-ватрене обуке – тактичку вежбу са бојним гађањима и заједничка гађања групе бродова. Из пловних средстава Првог и Другог речног одреда, којима

командују капетан фрегате Ромео Грбовић и капетан корвете Дарко Стричић, са узбурканих таласа Тисе и у пловидби, гађало се свим бродским артиљеријским наоружањем. Први пут дејствовали су из противавионског митраљеза „прага”, 30 mm, а потом и бацачима пројектила 30 mm и бочним пушкомитраљезима калибра 7,62 милиметра. Мете су им били циљеви на води удаљени 1.300 метара, а на копну на даљини од 800 до 1.000 метара.

Новим Упутством и програмима гађања бродским наоружањем, по коме су реализована, вреднована и оцењивана сва гађања на вежби, увелико су пооштрени критеријуме успешности извршених радњи – објашњава капетан фрегате Смиљан Ружић помоћник руководиоца вежбе. И поред тога нишанције на бродском наоружању су преко нишанских справа веома успешно усмеравали рафалну

Подводна противдиверзантска, бродска противминска и минска дејства, спречавање продора непријатељских војних бродова и ватрена подршка јединица пешадије у одбрани, чинили су окосницу сложене и динамичне тактичке вежбе морнара

ПРЕНАОРУЖАВАЊЕ ПЛОВНИХ ОБЈЕКТА

У оквиру недавно завршених организацијских промена, између осталог, преименована су и пловна средства. Тако су речни миноловци постали вишенаменски бродови, речни патролни чамци – речни патролни бродови, а десантно-јуришни чамци – десантни бродови. По мишљењу морнара, садашњи називи пловних средстава у већој мери одсликавају и намену и задатке које обављају. Такође, одскора, почело је пренаоружавање појединих бродова.

Тако су вишенаменски бродови (до скоро миноловци), раније наоружани четвороцевним 20-милиметарским противавионским топовима М75 на прамцу и једноцевним 20-милиметарским противавионским топовима М71 на крми, сада добили двоцевни 30-милиметарски топ типа „прага“ на прамчаном делу, док је на крми уграђен 20-милиметарски четвороцевац са прамца. Осим тога, на боковима су додати по један пушкотраљез калибра 7,62 милиметра.

Измене су уведене и на речним патролним бродовима. Уместо једноцевног прамчаног 20 mm ПА топа, уграђен је четвороцевац истог калибра. И патролни брод је, попут вишенаменског, на боковима добио по један пушкотраљез. Рачуна се да су ти бродови тиме увећали досадашњу ватрену моћ за око два и по пута, што је и потврђено приликом изведених гађања.

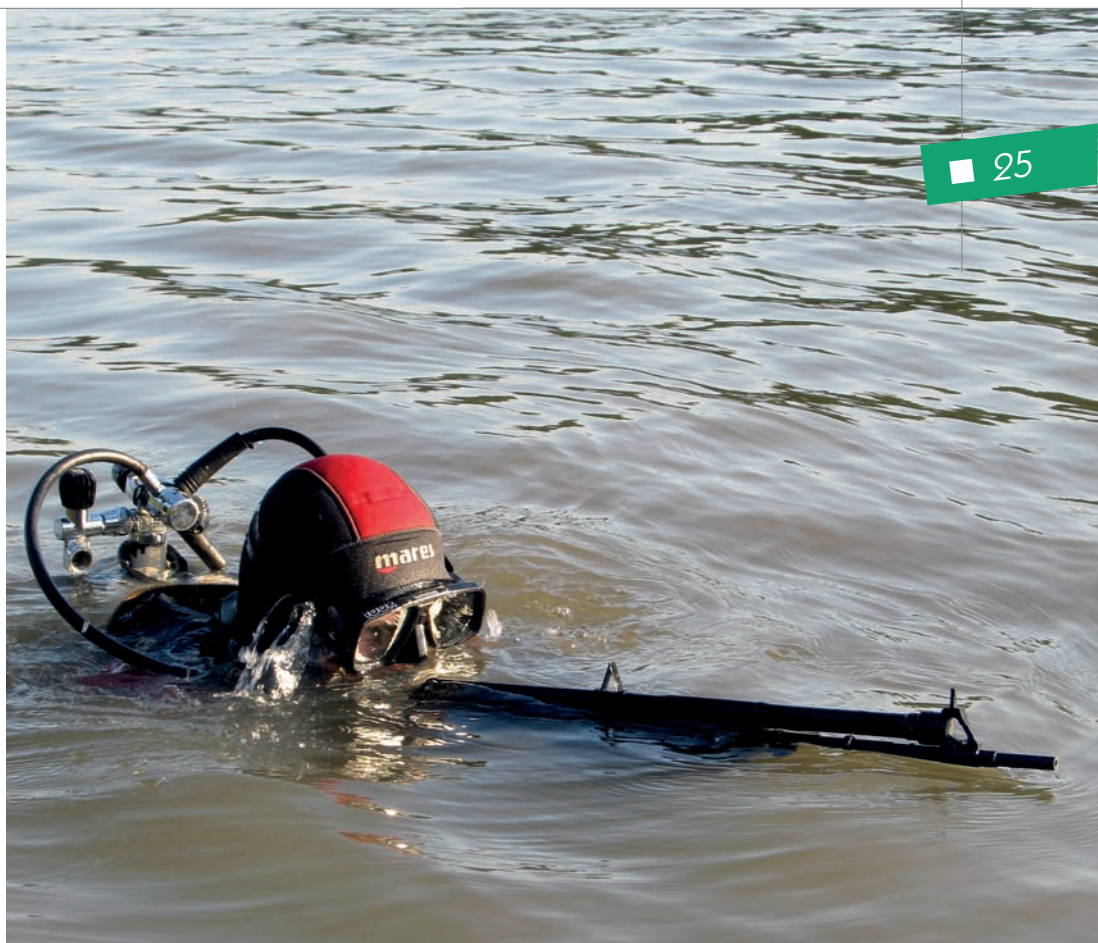
паљбу на постављене мете, па су припремна и појединачна гађања често прекидана ради поправљања готово уништених мета.

Тактичка вежба отпочела је тако што су око командног брода „Козара“ уочени непријатељски рониоци, па је ангажован део ронилаца 93. ронилачке чете који су, уз употребу подводних пушака, „осујетили противника“, гађајући у мету под водом. Пошто је противник, минирањем погодних места на току реке, наставио да омета и успорава пловидбу бродова како би осујетио ватрену подршку нашој пешадији, са брода је спуштен сонар за подводно претраживање. Недуго затим, сонар открива неколико сидрених мина снабдених са око 450 килограма експлозива. Док рониоци означавају место и крећу даље у извиђање речног тока, са једног од вишенаменских бродова у воду се спушта миноловка која пресеца сидрене сајле и тиме омогућава откривеним подводним минама да испливају на површину, где их нишанције на бочним пушкомитралезима са речних патролних бродова уништавају.

ПОДВОДНИ ДИВЕРЗАНТИ

Видљивост под водом на дубини од око пет метара, на којој су дејствовали речни рониоци, није већа од десетак сантиметара. И у таквим условима они су способни да обезбеде допунску сигурност пловидбе и воде борбу са непријатељским подводним диверзантима уз употребу подводних пушака калибра 5,56 милиметара, које уместо класичног зрна испалају убојиту ротирајућу иглу. Може се само замислити како се поставља 25 килограма експлозива на откривену подводну мину ради њеног уништења у условима смањене видљивости. Све се ради готово на слепо и пипањем. Отежавајућу околност представља и брзина тока реке Тисе, али се и то обученошћу да савладати, како каже капетан корвете Митар Миловић, командир 93. ронилачке чете Првог речног одреда.

У првом таласу заједничког гађања речни патролни бродови четвороцевцима отварају готово ураганску ватру по циљевима на води. У исто време десантно-јуришни бродови ватром из бацача пројектила ужарили су просторију са распоредом непријатеља на Тителском брегу. Тада су, отварајући ватру, наступили они најјачи, вишенаменски бродови који приморавају непријатеља на повлачење. О успешности њиховог дејства понајвише је говорио изглед постављених мета.

Гађањима и вежбом која представља највиши ниво тактичке и ватрене обучености речних јединица, руководио је начелник Штаба капетан бојног брода Венко Механџиски, док је све активности, поред команданта Речне флотиле капетана бојног брода Андрије Андрића, пратио генерал-мајор Желимир Глишовић, заменик команданта Копнене војске. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

ПОКРЕТНО ЛОГОРОВАЊЕ ПРИПАДНИКА БРИГАДЕ ВЕЗЕ

ОБУКА И УВЕЖБАВАЊЕ

Везисти су од 14. до 19. маја извели покретно логоровање и тактичку вежбу, чији је циљ био обука команде батаљона у правилном планирању, организовању и извођењу логоровања са јединицама батаљона и увежбавање извршавања наменских задатака потчињених јединица

Уширим рејонима Пасуљанских ливада, Страгара, Црног врха, Горњег Милановца и Рудника, од 14. до 19. маја, реализовано је покретно логоровање припадника Бригаде везе.

Током логоровања, потчињене јединице изводиле су тактичку вежбу чете, којом је руководио командант Четвртог батаљона везе потпуковник Александар Трнавац са командом.

Циљ вежбе био је обука команде батаљона у правилном планирању, организовању и извођењу логоровања са јединицама батаљона и увежбавање извршавања наменских задатака потчињених јединица.

Извођење покретног логоровања и тактичке вежбе контролисали су пуковник Влатко Курај из Управе за телекомуникације и информатику Генералштаба Војске Србије и командант Бригаде везе пуковник Љубиша Ђоловић.

Осим професионалних припадника Војске Србије, састав јединице чине и војници на добровољном служењу војног рока генерације децембар 2016. ■

Биљана МИЉИЋ
Снимио Јово МАМУЛА

БИЉАНА БРАДИЋ
НАЈБОЉА СЕСТРА ВМА
ЗА ПРОШЛУ ГОДИНУ

СЕСТРА СА ВИСОКОМ ШКОЛОМ

Снимко Даримир БАНДА

Биљана Брадић, главна сестра Другог одељења Клинике за нефрологију ВМА, љубазна је и гостопримљива. Њена реч је топла, а осмех благ. Једино очи откривају да је радознала особа, често у покрету и да се никад не задовољава достигнућем – ни у раду, ни у животу. Циљеве које поставља већином и остварује.

Пацијенти је воле, лекари и колегице поштују и мисле да је пожртвована особа, а она око 20 година успешно балансира између посла и породице и успева да оствари своје жеље – за усавршавањем и напредовањем у струци. Све то су само неке од особина које говоре да је награда за најбољу сестру ВМА за прошлу годину (поводом Дана сестринства) и овог пута дошла у праве руке.

Питамо је како све постиже, а она кроз осмех каже да не стаје – врло је живахна, енергија је не напушта, а кавка је на послу, таква је и у кући.

Њен радни ран почиње у седам ујутро, а завршава се у вечерњим сатима. Признање које је добила значи јој пуно јер је дошло од њених колегица и сматра да је то је награда за око

20 година професионалног рада у тој установи.

Лични пример колегицама

Посао медицинске сестре био је њен избор од младости, као што је желела и знала да ће радити на ВМА. Тај сан јој се испунио 1995, када се запослила у тој установи, најпре на одређено време, у Одељењу апартмана. Две године касније прелази на Клинику за анестезиологију и реанимацију и ту је стекла значајна искуства, која ће јој касније користити у раду. У стални радни однос примљена је 1998. на Клиници за нефрологију. Од 2014. главна је сестра Другог одељења.

– Навикла сам на рад, ред и дисциплину. Чим стигнем на посао обилазим пацијенте и припремам их за обављање лабораторијских анализа, за извођење разних дијагностичких процедура. На нашем одељењу леже тешки болесници који су на дијализи и сестра је уз лекара важна карика у тимском раду, изузетно битном на нашој клиници.

Прича о проблему недостатка медицинских сестара и о начину на који га превазилазе.

– Добром организацијом и прераподелом радног времена све се постиже. Многи од нас едуковани су да раде на више тачака Клинике за нефрологију, којих има пет, па ако недостаје сестра за дијализу, ми силазимо доле и покривамо тај посао. На Клиници сам прошла свих пет радних тачака и највише сам се задржала у Одељењу трансплантације, које је врх у усавршавању медицинске сестре.

Када говори о односу према колегицама, каже да им помаже кад год треба, посебно млађим, које тек стичу знања. У њима види себе кад је почињала да ради јер су пуне ентузијазма, снаге, веселости. И како каже, никад не може да прича о својим колегицама лоше, нити је доживела да је неко био лош према њој. Нема посебну собу јер јој не треба – њена соба је са њеним колегицама и пацијентима.

– Треба волети посао који радиш и бити ведар с пацијентима. Сви ми морамо своје проблеме да заборавимо на вратима ВМА. Иако је свакоме свој проблем најтежи, овде смо тог дана најпотребнији пацијентима. Важна је топла реч, брига, пажња, поготово према старијим пацијентима. Ако то не урадите, својом нервозом можете унети немир

Пацијенти је воле, лекари и колегинице поштују и мисле да је пожртвована особа, а она око 20 година успешно балансира између посла и породице и успева да оствари своје жеље за усавршавањем и напредовањем у струци. Све то су само неке од особина које говоре да је награда за најбољу сестру ВМА за прошлу годину и овог пута дошла у праве руке.

код њих и они ће се осећати још несигурнијим. С поносом кажем да на нашој клиници тога нема.

Због таквог односа према послу пацијенти им се јављају, шаљу разгледнице с путовања, доносе цвеће. Уз осмех каже да јој је својевремено једна пацијенткиња – бака, кад је чула да се удаје, послала цвеће на венчање.

Запитали смо је да ли посебно памти неког пацијента, а она је одговорила:

– Не могу никог посебно да издвојим. Зближавам се с пацијентом, али та блискост никад не превазилази професионализам. Не смем емотивно да се вежем за њега, јер ће бити доста таквих пацијената. Сећам се једне пацијенткиње која се плашила инјекција. Запитала сам је како ће ићи на хемодијализу. Бошће је сваки други дан. Она ме је уплашено погледала, а ја сам јој рекла да гледа све то с позитивне стране јер има могућност да живи, што многи пацијенти немају. Рекла сам јој да се труди да превазиђе тај бол. И она ме је послушала.

Жеља за новим сазнањима

Биљани Брадић није ништа тешко, па и оно мало слободног времена што има често користи за усавршавање и пише стручне радове за конгресе, а труди се и да колегиницама увек буде доступна за консултације око неге пацијената.

После завршене средње медицинске школе, на РАН Европском универзитету међу првима је стекла звање дипломирани медицинар – сестра здравствене неге, а 2015. завршила је и студијски програм менаџмент у здравству и постала дипломирани менаџер здравствене заштите. Тако да је она сестра са високом школом. Чланица је координационог одбора Удружења нефролошких сестара Србије и иностраног ED-TNA, а активно учествује као предавач на свим скуповима тог удружења у земљи и иностранству.

Завршила је студијски програм јер сматра да главне сестре морају бити добри менаџери. Оне имају задатак да, у сарадњи са лекарима, раде јавне набавке, праве планове за своју клинику и морају да знају како да ускладе економски интерес установе и задовољство корисника њихових медицинских услуга.

Биљанин радознали дух не задовољава се само завршетком једне високе школе. Истиче да стално мора да прати нове трендове здравствене неге, јер је, како каже, нефрологија прилично широка област и није уско везана само за бубрег, као орган. Бубрежни болесници су често дијабетичари, пропадају им крвни судови, па су им неопходна сазнања из кардио и васкуларне хирургије, затим пулмологије, офталмологије...

– Много нам значи што нам Клиника пружа могућности за стручно усавршавање и што се проналазе начини како да се помогну сестрински конгреси. Сад се отвара и Висока школа за сестре ВМА, тако да ће генерацијама које долазе бити лакше него нама. Надам се да ће и будућа систематизација радних места другачије рангирати сестре и стимулирати их да се додатно едукују и напредују.

Биљана је већ сад себи дала задатак да у наредном периоду упише мастер из области здравствене неге и усавршаваће се у том правцу.

Наша саговорница каже да никад није пожелела да оде у свет, иако зна да су медицинским сестрама с ВМА, због добре едукације, отворена свуда врата. Пожелела је да оде у мировну мисију и да тестира себе, али сада види да је то

посао за млађе, а она би волела да у пензију оде са ВМА.

Спортски дух

Најбоља сестра ВМА за 2016. је уда-та, мајка петнаестогодишњака, много ради, а од велике помоћи јој је мајка, која је одмењује у тзв. женским пословима.

– Запосленој жени није лако и сви смо приморани на разна сналажења, али се ја не жалим. Никад нисам на послу рекла да морам да изађем раније, да морам негде да пођем. На боловању сам била само на породичном. Стално се трудим и радим, јер је у данашње време велика ствар имати стални посао, а у оваквој кући то је и велико задовољство.

Позитивну енергију црпи у кругу породице, у дружењу са пријатељима и читању књига. Спортског је духа – воли да скија, вози борд и кад год може тренира у теретани. Како каже, на тај начин скупља енергију за наредну недељу.

– Најважније је да не станеш, да не губиш мотивацију за рад, да волиш свој посао и установу у којој радиш. Признање које сам добила ми доста значи јер желим да будем пример млађим сестра-

ма, а њима поручујем да улажу у себе, јер им достојанство и знање нико не може одузети. А свако има свој пут, неку звезду водиљу, па и ја – истиче на крају разговора најбоља сестра ВМА за протеклу годину, чији рад и раније није остајао незапажен – више пута је награђивана и похваљивана, а 1999. године добила је, њој такође драгу, медаљу „Белог анђела”. ■

Мира ШВЕДИЋ

ФОРМИРАН САВЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ ХРАНЕ

ОДГОВОР

ПРИТИСЦИМА

Хоће ли безбедност хране коју једемо бити подигнута на виши ниво након формирања Стручног савета за процену ризика у области безбедности хране? За очекивати је да хоће јер су у рад тог тела укључени стручњаци из свих референтних области. Србија је своје законодавство, када је у питању храна, ускладила са стандардима Европске уније 2009, али се на формирање Савета чекала неколико година. Скоро да нема грађанина који бар некад није купио производ коме је истекао рок трајања или није на рафовима продавница видео артикал који је у неким другим земљама забрањен. Немало пута грађани су упозоравани на присуство металних опиака у брашну, канцерогених материја у храни, на млеко са повишеним токсинима. Држава је на становишту да систем контроле хране добро функционише и да је храна која се легално продаје код нас испитана и здравствено исправна. Прехрамбене производе контролишу произвођачи, акредитоване лабораторије и инспекције. Стручни савет за процену безбедности хране формиран је 28. априла ове године, а министар пољопривреде Бранислав Недимовић завршио је посао који су његови претходници годинама само најављивали.

Говорећи о задацима и приоритетима Савета за безбедност хране министар Недимовић каже да су одговорност и обавезе тог тела утврђене Законом о безбедности хране, као и пословником и другим актима.

– Стручни савет обављаће научне и стручне послове из подручја безбедности хране за људе и животиње и представљаће националну референтну тачку за процену ризика у области безбедности хране. Његова основна делатност је да припрема стручна и научна мишљења органима државне управе, субјектима у пословању храном, потрошачима, као и другим заинтересованим субјектима о ризицима у вези са храном. Од тог тела, као саветодавног органа, с обзиром на то да га чине наши најеминентнији стручњаци са богатим међународним искуством, очекује се да буде иницијатор и стални предлагач идеја и мера ка крајњем циљу, а то је стално унапређење система безбедности хране у нашој земљи. Поред сталних чланова, у Савету су и представници Министарства пољопривреде и заштите животне средине и Министарства здравља, лица задужена за праћење и контролу система безбедности хране у земљи. Свакако, Савет за безбедност хране ће у питањима која могу представљати ризик за здравље потрошача, као што је ГМО, блиско сарађивати са Саветом за биолошку сигурност и другим референтним организацијама и институцијама, ради доношења најобјективнијих ставова. Посебно је важно да је члан Савета и представник Националне организације потрошача Србије – каже министар Недимовић.

С обзиром на велику ширину и комплексност области безбедности хране, Савет је конципиран тако да су његови стални чланови представници ужих стручних група, форми-

раних ради доношења најкомпетентнијих мишљења и препорука. Чланове тих стручних група предлагаће Савет, у којем су стални чланови проф. Др Иван Станковић са Фармацеутског факултета Универзитета у Београду, прим. др. Весна Пантић Палибрк из Градског завода за јавно здравље, проф. Др Недељко Карабасил са Факултета ветеринарске медицине у Београду, др Весна Ђорђевић са Института за хигијену и технологију меса, др сц. мед Јелена Гудељ Ракић из Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“ и проф. Др Игор Јајић са Пољопривредног факултета Универзитета у Новом Саду.

Поред формирања Стручног савета за безбедност хране, у току су и активности на изменама и допунама Закона о безбедности хране. Све измене усмерене су на унапређење система безбедности хране, посебно у делу појачане контроле промета на мало, а успостављањем система референтних и службених лабораторија оснажиће се сам процес контроле прехранбених производа у земљи. Изменама Закона уводи се примена принципа флексибилности, којим се олакшавају услови за пословање малим произвођачима, што омогућава очување малог бизниса и производње традиционалних производа. Ово су само нека од многобројних побољшања у припреми, каже министар Недимовић, а детаљније информације очекују се након завршетка рада радне групе и финализирања коначне верзије измена и допуна Закона о безбедности хране.

Одређене измене претрпеће и систем контроле безбедности хране. Према речима министра Недимовића, успостављање Савета има за циљ да, између осталог, даје препоруке које ће унапредити систем безбедности хране у различитим секторима. У зависности од процењеног ризика, када то буде потребно, предлагаће измене и допуне одређених правних аката, док су министарства и даље задужена за припрему и доношење прописа. Савет за безбедност хране основан је на исти начин као и друге институције за процену ризика – да обавља научне и стручне послове из подручја безбедности хране, док су за управљање ризиком и контролу усаглашености пословања са законским одредбама код субјеката у пословању храном надлежне инспекције и службе министарства, каже министар Недимовић.

Председник Националне организације потрошача Србије Горан Паповић такође је члан Савета. Он подсећа да је Србија једина земља у окружењу и Европи која нема агенцију за безбедност хране, али наводи да се задаци тек основаног Савета за безбедност хране заправо подударују са пословима које у другим земљама Европе обављају сличне агенције. Он такође каже да је добро што је Србија коначно добила Савет за безбедност хране на који се толико дуго чекало.

– Закон о безбедности хране прописује процену и анализу ризика и управљање ризицима. Тиме се до сада нико није бавио, а догађало се да се у министарству тиме бави једна или две особе, што је отварало врата за злоупотребу. Наш притисак је био, још 2009. године када је усвојен први Закон о безбедности хране, да се формира национални савет, али то до сада није учињено. Сада је то завршено. Савет је већ имао две конститутивне седнице на којима се расправљало о правилима рада и формирању независних стручних тела. Формиране су радне групе за одређене области, за сада шест или седам, које ће се бавити одређеним обла-

Да ли је храна коју једемо безбедна? На то питање требало би да добијемо одговор од тек формираног Савета за безбедност хране, који ће превентивним деловањем обезбедити сигурност потрошача. За „Одбрану“ о томе говоре министар пољопривреде Бранислав Недимовић, председник Националне организације потрошача Србије (НОПС) Горан Паповић и председница Центра потрошача Србије (ЦЕПС) Вида Вера.

Министар пољопривреде Бранислав Недимовић

стима. Први корак је да видимо шта су инспекције до сада радиле. Да нам доставе комплетан извештај о свом раду. Тако ћемо знати шта се све испитивало, а шта није. Многе афере које су биле у Србији никада нису добиле епилог. Овај савет на себе преузима обавезу да координира рад између свих инспекцијских органа, да правимо процену ризика и анализу ризика за одређене врсте производа и да се тим ризицима управља – каже Паповић.

Поредећи функционисање система безбедности хране у земљама у окружењу и Европској унији са ситуацијом у Србији, Паповић каже да се од Агенције за безбедност хране одустало због анимозитета који се створио у јавности према разним агенцијама, али и да се са „шемом“ коју сада имамо, са националним саветом и са више референтних лабораторија, тај посао може обављати на ваљан начин.

– Кад се говори о храни, не сме да буде питања која немају решење или представљају табу-тему. Чак и кад је реч о

одредбу да предност на тендеру имају они производи који имају одрживи развој, а то је органска производња. Морају и правилници о квалитету да се мењају. Инспекцијски надзор је ту најбитнији, инспекције морају да се појачају и да боље функционишу. Министарство и Савет морају да делују превентивно на појаву неких производа, да процене ризик. Основна функција овог савета је да се предупреди опасност на неке производе. Да ми као потрошачи будемо сигурни да оно што се налази на

GMO, све треба да буде транспарентно. Постоји посебно тело за GMO и њихова обавеза биће да сарађују са нама и да координирамо рад. Наш став је да њихов представник треба да буде редован члан Савета. У Србији постоји јасан закон који забрањује промет GMO. Огроман је притисак Светске трговинске организације да то променимо. Мислим да би прво требало да видимо које производе желимо да заштитимо. Србија мора да зна шта је њен стратешки циљ када је у питању пољопривреда. Да ли је то здрава храна и органска производња, да ли је то конвенционална производња? Притисак Светске трговинске организације треба да премостимо, да урадимо слично као Аустријанци, али и неке друге земље. Да дозволимо промет производа који у себи имају GMO, али само ако се докаже да није штетан за грађане. Мој став је да Србија уопште нема потребе за таквим производима. Смешно је да Швајцарска, али и многи други, постаје све већи извозник органске хране, а ми ћемо да се бавимо GMO. Наша органска производња не може да се извози, а ми треба будемо корисници GMO хране. То је бесмислено – каже Паповић.

Председница Центра потрошача Србије Вида Вера

нашим рафовима и на нашим трпезама, буде безбедно. Инсистираћемо да се за сваки производ зна порекло 'од њиве до трпезе'.

Председница Центра потрошача Србије Вида Вера каже, међутим, да је скептик када је реч о деловању Савета за процену ризика у области безбедности хране. Она сматра да се глас Савета неће довољно, или неће уопште чути.

– Што се тиче производа који садрже GMO, Центар потрошача Србије је апсолутно против измене Закона о GMO, којим би се дозволили њихова производња и промет у Србији. Ми смо још 2010. године испред ТЦ „Ушће“ организовали акцију под називом „Стоп GMO“. Такође смо сигурни да ће новоосновани Савет то одобрити, јер је то један од услова уласка Србије у Светску трговинску организацију – закључила је Вида Вера.

Формирањем Савета за процену ризика у области безбедности хране Србија је заокружила систем контроле намирница. И до сада су у нашој земљи постојали правилник о квалитету хране и Закон о безбедности хране, али смо сведоци да су се с времена на време догађале афере због проблема са одређеним намирницама. Међутим, јавност често није детаљно обавештена шта се испитивало, шта је повучено из промета и због чега. Многе афере су отворане али нису добијале свој епилог, па се у јавности постављало питање да ли знамо шта једемо и каквог је то квалитета? ■

Председник Националне организације потрошача Србије (НОПС) Горан Паповић

Деловање Савета ће се, по Паповићевим речима, свакако одразити на потрошаче и њихове практичне проблеме. Националну организацију потрошача највише интересује храна за децу и храна која се користи у обдаништима и школама.

– Не може критеријум да буде само најнижа цена на тендеру већ мора да се узме у обзир и њен квалитет. Наш став је да би у Закон о јавним набавкама требало додати

КУЛТУРНИ ХРАМ РАТНИКА И РОДОЉУБА

Крајем маја 1932. године, за многе најлепшег месеца у години, када природа, после тмурне и хладне зиме и неверљивих пролећних дана, снажном и богатом вегетацијом и првим баштенским плодовима неумољиво исказује непресушну моћ сунчеве енергије, Савез удружења резервних официра и ратника остварио је давнашњу жељу стотина хиљада својих чланова, учесника у ратовима за ослобођење земље. Тог 29. маја, три године после полагања камена темеља, а чак деценију и више од како се идеја о његовој изградњи угнездила у умове и срца ратника, у Београду је освећен Ратнички дом, храм који ће током својих 85 година бити својеврстан споменик културе, уметности и духовности, али пре свега доказ бескрајног пожртвовања и спремности српског народа на сваку жртву зарад живота у слободи.

У српској престоници тада је организован и Конгрес ратника из десет савезничких земаља, чији су борци, раме уз раме са српским јунацима, пробијали бугарским и немачким оружјем „забетонирани“ Солунски фронт. Освануо је леп сунчани дан, а Београђани и њихови гости, многи у свечаним униформама различите боје и кроја, хрлили су на догађај који су српски ратници толико дуго чекали. Њихов дом, кућа, храм, прибежиште, хотел, најзад је отворио своја врата. У име патријарха српског Варнаве, Ратнички дом освештао је београдски свештеник Душан Васић, који је после свечаног обреда истакао да ново величанствено здање, подсећањем на велике дане ратовања за

У склопу свечаности освећења Ратничког дома у Београду, у поподневним часовима 29. маја 1932, организован је и Земаљски збор резервних официра и ратника Краљевине Југославије. У пригодном говору председник Удружења ратника Милан Радосављевић истакао је да улазак у нови дом за сваког представља значајан догађај. Тако се и ратници, улазећи у свој храм, у Ратнички дом, сећају свих својих палих другова, свих оних који су дали животе за слободу, својих команданата, генерала и војсковођа који су их водили у победоносне битке.

ослобођење и уједињење, има огроман симболички значај за све родољубе.

У склопу свечаности освећења Ратничког дома у Београду је у поподневним часовима организован и Земаљски збор резервних официра и ратника Краљевине Југославије. У пригодном говору председник Удружења ратника Милан Радосављевић истакао је да улазак у нови дом за сваког представља значајан догађај. Тако се и ратници, улазећи у свој храм, у Ратнички дом, сећају свих својих палих другова, свих оних који су дали животе за слободу, својих команданата, генерала и војсковођа који су их водили у победоносне битке, уз жељу да то велелепно здање постане жариште националних идеала будућих генерација резервних официра, а његова висока кула светиља путоказ младим наратштајима да само национално свесна и духовно наоружана омладина може да сачува мир.

Од изградње до данас, свих 85 година Ратнички дом мењао је имена, али не и функцију. Никада није био касарна, а увек је у њему било војника, никада није био школа, а у њему се учило и писало, није био ни позориште, ни филхармонија, али се у њему изводила музика изузетне уметничке и духовне вредности, јавности су представљане књиге и филмови од значаја за националну културу и духовност.

Упркос својој бурној историји, Ратнички дом је остао оно што су његови градитељи желели – културни, уметнички, духовни и струковни храм ратника и родољуба. ■

Д. ГЛИШИЋ

Освећење камена темеља 1929. године

С ОСМАТРАЧНИЦЕ

ПОРЕЗ НА СИМБОЛ

Пише Звонимир ПЕШИЋ

Ујавности је недовољно познато да је Србија једна од ретких, а по неким изворима и једина држава на свету, која је увела порез на лично наоружање. Та мера погодила је понајвише војне пензионере, али не и пензионере МУП-а. Њима држава, то јест Министарство унутрашњих послова, на крају професионалне каријере поклања пиштољ, на који не плаћају порез. Две професије чији је симбол оружје, дакле две групе државних чиновника, третиране су на различит начин у истој држави. Та неправда траје већ дуже од десет година. Упркос многобројним захтевима да се чудан намет укине, тврдоглави чиновници и даље сматрају да је порез неопходан. Који су све разлози за опстанак пореза, може само да се претпостави.

У васцелој пракси као да се заборавља да је пиштољ деценијама својеврстан симбол и статус војничке професије. Да ли је уобичајено да се порез плаћа на симболе? Изгледа да смо ми, вазда, нешто посебно. Можда би занимљиво било да сазнамо ко је родоначелник идеје да се уведи порез на лично оружје. Увели су га моћници раније власти, а одржао се све до данашњих дана.

Негдашња војска практиковала је да потпоручници за унапређење у први официрски чин могу на кредит да купе пиштољ. На редовним гађањима, њима је омогућено и да се опробају као стрелци. Те исте пиштоље носили су за опасачом на дежурствима, вежбама, а њима су били наоружани и у рату. Све до пензионисања, власници пиштоља могли су да имају војну дозволу за ношење, али је на крају каријере (омогућено је било и пре тога) војну дозволу замењивала цивилна.

Уместо државно, хабили своје оружје

Занимљив је и податак да су пиштољи официра и подофицира у власништву урачунавани приликом складиштења муниције за евентуалне ратне потребе. Уместо да хабају државно оружје, официри и подофицири хабили су своје лично, чиме су штедели буџетска средства.

Куповином пиштоља старешине су помагале „Заставу оружје“ да опстане у тешким временима, када продаја није ишла најбоље.

А онда, преко ноћи, доноси се одлука о увођењу пореза на лично оружје. Одјекнуло је то као гром из ведро неба. Пре десетак година Министарство одбране није стало иза својих пензионисаних старешина. Они су морали да плате држави цех, која је од њиховог власништва на лично оружје до тада имала само користи. Плаћају пензионисани официри и подофицири и данас висок порез држави. А држава за то не хаје. У међувремену, сваке године у пензију одлазе нове генерације официра и подофицира... Зашто Министарство одбране не додељује својим пензионерима пиштоље, питање је на које траже одговор многи. Да ли је изводљиво да Министарство, ако се донесе таква одлука, уместо пиштоља из војних складишта додели пиштоље које су водници и потпоручници отплатили пре више од три деценије.

Удружењу војних пензионера свакодневно се обраћају војни пензионери распитујући се када ће бити укинут порез на оружје. Неки од њих имају неплаћен порез и до износа од 100.000 динара.

Према доступним сазнањима многи пензионери, суочени с великом новчаном оскудицом, посебно после драстичног смањења пензија, радо би вратили свој пиштољ, али их за тај метални предмет везују успомене из старешинске каријере.

Плаше се пореза на сабље

Они који су пиштољ предали МУП-у, тешка срца одрекли су се предмета који су имали уз себе. Било је веома дирљивих и емотивних сцена. Многи од њих верују да су пиштољи, као поклон, завршили у рукама пензионисаних припадника МУП-а.

У времену претњи од тероризма и све чешћих обијана станова и те како је друштвено оправдано да се пензионисаним војним лицима укине порез на лично наоружање. Удружење војних пензионера недавно се захтевом за укидање пореза обратило министарствима одбране, унутрашњих послова и финансија. Из Министарства финансија стигао је одговор да разумеју потребу војних пензионера и да ће радити на проналажењу најбољег решења.

Пре неколико дана срели смо и Немању Јовановића, потпуковника у пензији. Активан је у једној од новобеоградских месних организација. Пита нас има ли шта ново везано за порез на оружје. Одговарамо да је све по старом. Он на то додаје да су људи веома незадовољни, а реч је о часним подофицирима и официрима који су ревносно деценијама служили држави и народу, а сада им држава окреће леђа.

Немања нам каже да су му се неке колеге повериле да би радо купиле официрску сабљу, такође један од симбола војничке професије. Предузеће „Статус стил“, излазећи у сусрет активним и пензионисаним старешинама, продаје сабље на 25 месечних рата. У општој беспарици и опалом стандарду, то је повољна варијанта, али се пензионисани подофицири и официри плаше да ће држава, ако сазна да одређен број пензионера поседује сабљу, увести порез и на тај симбол официрске части.

Хоће ли се држава коначно сучелити с чињеницом да смо ретка или једина држава на свету у којој се плаћа порез на лично оружје?

Сазнали смо да је у Министарству одбране формирана комисија која треба да предложи решење за ослобађање од плаћања пореза на лично оружје. Многи ће то дочекати као када над озеблим човеком гране сунце. ■

СВЕТСКИ ФЕНОМЕН: *ЈУРИЈЕВА НОЋ*

ВЕЛИКА СВЕМИРСКА Ж

Знате ли шта је заједничко Јурију Гагарину и Реју Бредберију, писцу „Фаренхајта 451“ и „Марсових хроника“? Поглед ка звездама и „Јуријева ноћ“, велика светска журка којом људи који раде у разним свемирским програмима и љубитељи свемирских истраживања, обележавају годишњицу Гагариновог лета у свемир и полетање првог свејс шатла. Нешто попут свемирске „Ноћи музеја“.

Журка почиње 12. априла, на дан када је Гагарин извео свој први лет, а 1981. године узлетео је и први свејс шатл. Једну од тих забава, пре неколико година, званично је отворио управо Реј Бредбери. Занимљиво је да су аутори тог, сад већ глобалног, феномена, у коме сваке године учествује све више земаља, троје Американаца, учесници свемирских програма прве силе света. Тако је Гагарин, много деценија касније, доживео нешто чему се у она времена хладног рата нико из СССР-а није могао надати – да му признање за изузетан подвиг доделе његови највећи хладноратовски непријатељи: људи из NASA-е.

Како је дошло до тога и шта заправо „Јуријева ноћ“ већ данас значи, нарочито за свемирска истраживања и програме?

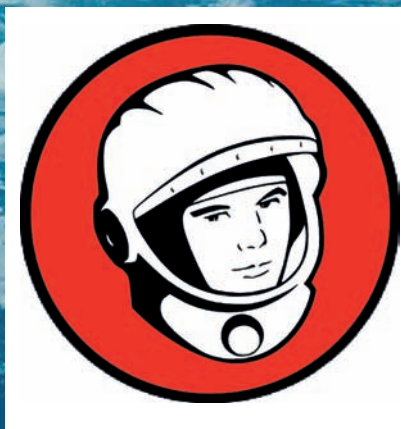
Кад је 1986. године експлодирао свемирски шатл „Челенџер“, нешто се променило у америчким свемирским програмима. Ниво спровођења програма био је много затегнутији, неки су укинути, није било нових идеја, а Амерички конгрес драстично је смањио средства за све научне, па и програме NASA-е. „Након ‘Челенџера’, NASA је била много више по правилу службе, што је убрзо постало веома досадно“, рекла је у једном интервјуу америчким медијима астробиолог Лорета Хидалго Вајтсајдс, суоснивач „Јуријеве ноћи“, која је раније радила за америчку агенцију, а данас за „Вирџин галактик“.

Експлозија шатла „Колумбија“ 2003. године додатно је погоршала ствари. Било је то у време кад је нови амерички интервенционизам почео да за велике паре коси бројне жртве у Авганистану, Ираку, а свет се усредредио управо на те акције. Већ крајем 2003. америчка свемирска агенција имала је проблем с финансирањем, јер је највећи део новца ишао на ратне авантуре Сједињених Америчких Држава. Тако је било и у потоњим годинама, а слично је и данас – свемирска агенција суочава се са кресањем буџета за сле-

Већ годинама, сваког 12. априла у свету се обележава „Јуријева ноћ“, сећање на лет Јурија Гагарина у свемир.

Парадоксално, али у јеку новог хладног рата, неколико америчких научника одлучило је да не мари за политичку коректност и ода признање подвигу првог човека у космосу. Питање је како нова планетарна забава подстиче развој интересовања за свемирска истраживања код обичног света и потенцијалних спонзора нових програма за освајање свемира?

УРКА

дећу годину. Нова државна управа проценила је да ће 19,1 милијарди долара за следећу годину бити довољно за њихове програме. Буџетски рез од 560 милиона долара, према подацима са званичног сајта агенције Space.com-а, значиће смањење, па и одустајање од неких планова, попут оног о спуштању летелице на соларни погон на неки астероид и њеном враћању у близину Месеца, што је огroman напредак. И други програми ће бити погођени, рецимо праћење концентрације угљеника кроз програм DSCOVR, тј. Deep Space Climate Observatory, програм који је практично замислио и подржао некадашњи потпредседник Ал Гор, а бавио се праћењем климатских промена на Земљи из свемира. Биће укинут и образовни програм ове агенције, и још доста тога... За понешто, нова влада нашла је образложење – НАСА треба више да се усмери на сарадњу са приватним фирмама, сходно жељи да се у скоријој будућности оствари што већи број приватних летова у свемир.

И друге агенције које се баве истраживањем космоса и слањем летелица у орбиту у свету суочавају се са сличним проблемима.

Зато је, негде између трагедија „Челенџера“ и „Колумбије“, то дуготрајно потискивање свемирских истраживања на периферију државне бриге навело троје научника из свемирског програма да путем пропаганде покушају да привуку свеже снаге које ће долазити до нових научних и технолошких идеја, и наставити рад на овом пољу. Да не помињемо оно главно – пораст броја спонзора истраживања... Тако су Лорета Хидалго Вајтсајдс, њен супруг Џорџ и Триш Гарнер дошли на идеју да пронађу неки датум важан за свемирско истраживање, који би обележили великом забавом. Избор је пао на 12. април, дан када је Јуриј Гагарин стигао у свемир и који се у Русији слави као Дан космонаутике.

Зашто баш Гагарин?

„Јуриј Гагарин је био први човек у свемиру, и зато, када ноћас кажемо да је нешто Јуриј, то значи невероватно, неочекивано и изузетно“, рекла је глумица Оливија Ман, која у „Дизнијевом“ серијалу за децу „Мајлс из Земље Су-трашњице“ тумачи капетана Фиби Калисто, у свечаној епизоди емитованој поводом једне од „Јуријевих ноћи“.

Хладни рат је опет ту, пропагандне машинерије сила раде пуном паром, ударни медији Запада гурају свугде негативне слике о Русији, али неколико научника из САД одлучило је да манифестацију назову по руском космонауту... Парадоксално, само на први поглед. Оно што већина углавном не чује то је да научници широм планете сарађују без већих проблема, а и на Међународну свемирску станицу сви њени житељи већ годинама стижу руским летелицама. NASA је једно поље на Марсу назвала по Лајки, уличном псу са московских улица и првом живом бићу у свемиру, одајући тако почаст животињама које су жртвоване да бисмо ми као врста закорачили у тај бесконачни простор. Осим тога, сви они који се баве освајањем свемира одлично знају вредност Гагариновог лета.

Баскање са Међународном свемирском станицом

Замислите да уђете у неки кафе у САД и у карти пића, под одељком за пиво, налетите на – „Спутњик“! Нимало чудно, ако је реч о кафеу уз малу пивару на острву Мерит на Флориди. Наиме, власници кафеа и пиваре „Bugnutty Brewing Company“ су

Стив Шенон, директор „Боинговог“ програма X-37Б мини-шатл, Шон Линч, пензионисани авијатичар, и Џо Шелдон, „ракеташ“, чија супруга ради за NASA-у. Сваке године они организују обележавање „Јуријеве ноћи“. Ово црно пиво има ограничено издање – за сада се прави и точи само зарад ове прославе.

„И радићемо то сваке године, јер се чини да је то добра копча“, казали су власници пиваре америчким медијима.

Осим посебног пива, у овом кафеу програм се углавном заснива на комбинацији забаве и науке, а главне звезде вечери су „ракеташи“, односно људи који се баве лансирањем свемирских летелица. Слично је и другде у свету.

Понегде су то журке, тематске, а подразумева се да се гости морају обући попут принцезе Леје из „Ратова звезда“, личити на роботе, понети са собом нешто повезано с темом. На многим местима комбинују се класичне журке са дицејом, квизовима знања, промовисањем науке, попут извођења занимљивих експеримената... На пример, на многим локацијама ове године основци су имали прилике да науче како да направе шиштећу планету Марс, или, у обичној тегли, свемирску небулу, велики облак гасова и звезда који већ дуже од века интригира научнике.

Организатори не заборављају ни друге аспекте. Тако у појединим местима сав приход од ове забаве иде усвојеној деци или малишанима који чекају на усвајање. Понегде се спаја страст ка астрономији са указивањем на потребу веће равноправности између мушкараца и жена. И у све се укључују и мегазвезде, музичке, глумачке, књижевне, научне...

Посебан тренутак за све који учествују представља укључење Међународне свемирске станице у програм. Наиме, астронаути који раде на станици обавезно обележавају тај дан, сваке године другачије. Већина оних који се прикључе добијају препоруку да се региструју уочи обележавања. Тако стичу право да, уколико имају техничке могућности за то, остваре интернет везу са Међународном свемирском станицом, комуницирају са астронаутима или само прате на уређајима њен прелет изнад глава.

„Кад смо почињали пре 15 година нисмо ни сањали да ће догађај окупити четири милиона људи широм света, више од 3.000 појединачних догађаја”, сумирао је успех манифестације ове године Џорџ Вајтсајд, један од оснивача. И заиста, сада већ сваког 12. априла лет првог човека у свемиру обележавају милиони људи у 53 земље на планети. Њима се последњих година прикључују и велике компаније попут „Дизнија”.

Наиме, за ту ноћ све мора бити посебно – грицкалице су у свемирском стилу, а слављеницима у САД компанија „Волт Дизни” обезбеђује и посебне алатке и материјал за прављење фигурица, играчки, украса, калупа, све по узору на ликове из њихове серије „Мајлс из Земље Сутрашњице”, чији је главни јунак свемирски авантуриста дечак Мајлс Калисто. Било је ту опреме за креативно играње како за децу тако и за одрасле, којом су могли да направе свемирски шлем, планете, сферичне летелице, свемирске сендвиче, Космички Кокос итд. „Дизни” се постарао и за емитовање посебне епизоде овог серијала у самој „Јуријевој ноћи”. Јер, та компанија је добро намирисала – док је за неке ово шанса да привуку десетине хиљада од којих ће тек понеки по-

стати стручњаци за свемирске програме, неки други у овој планетарној и орбиталној забави виде добру пословну прилику. Није реч само о простој заради од, рецимо, продаје.

Улагање у будућност

„Свемирска истраживања представљају једну од области са најбржим растом у Боингу”, рекао је Маршал Шорт, директор у „Boeing Satellite Systems Engineering”, фирме која је била главни спонзор „Јуријеве ноћи” 2004. године. „Са данашњим изузетно такмичарским тржиштем, веома је важно привући образоване запослене са не само траженим техничким вештинама, већ и са страшћу да стварају будућност достојну славне прошлости коју имамо. Јуријева ноћ је изузетна прилика да прославимо нашу заједничку историју док истовремено промовишемо наш интерес у остваривању каријера у свемирским пословима.”

Да подсетимо – историја свемирских истраживања и летова пуна је бриљантних епизода са аматерима који су доносили изузетне идеје и решења за погоне летелица, системе комуникација... Зато логика велике свемирске журке подразумева лако савладавање великих и тешких космичких питања за децу и све заљубљенике који сањају да се нађу у бестежинском простору, како би се међу њима нашли управо људи од талента и идеја. То је право улагање у будућност освајања свемира. Но, поред тога, и покретачи овог феномена и учесници свесни су да је други главни предуслов новац. А новац имају велики, попут „Боинга”, „Дизнија”, „Тесле”, „Вирџин галактика” ...

„Желимо да вас видимо како сањате, истражујете и славите са нама на стотинама места на којима се сваког априла одржава Јуријева ноћ”, каже Триш Гарнер, суоснивач покрета. Јер без снова, нема корака од седам миља. ■

Милена МИЛЕТИЋ

Пише Стеван ЈОВИЧИЋ

СРПСКИ КОМИТА ДРАГИША М. СТОЈАДИНОВИЋ (3)

Као народни посланик Драгиша Стојадиновић скренуо је на себе пажњу бескомпромисним отпором корупцији и борбеним говорима, покушавајући да оствари обећања која је дао бирачима у току изборне кампање. У дебати о буџету оштро је нападао и председника владе Милана Стојадиновића, који је у њему видео најљућег противника и велику опасност за свој политички престиж. Називао га је најопаснијим представником београдског политичког подземља. Против свог чувеног политичког опонента и презимењака Милан Стојадиновић користио је чак и методе полицијског притиска.

БЕСКОМПРОМИСНИ ПРЕДСТАВНИК НАРОДА

Време између два рата Драгиша Стојадиновић, признати ратник и комита, доказани борац за правду и права сиромашног народа, посебно оног у Неготинског крајини, проводи на релацији између Београда и Крајине. Посвећује се чиновничкој каријери, стрељаштву и публицистици, али не запоставља ни породицу. Задужује се и подиже кућу на Сењаку. Почиње да ужива у благодетима мирнодопског живота. Набавља полован, али луксузан аутомобил, и оспособљава стари чамац за летње проводе на Сави. У слободним часовима свира на флаути и ваја, али се не одваја од фото-апарата и филмске камере. Пасионирано фотографише свет око себе. Снимци пејзажа и портрети људи које среће на својим путовањима увршћују га у ред најистакнутијих фотографа свога времена. Путује по земљи са породицом и све снима камером, стварајући изузетно значајну филмску документацију о времену између два рата.

За свој национални рад Драгиша Стојадиновић добија и значајна признања. Народна скупштина га 5. октобра 1923. именује за заслужног националног борца. Удобан живот, јавна признања и породична срећа нису, међутим, у њему умирила бунтовника. Упоредо са успешном чиновничком каријером посвећује се политици. Његови текстови о корупцији у земљи, објављивани у многим листовима, почињу да изазивају велику пажњу јавности. Стојадиновић се супротставља корумпираним политичарима и објављује текст у коме пише: „Ја сам ову државу стварао, за њу сам се борио и крв лио и не могу допустити да којеквекве политичке шићарције као Велизар Јанковић, Милан Стојадиновић, поп Воја Јанић, Рада Пашић и слични срамоте и упропашћују земљу”.

Због све израженије корупције супротставио се и самом председнику владе Николи Пашићу, па је својим текстовима објављеним у „Политици” довео и до пада владе и силаска Пашића са политичке позорнице.

Зачетник модерне политичке пропаганде

Када се 1927. године кандидовао за народног посланика Драгиша Стојадиновић је први у нашој земљи почео да користи филм у политичкој пропаганди. Снимио је свој политички збор у Бијељини и приказао га бирачима у Крајини. Ипак, тада није изабран за посланика јер је био онемогућен у неравноправној кампањи коју је против њега водио лично председник владе Веља Вукићевић. Наставио је да се бави политиком. На изборима 1935. године на листи Богољуба Јевтића побеђује са великом већином у Крајини.

Као народни посланик Драгиша Стојадиновић скрећује на себе пажњу борбеним говорима, покушавајући да оствари обећања која је дао бирачима у току изборне кампање. У дебати о буџету оштро је нападао и председника владе Милана Стојадиновића, који је у Драгиши видео најљућег противника и велику опасност за свој политички престиж. Називао га је најопаснијим представником

београдског политичког подземља. Против свог чувеног политичког опонента и презимењака Милан Стојадиновић користио је чак и методе полицијског притиска. Покушао је да га дискредитује и памфлетом који је штампао под насловом „Каријера једног лицемера и афераша Драгише Стојадиновића”. Погрдним и чак и за оно време непримереним изразима Драгиша је бесомучно вређан и клеветан, али је све инсинуације успешно побијао.

У јеку најжешће кампање против њега, Драгиша Стојадиновић у Скупштини доказује да је частан човек и родољуб који се бори за права српског сељака, али и за право малолетног краља Петра Другог да наследи очев престо. Међутим, када је посланик Арнаутовић у Скупштини пуцњима из пиштоља покушао да убије Милана Стојадиновића, овај је тај атентат искористио да се реши најпре Драгише Стојадиновића, који је проглашен за иницијатора атентата. По Закону о заштити државе осуђен је на три године затвора у Сремској Митровици. Робирао је заједно са другим посланицима, који су се супротстављали пронемачкој политици владе Милана Стојадиновића.

Необјављене затворске успомене

За време боравка на робији Стојадиновић је писао своја сећања на дане четовања. Завршавајући рукопис још необјављеног текста „Поменик” написао је, 10. децембра 1937, епилог посвећујући је потомцима:

„Док ове редове пишем у души ми је нека празнина и горчина. Да ли је то сећање на ове прошле дане или је томе узрок што пред вратима моје ћелије у дну степеница лежи мртав, го на носилима Сокол Косовац, робијаш због крвне освете. И ја сам као народни посланик већ две године на робији у својој Југославији. Годину и по дана лежао је самом и војвода Василије Трбић, такође као прилепски народни посланик. А зашто – то Бог свети зна? Пре два дана дође брат мртвога Косовца, да се са њим последњи пут види. Из Старе Србије доведе до Сремске Митровице, превалио је толики пут, јадан и бедан, сав поцепан и искрпљен, са гуменим опанцима на ногама. На глави му шајкача и у томе се само разликује од оних старих маћедонских сељака о којима овде пишем, јер они су имали прљаве фесове, или мале кечиће. Донео је у торби понуде брату – сира и хлеба сеоског. И то је све онако као што пре 30 година беше...”

За тебе омладино написах ове успомене и желим ти да увек идеш правим путем и без страха у животу. Нека те себични интереси и личне угодности никада не наведу да заборавиш на високе циљеве човечанства и на љубав према потлаченима. Не приклони главу пред силницима који те циљеве хоће да руше. Знај, да се природан ток живота и развој народа никаквим препрекама неће уништити. Дође ипак време да се свака наметнута сила сруши и она остаје, на крају крајева, да служи за ругло и потсмех свету. Циљевима тирјана немојте служити!...”

Осуда и одлазак на робију допринели су још већој популарности народног посланика Драгише Стојадиновића

међу крајинским сељацима, али и грађанима Неготина. Постао је врло популаран и код једног дела напредне средњошколске омладине. Његова брошура „За правду, за слободу и за поштenu владавину“, коју им шаље са робије, тајно је кружила међу присталицама које је полиција прогонила. Док је робијао, тајно је снимии филм о свом боравку у робијашници.

Драгиша Стојадиновић напушта затвор 1939. године. Одушевљено је дочекан у Неготину и Крајини, али догађаји који следе онемогућавају му даљу политичку активност. Време проводи путујући по земљи и иностранству са супругом и пријатељима. Снима у боји Црногорско приморје и мост на Тари, тада још у скалама. Његов најуспешнији и најзначајнији филм у боји су свакако „Демонстрације 27. марта 1941. године у Београду“.

Рат прекида његову активност и он о томе пише: „... морао сам да побегнем од Немаца и да одем у Херцег Нови, а затим у Дубровник, којим су управљали Италијани, где сам провео цело време окупације. Нисам смео остати у Београду пошто сам у Народној Скупштини оштро нападао на владу што се наслања на Хитлера. Тада су ми у кући вршена три претреса, од стране Немаца, Недићеве полиције и Озне. Ко ми је однео све филмове није ми познато“.

После ослобођења Дубровника хапси га црногорска Озна мислећи да је брат председника квислиншке владе Милана Стојадиновића. Неспоразум је брзо разјашњен. Издају му објаву за повратак у Београд и враћају му револвер, али Драгиша, незадовољан, тада бележи: „Нису ми вратили камеру 'аква', пет неснимљених котурова филмске траке, колор филмове 'Бомбардовање Београда 1941. године од стране немачке авијације' и 'Краљ Петар 2. код Зворничког моста'. Шта је са тим филмовима урађено не знам“.

Заборањен у слободи

У ослобођеном Београду Стојадиновић тешко живи од пензије. Више ниједан лист не жели да објављује његова сећања на комитске и солунске дане. За нову власт ти дани као да се никада нису ни десили. принуђен је да се бори за интегритет своје личности, одбијајући инсинуације да је био каријериста или политичко оруђе у било чијим рукама.

У обновљеном Солунском процесу 1953. године негира да је фабриковао доказе против Аписа и да је зато добијао одликовања. У необјављеном тексту понуђеном „По-

литици“ истиче да је био Аписов политички противник, а да је сва одликовања добио на бојном пољу и то пре Солунског процеса 1917. године.

До краја живота трагао је за својим одузетим филмовима и писао о догађајима у којима је учествовао и људима са којима се борио за слободу. Покушао је да се супротстави ставовима Мирослава Крлеже о српској предратној политици, а Ивана Рибара, председника Скупштине, да демантује да није био „белорукац“, већ патриота, који се борио против неправди. Ниједан лист није објавио његове написе. Само је од Рибара добио одговор и извињење.

Године пролазе, Драгиша Стојадиновић је остарио и пао у заборав. Нови јунаци сменили су његову генерацију патриота. Заборавили су га чак и његови из Крајине, које је предводио у рату и миру. Заборавили су га и филмски радници, мада је био ветеран српског филма и један од најзначајнијих ратних фотографа и филмских сниматеља наше земље. Заслужан је за организовање и добро функционисање фотографске и кинематографске службе на Солунском фронту и стварање нашег војног филма, али ни њему, ни том периоду филмског ства-

ралаштва српског народа дуго није придаван значај који заслужује у историји наше кинематографије.

Драгиша Стојадиновић умро је 10. октобра 1968. у својој вили на Сењаку. Сахрањен је на Новом гробљу у Београду. Скромна гробница, која подсећа на његову везаност за земљу, налази се у аркадама, најелитнијем месту гробља. Ту, у друштву Николе Пашића, сердар Јанка Вукотића и других великана српске историје лежи и он, Драгиша М. Стојадиновић, син попа Милоја из Јасенице код Неготина. Заборављени ратник, српски комита, витез Карађорђевог звезде, народни посланик, страдалник у свим режимима, који се увек с камером и пушком борио за правду, а моћницима без страха поручивао: „Као један од стварних и дугогодишњих бораца и ратника за добро нашег народа сматрао сам се позван да не допустим да ратни забушанти, и бескрупулозне шићарције почну да пљачкају народ, да срамоте српско име и прљају част и образ српског народа. Сматрао сам да сви они који ово виде, знају и прећуткују, носе пуну одговорност за овакав рад и ја ту одговорност нисам хтео да примим на себе јер сам се много година борио и крвавио да народу буде боље и да дочека лепше и срећније дане“.

(Крај)

Милан Стојадиновић

МАЕСТРО ПАВЛЕ МЕДАКОВИЋ
ДОБИТНИК ПРЕСТИЖНОГ ПРИЗНАЊА

43

Круна

вишедеценијског рада

Сваке године додељује се годишња награда Удружења музичких уметника Србије за најбоље музичко-извођачко остварење у претходној концертној сезони. Установљена је 1970. године, а додељује се поводом Дана оснивања УМУС-а.

Диригент Уметничког ансамбла Министарства одбране „Станислав Бинички“ Павле Медаковић овогодишњи је лауреат награде Удружења музичких уметника Србије (УМУС-а). Годишња награда за најбољи концерт у сезони, концерт у Коларчевој задужбини са Ансамблом „Бинички“ поводом 40 година уметничког рада, обележених 14. новембра 2016, маестру Медаковићу уручена је 25. маја у просторијама УМУС-а. Осим њега, награду за резултате у 2016. години добили су и пијанисткиња Нада Колунџија, за животнo дело, и виолиниста Душан Панајотовић, за најуспешнијег младог уметника.

Павле Медаковић захвалио је на престижном признању и истакао да се „све године рада трудио да ужива у диригентском позиву који је изабрао“.

Чланови жирија престижне награде били су кларинетиста Анте Гргин, виолиниста Јован Колунџија, диригенткиња Драгана Јовановић, чембалисткиња Смиљка Исаковић и сопран Јасмина Трумбеташ Петровић.

Павле Медаковић рођен је у Београду 1953. године. Дипломирао је 1978. године на Одсеку за дириговање београдског Факултета музичке уметности, у класи про-

фесора Живојина Здравковића. Има две магистратуре – у Бечу на Универзитету за музику и сценску уметност и у Београду на ФМУ, у класи професора Јована Шајновића. С Хором АКУД „Бранко Крсмановић“ освојио је две прве награде на такмичењу хорова у Београду 1976. године. Учествовао је у оснивању Камерне опере у Београду, био њен први диригент и у наредних пет година успешно извео седам премијера. Био је уметнички руководилац и диригент Оркестра „Jeunesse musicale“ на манифестацији Француско-југословенска музичка недеља. Предводио је Летњу духовну академију у Студеници 1996. и 1997. године, као диригент хора.

Гостовао је у бројним земљама Европе, сарађујући с угледним симфонијским оркестрима као што су Филхармонија Игњац Падеревски у Пољској, Оркестар Радио Варшаве и једини је српски диригент с простора бивше Југославије који је дириговао на два концерта са Дрезденском филхармонијом.

У Уметничком ансамблу Министарства одбране „Станислав Бинички“ ради од јануара 1988. године. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ
Снимио Марко РУПЕНА

СТО ГОДИНА ОД ПОГИБИЈЕ ВОЈВОДЕ ВУКА

ЈУНАШТВО НА РОДОЉУБ

Потпуковник Војин Поповић, ратник за пример у биткама балканских ратова и Првог светског рата, рођен је у Сјеници, од оца Алексе и мајке Стане, 9. новембра 1881, а храбро погинуо на челу својих добровољаца, у одсудном боју на кајмакчаланском масиву Груништу, 29. новембра 1916. године. Погодио га је метак испаљен из бугарске заседе у часу када је са својим јуришницима извршавао изричиту наредбу команданта Треће армије српске војске пуковника Милоша Васића: „Грунишки вис се по сваку цену мора освојити“.

Одрастао је у сиромашној породици надничара. У то време готово свакодневно посматрао је како се Турци иживљавају над Србима. Да се одлучи за војничко занимање пресудан утицај имала је слика оца Алексе како везаних руку преко леђа посрће и пада под ударцима турских кундака. Тај догађај разбуктао је жељу да се бори против завојевача.

Породица Поповић се 2. августа 1886. са четворо малолетне деце, од којих је најстарији Војин имао само пет година, због неиздрживог турског терора у том делу српске територије, пресељава у Крагујевац.

После завршеног шестог разреда крагујевачке гимназије, Војин Поповић се, септембра 1899. године, нашао међу 204 питомца 32. класе Ниже школе Војне академије. Две године касније, 3. новембра 1901, Указом команданта Активне војске Војин је унапређен у чин пешадијског потпоручника.

Прва старешинска дужност потпоручника Војина Поповића била је командир вода у 18. пешадијском пуку у Топчидеру. Неодољива жеља да се што пре укључи у борбу за ослобођење српског народа учинила је да Војин код претпостављених издејствује да се отисне на југ. Када су прве групе бораца кренуле за Стару Србију и Ма-

Војин Поповић је у колективном сећању српског народа остао упамћен по изузетној храбрости и смелости у ратним акцијама за одбрану отаџбине од страних завојевача и по љубави коју је испољавао према свом народу и вековном слободарству

кедонију, у чети Борка Паштровића био је и Војин Поповић.

Често на првој линији

Описујући личност Војина Поповића, др Арчибалд Рајс наводи: „Вук је био средњег стаса, доста добро развијен и обичног лица, на коме међутим сијаху два живахна и врло интелигентна ока, био је љубак и љубазан друг, али немилосрдно строг у служби. Он никад није праштао учињене погрешке и кажњавао једнаким начином војнике и официре. Његове трупе су биле у највећем реду, јер је он знао да само јака и разумна дисциплина одржава морал војника. Њега су се бојали, али у исто време су га и поштовали, јер је био примерно правдољубив. Он је увек стављао своју главу у торбу и често се борио у првом реду. Зато су га његови војници обожавали. Они су веровали у његову добру срећу, јер је он увек налазио начин да и најтеже предузеће добро изведе на крају. Он је све предвиђао и један од његових сарадника рече ми једног дана: 'кад сам са Вуком ја немам потребе да мислим, јер он то за нас чини'."

Успешним деловањем и смелим борбеним акцијама пре, током и после Кумановске битке, Добровољачки одред Војводе Вука посебно је допринео успеху најважнијих борби у 1912. години.

У Другом балканском рату, 1913. године, Војвода Вук учествује као командант Петог добровољачког батаљона, састављеног од одабраних старих четника и добровољаца. У току рата његов батаљон био је издвојен из састава бригаде и упућен у састав Пчињског летећег одреда. Та јединица имала је задатак да се нађе на местима где је ситуација критична и да снагама у долини Пчиње обезбеђује позадину од убачених бугарских комита. У извршавању тих задатака одред је имао више тешких борби у којима је претрпео велике губитке, али је све задатке веома успешно и на време извршавао...

ЉУ САЗДАНО

На почетку Церске битке (прве победе савезника у Првом светском рату) искусни ратник одржао је положаје са својим ратницима источно од Завлаке, али се непријатељ ипак задржао у Завлаци. Војвода Вук издао је задатак својим ратницима: „...Непријатељ, ноћас, не сме да одмара!” Потоњи извештаји примљени од извиђача и патрола говорили су да је непријатељ растрешен и у паници. Пред зору 20. августа 1914. мајор Војин Поповић издао је, преко својих ордонанса, веома кратко наређење: „Јунаци напред – на Дрину!” Иницијатива Војводе Вука за покрет пре пријема наређења показала се веома ефикасном.

Војин Поповић учествовао је у Колубарској бици, а потом се заједно са својим добровољцима повлачио кроз Албанију до Крфа.

СТРАХ И ТРЕПЕТ ЗА НЕПРИЈАТЕЉА

Ватрено крштење имао је на Челопеку, североисточно од Куманова, 2. маја 1905. године. Као добровољац своје војевање наставиће преко Куманова, Битоља, Елбасана, Лерина, Говедарника, Дуката, Аде Курјачице, Завлаке, Београда, Власине, Албаније, Кајмакчалан, све до Сиве стене и Груништа.

Победа српских чета на Челопеку против турских снага одјекнула је широм Србије. Извори сведоче да су Турци имали „више од две стотине мртвих, а рањенима број се и не зна”.

Сјоменик Војводи Вуку на Тојличином венцу у Београду, који су њодигли његови класићи и саборци

Од свих српских јединица Добровољачки одред први се сукобио са бугарским снагама, после изласка српске војске на Солунски фронт. Дејствовао је тамо где је било најтеже, где је претила највећа опасност, па је због тога и назван „Легијом смрти”.

Живот положио на „Капији слободе”

За ослобођење Кајмакчалан, важног стратешког масива, од бугарских завојевача, с циљем избијања на тле отаџбине Србије, пресудну улогу имао је Добровољачки одред с прекаљеним ратником Војводом Вуком на челу.

О незадрживом јуришу добровољаца на Кајмакчалан писао је пуковник Светислав Д. Крејаковић, тада командир 4. чете 2. батаљона Добровољачког одреда: „Када је војвода Вук наишао на команданта 2. батаљона мајора Радоја Пантића зачудио се видевши га како клечи, крсти се и љуби земљу. ‘Напред, Рашо, напред!’ командовао је зачуђени војвода Вук. ‘Војводо’ рече Пантић свом претпостављеном, ‘ово је наша земља, молим те клекни и ти и пољуби је, јер знај да од овог часа капија слободе је отворена’.”

Бугари су кобног 29. новембра 1916. од раног јутра нападали. Добровољци су жестоко узвраћали. Око 14 часова једна Вукова чета, у којој су се посебно истицали командантов ордонанс Лука Станковић и Драгутин Јовановић – војвода Луне, нагло је почела да попушта. Вук је то уочио и да би ојачао морал бораца, хитро јој је пошао у помоћ, стајући јој на чело. Храбро и неустрашиво је повео у јуриш, подилазећи под само стење, на које су били начикани бугарски војници. Злом судбином однекуд је долетело парче гранате и погодило Војводу Вука у десну руку. Он се на то није ни осврнуо, већ муњевитом брзином пребацује пушку у леву руку и граби напред. Крв је цурила, али он је одбио да се склони.

Војвода Вук хита да овлада положајем по сваку цену. У пуном замаху ка том циљу трајно га је зауставио хитац испалин са високе стене. Великог Војводу Вука зрно је погодило испод десног пазуха, прошло кроз срце и изашло на супротну страну.

Вук је пао на руке својих сабораца, који су га хитро увукли у заклон да не би доспео у руке непријатељу.

У „Ратном дневнику” на Крфу одштампана је наредба генерала Мориса Сараја „За сву савезничку војску” поводом погибије Војводе Вука: „Потпуковник Војин Поповић из српске војске показао је ненадмашну храброст и полет без примера, одупирући се дуго, на челу својих добровољаца на сектору Лерин – Биклиште, где је учинио велике услуге. Од почетка септембарске офанзиве он је неизмерно допринео постигнутим успесима, све до тренутка када је погинуо”. ■

Звонимир ПЕШИЋ

ПРАЗНИК ПАДОБРАНСТВА

Балкански СКОК

На спортском аеродрому „Лисичији јарак“ у Београду, 19. маја, свечано је отворена падобранска манифестација „Балкански скок пријатељства 2017“.

Несвакидашњи, веома атрактиван догађај, који се одржава од 1993. године, организовали су Падобрански клуб ветерана 63. падобранске бригаде „Архистратиг“ и Ваздухопловни савез Србије, уз подршку Министарства одбране, Министарства омладине и спорта, Министарства унутрашњих послова, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и падобранских клубова „Феникс“ и „Сребрни змај“.

Отварајући „Балкански скок пријатељства 2017“, својеврстан сусрет падобранаца из региона и осам других европских земаља, министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Александар Вулин поручио је да се окупили људи који „пре свега воле и цене слободу“.

Више од стотину падобранаца из Србије, Словеније, Хрватске, Црне Горе, Босне и Херцеговине, Македоније, Француске, Шпаније, Немачке, Русије, Израела, Грчке, Мађарске и Бугарске окупило се на манифестацији насталој као производ сарадње Грчке уније резервних падобранаца и 63. падобранске бригаде. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ
Снимио Даримир БАНДА

пријатељства

47

ОДБРАНА

ШАХОВСКИ ТУРНИР У ДОМУ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Нове наде шаха

Удружење за подстицање предузетништва „Живојин Мишић”, у сарадњи са Војном академијом и Војном гимназијом, организовало је средином маја, у Дому Војске Србије, шаховске турнире „Нове наде шаха 2017”. Шах је окупио децу, родитеље, ученике Војне гимназије и кадете Војне академије, војнике, официре, пензионисане старешине Војске Србије, шаховске аматере...

Другу годину заредом, 20. маја 2017, Дом Војске Србије био је домаћин 5. шаховског турнира „Нове наде шаха”. Када су прошле године повучени први потези у овој велелепној грађевини, то је означило прекид паузе која је трајала двадесетак година од последњег одржаног турнира. Некада су на том месту организовани најјачи шаховски догађаји у Југославији и Србији.

Овога маја Удружење за подстицање предузетништва „Живојин Мишић”, у сарадњи са Војном академијом и Војном гимназијом, организовало је шаховске турнире „Нове наде шаха 2017”. Шах је окупио децу, родитеље, ученике Војне гимназије и кадете Војне академије, војнике, официре, пензионисане старешине Војске Србије, шаховске аматере...

Међу гостима су се нашли носиоци међународних шаховских титула, велемајстори, интернационални мајстори, представници шаховских савеза, велики број представника медија.

Удружење за подстицање предузетништва „Живојин Мишић” из године у годину појачава своју шаховску активност, преваходно окренуто младим и перспективним српским шахистима. Ове године одиграно је седам турнира:

предшколци, деца до 10, до 14 и до 18 година, Екипни турнир припадника Војске Србије, ИТ компанија и шаховских аматера.

Свечано отварање манифестације обележио је дечији хор Предшколске установе „11. април” са Новог Београда, који је отпевао химну са својих шаховских такмичења „Шах је права чаролија”. Шаховској јавности познато је да ова предшколска установа већ 11 година организује шаховска такмичења за своју децу под називом „Олимпијада шаховских предшколаца” и да су само два дана раније организовали своје такмичење. Најуспешнији су нашли своје место на турниру предшколаца у Дому Војске.

Уследили су поздравни говори потпуковника Даворина Миклуца, у име домаћина и Војне академије, а убрзо за њим и Ивоне Јовановић, у име Удружења „Живојин Мишић”. Као и протеклих година потпуковник Вељко Бућковић је беседом о Александру Мишићу, сину прослављеног српског војводе Живојина Мишића, употпунио културно-уметнички програм. Повлачење првих потеза на првом столу групе до 14 година извели су потпуковник Даворин Миклуц и Ивона Јовановић. Шаховске борбе могле су да почну.

ЕКИПНИ ТУРНИР ПРИПАДНИКА ВОЈСКЕ

Војне екипе бориле су се за „Трофеј војводе Живојина Мишића“. Ове године трофеј је припао екипи Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране (Даворин Миклуц, Жељко Скакић, Ненад Богдановић и Бојан Милановић), друга је била екипа војних ветерана (Зоран Матејић, Мирослав Боснић, Славко Дошеновић и Горан Радовић), а трећа екипа Војномедицинске академије (Александар Стаменковић, Томислав Радивојевић, Бранко Живојиновић и Радојко Миленковић).

Такмичиле су се још екипе 1. батаљона везе, гарнизона у Новом Саду, 140. класа Војне академије, Војне гимназије и 138. класа Војне академије.

Програм свечаног отварања успешно је водио кадет Филип Новаковић.

Одржано је седам појединачних и екипних турнира, на којима су учествовали предшколци, деца до 10, 14 и 18 година, Војска Србије, ИТ компанија и аматери. Занимљиво је да су турнири са различитим системима игре, са различитим бројем учесника, па чак и неки са различитим темпом игре. На турнирима деца окупили су се све сами шампиони и носиоци медаља са недавно завршеног кадетског првенства Србије. Организатор је и те како знао то да цени. Поред пажње и поштовања према новим надама српског шаха, деца су дарована и бројним поклонима. Лепо је било видети најмлађе шахисте у мајицама „Нове наде шаха“, одмах поред њих припаднике разних родова Војске. Да би све подсећало на велике турнире, обезбеђен је и пренос партија уживо преко интернета, као и приказ партија у сали за игру путем видео-бима. Деца су се такмичила, дружила, играла слободне партије на великој шаховској табли...

АМАТЕРИ

Турнир шаховских аматера или разоноде окупио је осам учесника узраста од 7 до 77 година. Друштво састављено од деце, војске, професора, менаџера, програмера уживало је у својим партијама. У овом пријатељском надметању резултат је био у другом плану, за већину учесника. Вредне награде су ипак учиниле да буде озбиљне борбе за што бољи пласман. Победник турнира аматера је Марко Лазовић са 6,5 поена.

МЛАДИ ТАЛЕНТИ

Ревијални турнир предшколаца окупио је девет учесника, углавном победника недавно одигране Олимпијаде шаховских предшколаца. Резултат је био у другом плану, јер су сви проглашени победницима и даровани као прави шампиони.

У конкуренцији деце до 10 година учествовало је осам такмичара по специјалном позиву организатора. Они су играли седам кола, свако са сваким. Победнички пехар припао је Луки Ристићу са 6,5 поена. Друго место освојила је Хана Денић са 5,5, а треће Марко Милановић са 5 поена.

Турнир деце до 14 година био је бројнији. Двадесет шест такмичара надметало се по швајцарском систему у седам кола. Прво место, као и прошле године, освојио је ФИДЕ мајстор Милош Милошевић са седам поена. Другопласирани Душан Мијатовић имао је 5,5 поена, а треће место припало је Марку Новаковићу са 5 поена, колико је имао и четвртопласирани Алекса Петровић. Најбоље шахисткиње на турниру биле су Милица Царевић и Невена Ђорђевић са по 4 поена.

Ове године су се по други пут такмичила деца у групи до 19 година. На листи учесника нашли су се и ранији победници са турнира „Нове наде шаха“ из старосне групе до 14 година. Учествовало је осам такмичара по специјалном позиву организатора. Они су играли седам кола, свако са сваким. Прво место са 6 поена освојио је интернационални мајстор Михајло Радовановић. На другом месту нашао се млади Вукашин Грчић са 5,5 поена. Треће и четврто место поделили су Михаило С. Савић и Младен Рајковић са 4 поена, али трећи је, захваљујући бољим додатним критеријумима, био Михаило С. Савић. Једина учесница на турниру била је млада и перспективна Млађана Ристић, која је пружила одличне партије и у јакој конкуренцији освојила 1,5 поен.

Сви учесници турнира „Нове наде шаха 2017“ добили су вредне поклоне, а најбољима су припале и награде у виду пехара, медаља, диплома, књига о Живојину Мишићу, шаховске опреме и литературе, као и годишње претплате на интерактивни сервер шаховских отварања „ChessOpenings 24/7“. ■

Небојша БАРАЛИЋ

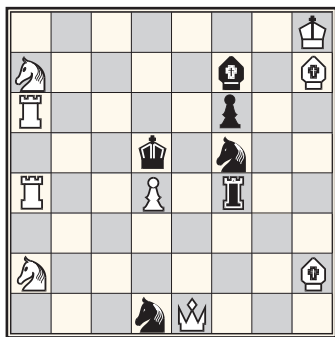

ИЗАБРАН ПРОБЛЕМ

ПРОБЛЕМИ АЛФРЕДА ДОМБРОВСКИСА

Алфред Алфредович ДОМБРОВСКИС је истакнути совјетски шаховски композитор по коме је једна тема у шаховском задатку добила име. Истакао се као аутор великог броја двоветеза и тропотеза па га представљамо са два награђена двоветезна проблема, а решења дајемо у следећем броју.

Проблем број 1. – Мат у 2 потеза „Меморијал В. Платова“, 1955. 1–2 награда Алфред Домбровскис

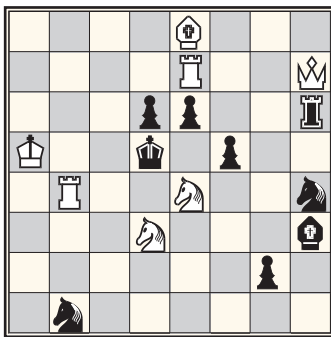

Позиција на дијаграму:

Бели: Kh8, De1, Ta4, Ta6, Lh2, Lh7, Sa2, Sa7, пешак d4 (9 фигура)

Црни: Kd5, Tf4, Lf7, Sd1, Sf5, пешак f5 (6 фигура)

Проблем број 2. – Мат у 2 потеза „Вечерњи Лењиград“, 1977. 1. награда Тематски конкурс, Алфред Домбровскис

Позиција на дијаграму:

Бели: Ka5, Dh7, Tb4, Te7, Le8, Sd3, Se4 (7 фигура)

Црни: Kd5, Th6, Lh3, Sb1, Sh4, пешаци: d6, e6, f5, g2 (9 фигура)

У колонама и редовима, водоравно и усправно, у празна поља упишите једноцифрене бројеве од 1 до 9 који недостају. Сваки број има своје место, не сме да се понови исти број ни у усправној колони ни у водоравном реду, нити у квадрату 3x3.

У						6	8	
К				7	3			9
О	3		9					4 5
А	4	9						
Д	8		3		5		9	2
У								3 6
С	9	6					3	8
	7			6	8			
		2	8					

Решење коњићевих скокова: Мудрац се стиди својих речи, а превладава их делима; Само најмудрији и најглупљи не могу се променити.

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЂОКИЋ

	1		2	3	4	5	6	7		8		9	10	11	12	13	14		15		16	
17										18									19			
		20										21									22	
23				24									25									
26						27									28							
29								30									31					
32										33										34		
35			36										37									
38					39								40									
41							42								43							
44								45												46		
		47								48												
49				50									51									

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА ВОДОРАВНО: Пуслочић, ситирама, МПИ, л, тате-мате, Ибаданци, с, Аћа, Аријанић, дестилат, немар, тамариси, легуре, илегал, Атанаско, анат, неначитан, Чантавир, ГО, АК, рисовина, Каравелов, руда, иританси, тритони, слагач, циркулар, Чегар, Танасије, веровати, оца, в, Крићанка, отијатар, т, она, Михајлов, Стричићи.

ВОДОРАВНО:

17. Брбљивац, 18. Врста завоја, компрес, 19. Плин, 20. Које припада аутору (нпр. право), 21. Шпекулант (стр.), 23. Драж, шарм, 24. Језеро у Канади (претметнуто НАКОКАТИ), 25. Поприште поморске битке Грка и Персијанаца, 26. Кормилар, 27. Соли титанске киселине, 28. Дивљи магарац, 29. Пописи имена, именари, 30. Психичко стање слично сну, 31. Бивша странка, Ниједан од понуђених одговора, 32. Познавалац канонског права, 33. Славна хеви метал група, 34. Иницијали књижевнице Секулић, 35. Основна тарифа (скр.), 36. Наговестити, 37. Оматвати се нечим, 38. Француски глумац, Ален, 39. Речи из арапског језика, 40. У ма које време, 41. Грудва земље, 42. Татарија, Татаристан, 43. Носила, траље, 44. Одлучивања о неком питању, 45. Непрофесионална женска особа, 46. Копрена, воал, 47. Лек против жуљева (фарм.), 48. Ветар који дува уз Вардар, 49. Колевка Сињске алке, 50. Славна модна креаторка, 51. Подмирити.

УСПРАВНО:

1. Конгрес одржан у Бечу од 1. септембра 1814. до 9. јуна 1815. године, 2. Шанкер, 3. Иницијали глумца Убавкића, 4. Наша прва филмска глумица, 5. Руска показна заменица, 6. Стручни оцењивач, 7. Стари народ у Кампанији, 8. Име писца Дојла, 9. Машина за побијање шипова, 10. Пливачки клуб (скр.), 11. Теорија о расним разликама, 12. Епифанија одмила, 13. Сломити, 14. Изотоп озона, 15. Григор одмила, 16. Домороци, 18. Место у Међимурју, 19. Уређај за еманацију, 20. Арматурне мреже, 21. Вера анимиста, 22. Одсуство писања, 24. Анонимна особа, 25. Присталица титоизма, 27. Соли цијанове киселине, 28. Хелебарда, 30. Инкарнација, аватар, 31. Место у Непалу, 33. Колоси, 34. Они који говоре икавицом, 36. Насеље код Београда, 37. Вредни инсекати, 39. Етничка група у Сибиру, 40. Округ у Калифорнији, 42. Њезин, 43. Камен (песн.), 45. Иницијали сликара Рјепина, 46. Ауто-ознака Аранђеловца.

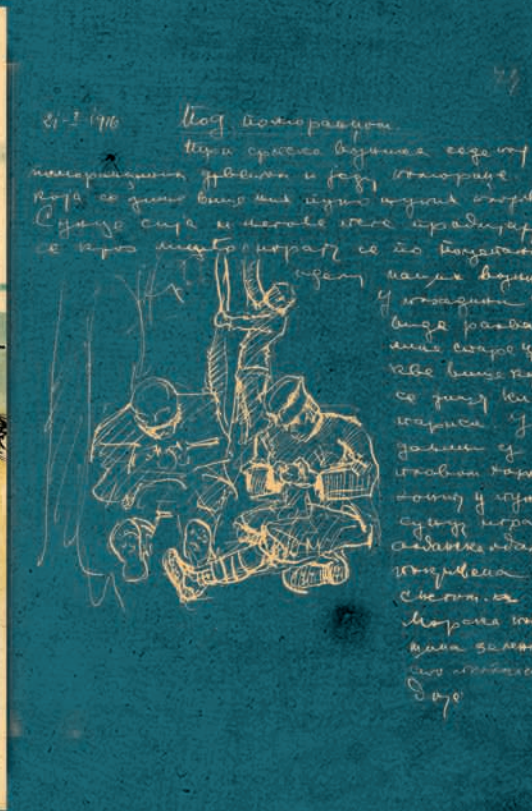
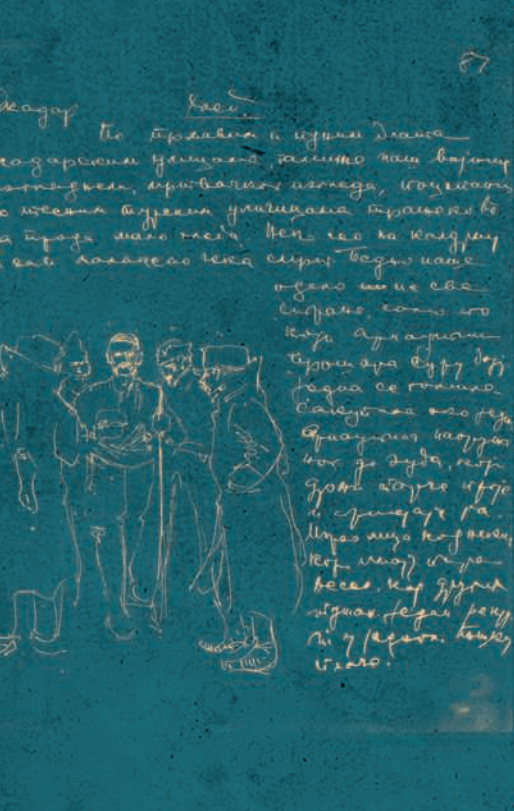

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
УПРАВА ЗА ОДНОСЕ СА ЈАВНОШЋУ
Медија центар „Одбрана“
и издавачка кућа КЛИО

Изложба

СРПСКА АФРИКИЈАДА 1916–1919.

5–17. јун 2017.

Поводом обележавања стогодишњице Првог светског рата

МАЛА ГАЛЕРИЈА ДОМА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
Браће Југовића 19, Београд

ОДБРАНА

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 169

**ПРАЗНИК ПОЛИТИЧКОГ
ЈЕДИНСТВА**

РИТУАЛ ШТАФЕТЕ

Писац: мр Драшко ЖИВКОВИЋ

1. јун 2017.

ПРАЗНИК ПОЛИТИЧКОГ ЈЕДИНСТВА

Иако је славећи Брозев рођендан народ славно своје јединство, своје успехе и победе, величао сопствену прошлост и практично славно сам себе, симболчка димензија тог политичког ритуала била је знатно дубља. Предајући му штафетну палицу омладина је, у име народа, Брозовој власти давала легитимитет. Тај легитимитет био је појачан чињеницом да се цела земља предајући из руке у руку штафетну палицу, испраћајући је и дочекујући на масовним скуповима, уједињује у догађају који је, пре свега, имао друштвени карактер. Штафетна палица преношена из руке у руку кроз све крајеве Југославије уједињавала је земљу и народе, а потом су они, на тај начин уједињени, власт над собом сами предавали у руке једног човека.

Прошао је мај и са њим подсећање на неке датуме који су нам важни или су то некада били. Прославе којима смо били сведоци негде су нестале, заједно са системом који их је осмислио. Свака држава, на име, има своје празнике: велике и мале, локалне, регионалне, општенодродне... Сваки политички преврат означава се и озваничава, између осталог, увођењем нових празника и неретко укидањем старих, њиховим урушавањем, обесмишљавањем, препуштањем стихiji и инерцији. Промена која захвата симболички систем једне државе слика је суштинских политичких и друштвених промена. Заједно са грбом, заставом и химном мењају се и празници. Тек са тим симболичким променама нови политички поредак заокружио је преузимање власти. Док год над њим лебде стари симболи, нови поредак није ушао у свест грађана. У кабинету, архиве и трезоре можда јесте, али у људе још није.

На овом простору празници се мењају чешће него што обичан човек може да испрати. Понекад не зна шта треба да слави и зашто. Потребно је време да схвати и прихвати нови календар и научи да се празнику радује више него нерадном дану који уз њега иде.

Празници су вековима били само они из црквеног календара. До Француске револуције безмало све што се под окриљем државе славило било је део историје цркве. Од револуције празник постаје средство васпитавања и превапитавања генерација, нарочито оних млађих, које још нису навикнуте на старе празнике. Свака револуција имала је свој календар, како Француска, тако Октобарска, па тако и наша, она која је, од ратом растурене и у крви безнадежно завађене Краљевине Југославије, створила нову комунистичку Југославију.

Нова Југославија, као и остале земље социјалистичког блока, преузела је праксу Совјетског Савеза, прилагођавајући је специфичностима простора и особеног тока револуције. Нова власт стварала је ново друштво, а са њим и његове нове симболе, реликвије, света места, нове свеце и мученике. У календару су били дани који обележавају почетак устанка, одлуку о стварању нове државе на темељима старе, интернационални празник рада, Дан победе над фашизмом, Дан армије. Сплетом околности најживљи део празничног календара био је месец мај. Поред празника рада и оног који слави победу над фашизмом садржао је и датум који се почео славити и пре него је рат завршен – рођендан Јосипа Броза Тита, касније назван Дан младости. Мај, најлепши месец у Југославији, као у неким архаичним друштвима која су славила рађање, обнову вегетације и вечни живот, свој врхунац добијао је у прослави овог празника.

Од прве штафете, која је организована још током рата, до оне последње, сама манифестација је еволуирала, прилагођавајући се околностима, могућностима, али и политичким потребама. Од тога колико их има, кога представљају и одакле полазе, до тога ко их и куда носи. За више од четрдесет година колико је прослављан Брозов рођендан, а Југославијом ношена штафета, као начин продуженог трајања празника и његовог залажења у све крајеве земље, могу се издвојити три фазе њеног развоја и трајања. Прву представља период од 1945. до 1956. године, обележен истовреме-

ним постојањем републичких штафета, чији се пут завршавао пред Белим двором. Другу фазу обележило је увођење слета на стадиону ЈНА, као завршног догађаја од 1956. до 1980. године. Трећи период обухвата период прославе Дана младости након смрти Јосипа Броза до 1988, када је прослављен последњи пут, додуше без штафете.

У Краљевини

Иако се постојање ове свенародне манифестације најчешће веже за период владавине Комунистичке партије Југославије, њени корени сежу у време Краљевине Југославије. Подаци о претечи штафете могу се прочитати у „Војнич-

Соколски слет 1930.

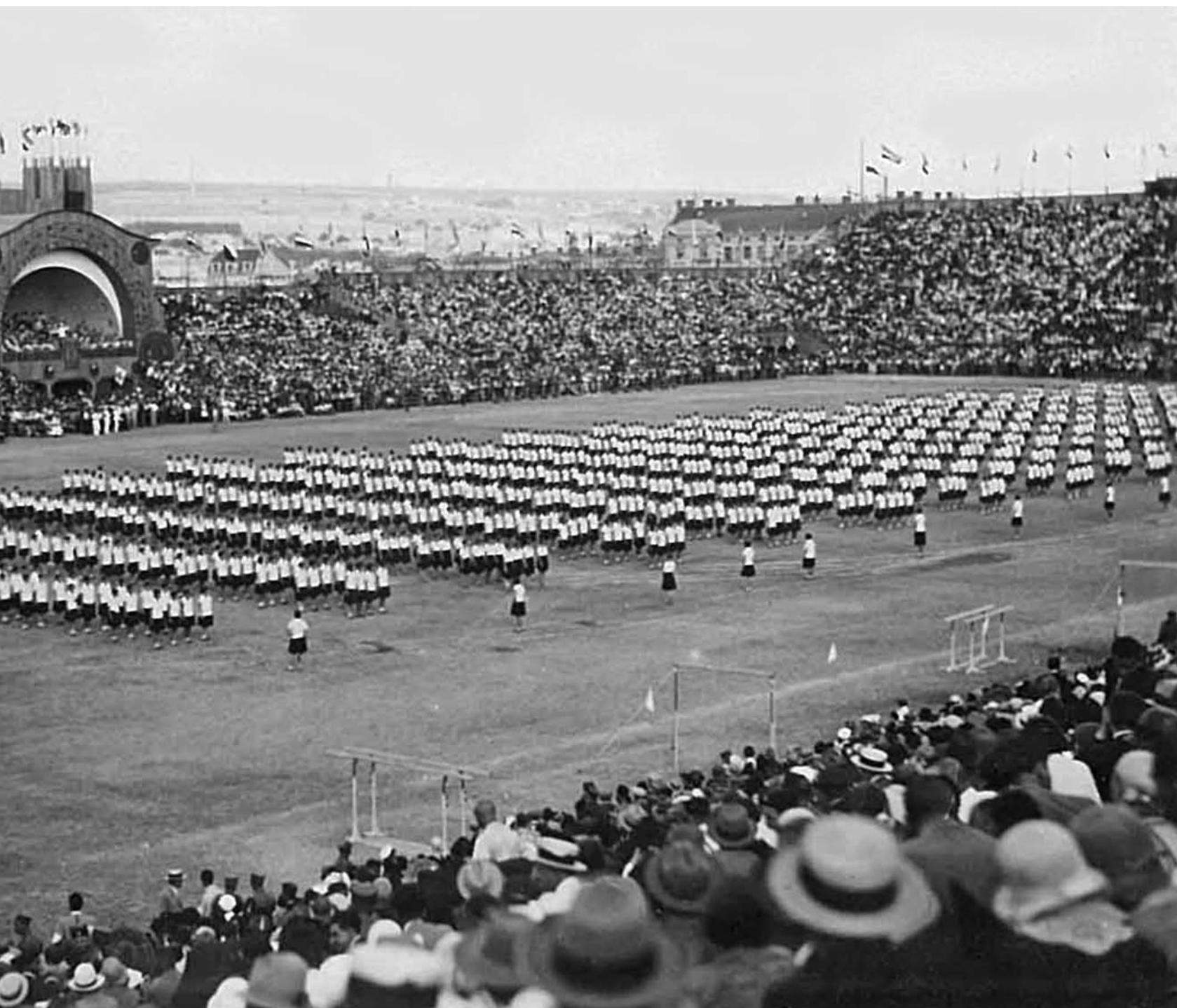

ком гласнику” из 1934. године. На соколском слету у Сарајеву, одржаном од 27. до 29. јуна, представљена је идеја о ношењу бакље, односно, како је тада речено, зубље захвалности, од Сарајева до Опленца како би њом било запаљено кандило над гробом краља Петра Карађорђевића. Намера организатора била је да се краљу ослободиоцу на овај начин укаже захвалност.

На свечаности, одржаној уз присуство великог броја припадника соколског друштва и војске из сарајевског гарнизона, окупила се, по процени аутора тог извештаја, маса народа од око четрдесет хиљада људи. Такав скуп град до тада није видео. Један од организатора скупа, испраћајући пламен ка Опленцу, рекао је између осталог: „Ми соколи сматрамо за своју најсветију дужност, да у знак наше сино-

вље благодарности према нашем Краљу Ослободиоцу донесемо из историјског Сарајева пламену зубљу захвалности до наше светиње Тополе и да овом зубљом тамо запалимо вечну ватру, која ће горети над гробницом Великог Краља Ослободиоца, који је уз беспримерне напоре и огромне жртве целе наше нације остварио нашу заветну мисао. Он је испунио вековни сан наших родољуба, ослободио подјармљене делове нашега народа и ујединио их са браћом из слободне Краљевине Србије и Црне Горе у велику, моћну и недељиву Краљевину Југославију”.

Након набрајања краљевих заслуга и жртве за земљу и народ, говорник је, наравно, подсетио на заслуге актуелног краља Александра I, који је довршио дело „Свога Узвишеног Родитеља”. Уследили су усклици у част краља, престо-

лонаследника и династије. Зубља је из Сарајева испраћена уз плотуне, патриотске песме, одушевљење и сузе.

6

Раздаљину од 350 километара око две хиљаде чланова соколског друштва претрчало је за седамнаест сати и бакља је 3. јуна, у поподневним сатима, стигла у Тополу. Када би бакља, током пута, догорела мењана је другом, а резервне бакље превожене су аутомобилом који је пратио тркаче.

Један утисак из „Војничког гласника” описује шта је заправо била намера организатора и која је функција ове и

сличних манифестација. „Ако се прочитају говори, који су се одржали у Сарајеву при паљењу зубље, одговор је ту. Али и сви они који ово нису чули већ само видели, кад је зубља пренета, осетили су нешто дирљиво и лепо, нешто што се не заборавља; то је много јаче од писаних речи. Сваки очевидца, нарочито онај обичан сељак и сељанка, кад је зубља проношена кроз њихова поља, село или град, осетио је да је то нешто велико, лепо, узвишено и свето, што се дешава... буђење народне свести, развијање

једног осећаја, који често пута замре, а то је поштовање прошлости.”

Омладина организована у спонзорисана и од државе контролисана соколска друштва узвраћала је подршку властима манифестацијом формално посвећеној умрлом краљу. На двадесетогодишњицу почетка Великог рата из Принциповог Сарајева, у коме је све почело, бакља иде до Опленца, дајући тако легитимитет из рата изниклој држави и њеној династији. Уједињење је прослављено одавањем

поште краљу ослободиоцу и исказивањем подршке његовом наследнику.

Прва штафета, односно бакља предавана из руке у руку, имала је одјека у јавности и Савез сокола Југославије одлучио је да енергију коју је створила одржи настављањем манифестације у некој сличној форми. Као део амбициозно замишљеног плана описмењавања становништва, отварања библиотека у мањим местима и обуке сељака у примени нових пољопривредних техника, ношење штафете требало је да најави пунолетство Петра II. Годину пре тог пунолетства штафете су кренуле из Марибора, Цеља, Сплита и Скопља покривајући из четири правца већи део земље. Учествовало је око седам хиљада припадника соколског друштва. Штафете су 6. септембра 1940. дочекане на Теразијама, а поруке које су носиле младом краљу исписане на пергаменту премештене су у главну штафету, палицу од месинга, коју је у двор однео краљев изасланик.

Посебно украшена палица у рукама владара симбол је власти и моћи. Одувек су владари приказивани са неком палицом или штапом у руци. Од египатских фараона преко римских конзула до европских краљева и царева. Касније је та пракса прихваћена у западноевропским војскама, па су генерали и маршали носили палице као знак достојанства. Оне су обично биле поклон владара, чиме је војсковођи симболично делегирана власт над делом војске или територије чији је врховни владар сам краљ односно цар. Уручујући палицу младом краљу, соколска организација је исказујући оданост заправо подупирала легитимитет њега и краљевске власти у тренуцима када је, раздирана тињајућим сукобима и окружена ратом у Европи, Краљевина Југославија као држава већ била у озбиљној кризи.

Колико је штафетно ношење бакље било догађај који је оставио утисак на посматраче и учеснике, толико је ова штафета остала без снажног дејства. Сва инфантилност описаног догађаја види се из одсуства краља-дечака са манифестације посвећене управо њему. Симболичка легитимација моћи је недовољна да моћ учини стварном ако ова нема елементарне предуслове да се оствари. Године које су уследиле то ће и потврдити.

Квалитет који је имала прва штафета, а који ће недостајати будућим, јесте присуство архетипског мотива ватре. Неке од послератних штафетних палица само ће личити на бакљу. Ватра ће се, као доминантан мотив, поново појавити на последњој прослави Дана младости да затвори круг и најави судбоносне догађаје.

Од 1945.

У априлу 1945, док су у северозападним деловима земље још вођене борбе, родила се идеја да се у част рођендана Јосипа Броза организује ношење штафетних палица. Идеја је, према једном извору, потекла од крагујевачког професора фискултуре Јосипа Прохаске. Делује могуће, с обзиром на то да је Крагујевац важне догађаје за град и раније прослављао штафетним трчањем са ношењем бакљи: пуштање у погон водовода, пролазак пруге кроз град... Остала је запамћена и олимпијска бакља која је 1936. из

колевке олимпизма ношена за Берлин и на путу кроз Крагујевац застала код Споменика палим Шумадинцима.

Са друге стране, како је записао Милован Ђилас, идеја припада Ратку Дугоњићу, тадашњем генералном секретару СКОЈ-а. Истина је вероватно негде између. Политички употребљиву локалну иницијативу врх комунистичке омладине је уобличио, усмерио и организовао. На седници Централног комитета СКОЈ-а одлучено је да се на тај начин Јосипу Брозџу честита рођендан. Уследила је преписка са локалним оградцима, а у једном од доступних докумената пише: „Уочи 53. рођендана друга Тита, наш Одјел за спорт и физкултуру организиранат ће масовна омладинска штафетна трчања широм Југославије. Млади тркачи носит ће лијепо израђене палице и у њима писмену честитку о рођендану нашег Маршала и понијет ће са собом у Београд поздраве народа, који ће их путем дочекивати.” Тако је почело.

Међутим, док су се штафете из разних крајева приближавале Београду, Броз је боравио у тек ослобођеном За-

гребу. Носиоци штафетних палица дочекани су на Славији у поподневним сатима 24. маја, одакле су наставили према Белом двору. Ту их је дочекао генерални секретар новоформиране владе Југославије Митар Бакић, након чега су авионом

отпутовали за Загреб да, према Брозовој жељи, штафете предају њему лично. Извештавајући од том догађају „Борба” од 27. маја 1945. пише: „Маршал Тито се сваком посебно захвалио на честитки и поздравима... Маршал Тито је нагласио омладини да полаже велике наде у њу и да она треба да буде веран чувар братства и јединства свих народа Југославије”. У тренуцима док су још вођене борбе за ослобођење територије, а нови симболи нису били до краја конституисани, нова власт посегла је за симболима претходне у намери да се легитимише. Симболичку легитимацију нове власти после Другог светског рата Олга Манојловић Пинтар у књизи „Археологија сећања” види у чињеници да је идеја о ношењу штафете Јосипу Брозџу потекла из Крагујевца, града чији су представници запалили зубљу на Опленцу 1934. године.

ЕМАНЦИПАЦИЈА ЖЕНА

Један јубиларни алманах посвећен штафети информише нас о достигнућима на пољу еманципације жена у селима из околине Бихаћа: „Звала се Шемса. Била је млада девојка, муслиманка, која би, да није било Револуције, баш те године навукла ферецу. Али дошла су друга, нова времена и ниједна девојка у овом крају Босне није морала да стави зар, а и многе старије муслиманке биле су скинуле вео у који их је оковала прошлост.... Шемса носи штафету. Успут се утркује са омладинцем који се тек замочио.”

Штафете пред Белом двором 1947.

Први кораци у обнови порушеног и изградњи новог, еманципација, описмењавање, превазилажење до тада постојећих разлика и баријера били су видљиво обележје прве деценије манифестације. Било је потребно ујединити завађене народе, раднике и сељаке... Тако је након девет штафета из 1945. године, наредне 1946. ношено њих једанаест. Поред републичких ношене су штафете главног града и Југословенске армије, али и Истре, Трста и градитеља пруге Брчко–Бановићи. Следеће године било је дванаест штафета, од чега три армијске, једна пионирска и једна градитеља пруге Шамац–Сарајево. Повећање броја штафетних палица значило је и већи број учесника, више обиђених места, више скупова, више митинга, говора, медијских извештаја. Цела земља укључивана је у прославу рођендана Јосипа Броза. Од око 12.500 учесника 1945, број је нарастао на више од милион и четиристо хиљада 1955. године.

Како је то изгледало првих година? Ко је носио штафету и куда?

У маршруту кретања уношени су планински масиви, непроходни кањони и неприступачни предели. Алпинисти су износили штафету на до тада неосвојене планинске врхове. Загребачки алпинисти савладали су након осам сати успона до тада неосвојиву стenu Клек код Огулина и пренели штафету даље. Рекло би се без икакве потребе? Међутим, кроз организовани догађај који има карактеристике ритуала постигани су резултати који до тада нису били постигнути. Успех је наравно приписиван добро оспособљеним појединцима, али и заједничком духу манифестације, добијајући на тај начин идеолошку димензију. Оно што до сада нисмо могли, сада уз Тита и Партију постижемо. У оквиру прославе Брозовог рођендана 1953. штафета Македоније је прешла преко Шар-планине. Планинари су досегли до њеног највишег врха, који је тада назван Титов врх.

Избор места из кога је штафета полазила на пут према Београду говорио је шта републике имају да покажу централној власти. Ако републичка власт има чиме да се похвали, штафета је полазила из нових фабрика, електрана или рудника. Осталих година полазила је из места везаних за Други светски рат. Тако је штафета народа Србије полазила из Бора, Трепче, Малог Зворника, али и из Титовог Ужица, и неколико пута из Беле Цркве. Штафета Хрватске три пута је полазила са Виса. Док је избор словеначког руководства најчешће био врх Триглава, руководство Босне и Херцеговине имало је много већи избор места са јаким симболичким значајем: Бихаћ, Јајце, Дрвар, али и Јабланица, која је осим ратне прошлости имала и хидроцентралну којом је могла да се похвали. Македонија је морала да се ограничи на места из раније прошлости која се могу везати за тежње народа за ослобођењем. У недостатку локалитета од било каквог већег значаја за НОБ, штафета је најчешће полазила из Крушева, најзначајнијег места Илинденског устанка из 1903. године, приказујући револуцију као финализацију тежњи за ослобођењем.

Штафета је силазила у рударска окна, ишла тек асфалтираним путевима, долазила у фабричке хале... На тај начин

радничка класа, која је првих послератних година била у узлету и доживљавала омасовљавање, укључивана је у ново социјалистичко друштво у коме је требало да буде већина, која ће заменити до тада доминантно сеоско становништво отпорно на идеологизацију и углавном незаинтересовано за политику.

Пролазак штафете био је прилика да цела земља из новина сазна где је отворена нова фабрика или формирано пољопривредно газдинство, где се гради нови пут и колико километара је изграђено, да су постигнути нови рекорди у рударству...

Неизоставан садржај манифестације било је и евоцирање успомене на минуле ратне године. Проношење штафете местима и пределима везаним за ратни пут Јосипа Броза и партизанског покрета, праћено масовним скуповима тамо где је за то било услова, било је прилика да Комунистичка партија са позиције власти наметне јавности своју слику ратних збивања. Тако је штафета 1950. прошла делом ратног пута Прве пролетерске бригаде у околини Рудога. Планинари из Мостара савладали су следеће године кањон Сутјеске. Учесници рата препричавали су ратна збивања онима који то нису били. Записи са пута штафете не пропуштају да нагласе напредак који су доживели пасивни крајеви. Тако можемо прочитати да је колектив сточарске фарме на Тјентишту послао омладину на спавање у суседно село да би обезбедио смештај за носиоце штафете. Пролазак поворке кроз места везана за историју партизанског покрета у Југославији био је само један од начина изласка тих, по правилу неразвијених крајева из заосталости. Куда штафета пролази, требало је нешто изградити, уредити, основати... У медијским извештајима морало се навести нешто чега није било претходних година. Народ тих крајева веровао је да је то и заслужио.

Иако су републичке штафете прелазиле из руке у руку и промениле хиљаде носилаца, водило се рачуна ко ће бити последњи представник републике из које штафета долази. Будући да се, бар декларативно, штафета ослањала на

спортску омладину, многи угледни спортисти тог времена имали су прилику да је лично предају Јосипу Брозу. Најискреније су томе, чини се, приступили Словенци. Последњи носиоци били су, између осталих: скијаши Јанез Полда и Руди Финжер, атлетичар Иво Кревс, пливач Тоне Церер, гимнастичарке Вида Гербец и Соња Розман... Многи од њих представљали су Југославију на олимпијским играма и другим великим светским и европским такмичењима. Донеке сличан приступ приликом избора омладинца који ће предати штафету Брозу имала је и Хрватска. Најпознатије име међу њима свакако је Милка Бабовић, вишеструки државни рекордер у више атлетских дисциплина, угледни спортски радник и новинар.

И док су једни за ову нарочиту част бирали успешне спортисте, други су брзо схватили да је штафета много више од трчања. Црногорско руководство је у чину предаје штафетне палице Јосипу Брозу видело прилику за симбо-

Горе. Али ту није крај. Следеће године Брозу је штафету предао омладинац из Даниловграда Веселин Ђурановић. Веселин се са непуних шеснаест година прикључио устанку следећи узор брата Владана, потоњег секретара СКОЈ-а у Четвртој пролетерској бригади и аутора чувеног писма пролетера са Љубиног гроба на Зеленгори. Владан је умро у савезничкој болници у Барију 1944, а народним херојем проглашен је у години у којој је његов брат имао част да Брозу уручи штафету. Ђурановић ће, након низа дужности на републичком нивоу, постати председник Савезног извршног већа и члан Председништва СФРЈ. Као председник Председништва и први међу једнакима присуствоваће 1984. предаји штафете на стадиону ЈНА, а следеће године у истој улози примиће рапорт на последњој великој војној паради.

Шта је то што су Црногорци схватили пре осталих? Презентовани поводом Брововог рођендана, успеси су до-

Долазак штафете у Београд 1948.

лично указивање части онима који то заслужују и за додатну афирмацију угледних припадника комунистичке омладине. Тако ће ову привилегију 1947. имати Велизар Шкерковић, будући угледни политички радник и дугогодишњи градоначелник Титограда. А 1951. штафету је носила омладинка са Цетиња Вукосава Мићуновић. Следећи браћу учествовала је у Тринаестојулском устанку 1941. године. Као припадник Четврте пролетерске бригаде Пека Дапчевића била је учесник свих важнијих битка које је водио партизански покрет. Браћа су изгинула, а она је рањавана, похваљивана и унапређивана дочекала крај рата. Проглашена је народним херојем 1952. године и деценијама обављала важне дужности у политичком животу Црне

бијали боју револуционарних. Кроз постигнуте и приказане резултате провејавала је мисао да без улоге Броза, као врховног команданта, партијског вође и носиоца идеје комунизма ништа од постигнутог не би било могуће. Иако се не може оспорити да је у послератним годинама много постигнуто, мора се приметити да је свему даван идеолошки тон погодан за изградњу култа личности око имена и дела Јосипа Броза. Управо је изградња култа личности била доминантна сврха овако организоване прославе. Зашто би, у овако схваћеној прослави, узорни скојевци, прекаљени у биткама, уступили место неком, како се тада говорило „фискултурнику“? Тамо где се велича вођа мора бити места и за оне на чијим плећима је изграђена његова позиција.

Шшафеџа морнарице 1950.

Комунистички вођа посматрано кроз призму Веберове дефиниције и није харизматски у строгом смислу, јер му се не приписују никакве натприродне или трајне способности. Он легитимитет црпи из партијске борбе и унутарпартијских сукоба, а манипулацијом се поверење у њега даље јача путем изградње култа. Док постоје резултати власти култ се гради на рационалним основама, а у фази економских или других тешкоћа манипулацијом инсистира се на ирационалним тезама о непогрешивости. Дотадашњи успеси приказивани су као доказ непогрешивости вође у актуелном тренутку, али и у будућности. Може се рећи да је ауторитет вође у комунизму у принципу скопчан са процесом модернизације. Док процес напредује, ауторитет је неупитан.

Социолог Тодор Куљић у историјско-социолошкој студији „Тито” објашњава да се у случају владара социјалистичких држава скоро по правилу ради о комбинацији ауторитета заснованог на основи идеолошких ставова које заступа и личног угледа као партијског вође. Специфичност југословенског случаја била је изградња култа личности. Брозова харизма првенствено је идеолошког порекла јер се ослањала на чврсту партијску организацију. Она је рационална јер се одржавала на чиновничком апарату и апарату силе. Привид надљудског и месијанског у њој створен је манипулацијом, чији је носилац био управо партијски чиновнички апарат.

Да би се ауторитет партијског вође и харизма унутар партије пренели на друштво, требало је нешто више. Иако је намера нових комунистичких власти била модернизација друштва и рационализација живота и погледа на свет кроз процес просвећивања становништва, она се није устезала да у сврху очувања власти употреби све инструменте манипулације карактеристичне за једно заостало друштво. Ако се прихвати опште мишљење да је током Брозове владавине партијска организација (у)чинила напор да око његовог лика и дела изгради култ личности и оцена да је у томе имала доста успеха, мора се питати како је то било могуће и зашто је то било потребно. Наиме, нису све земље у којима је био на снази социјалистички друштвени систем имале развијен култ личности. Земље западне демократије у овом контексту не треба ни разматрати.

Који су услови погодовали развоју култа личности у југословенском социјалистичком друштву? Које су то историјске, друштвене и психолошке претпоставке које су постојале у тренутку у коме је на историјску сцену ступио јав-

Ауторитет, харизма и култ

Како се може означити статус који је у јавности након рата имао Јосип Броз? Да ли се може описати као ауторитет, харизма или култ или је можда од свега овога по нешто? Ауторитет, харизма и култ су различити нивои угледа вође стечени спонтаним прихватањем или манипулацијом.

Макс Вебер харизму дефинише као особину личности на основу које она важи за изузетну и захваљујући којој се сматра да је обдарена натприродним или надљудским или бар специфичним не свакоме доступним моћима. За њих се верује да су богом дане или да су узорне и стога се таква личност третира као вођа.

ности мало познати Јосип Броз и почео, са позиције генералног секретара тада илегалне Комунистичке партије Југославије, да изграђује углед?

Простор који је обухватала некадашња Југославија казнио је за развијеном Европом, као и остатак Балкана, на пољу писмености, културе, економије, уређености државе и друштва,... Све то је нужно значило и заостајање на пољу политичке културе. Због нестабилности граница, недовршеног процеса формирања националних држава и стално присутних интереса великих сила на овом простору, политичка култура развијала се у стању сталног рата или претње ратом. Друштвене противуречности и сукоби доводили су до сталног раскорака између очекивања народа и резултата власти, па су се на тај начин стварали услови за појаву и прихватање харизматског вође који ће коначно остварити народна очекивања. Као нежељени продукт јављало се и измицање истог тог вође свакој контроли од народа.

Светозар Марковић у књизи „Србија на Истоку” упоредио је углед устаничких господара и војвода са неприкосновеним угледом домаћина у патријархалној српској породици. Будући да је породица била и јесте основ друштва, односи унутар породице ширили су се и на друштвени план. У претежно сељачком друштву, у коме су пре Другог светског рата владали монарси или страни владари из удаљених престоница преко својих локалних намесника, други начин владања осим ауторитарног није ни био познат. Политичко мишљење у политички неразвијеној средини каква је балканска није било кадро да се по било ком важном политичком питању поред беспоговорног прихватања или одбијања опредељује за неко средње решење.

Владимир Дедијер је ту појаву у послератној Југославији покушао да објасни упливом ратних кадрова на одговорне позиције у друштву. Будући да је сељаштво чинило окосницу партизанског покрета, продор сељаштва у врх војне и државне управе након 1945. имао је као последицу поданички однос нижих слојева власти према вођи захваљујући преносу патријархалног обрасца оданости на политику. Борци партизанског покрета, претежно сељаци, посели су најважније функције у војсци, полицији, државној управи и привреди доносећи са собом, поред неспорне борбености и идеолошке чистоте, патријархални морал и склоност ка поштовању ауторитета. Такође, према једној процени, око седам милиона сељака прешло је у градове током периода индустријализације, чиме су се у новоформираној радничкој класи створили услови за прихватање политичког ауторитета по угледу на породични ауторитет карактеристичан за сеоску средину.

Сеоско становништво, пристигло у градове, у првим годинама па и деценијама свог градског живота задржало је много од сеоских мерила успеха и поимања лаког живота и тешког рада. Доласком у градове и запошљавањем углавном у индустрији, доскорашњи пољопривредници сусрели су се први пут са осмочасовним радним временом, независношћу резултата рада од метеоролошких прилика и таквом-таквом сигурном зарадом. Услови живота, иако далеко од високог стандарда, били су неупоредиво бољи него на селу. Укратко, сам долазак у урбану средину радници су могли доживети као лични успех. Под утицајем таквог мишљења и пропаганде којој су, ови углавном нешколовани или

слабо школовани људи, били изложени, већина је прихватила понуђену мисао да је лично Јосип Броз заслужан за њихов просперитет.

Култ Маршала Тита

Култ личности грађен је превасходно на улози ратног команданта. На ратничкој биографији Јосипа Броза стварана је веза са устаницима из прошлости, борцима за народна права и народну слободу. У том смислу су као претече употребљавани ликови Карађорђа и Матије Губеца, неупоредиво мање значајног, али због потребне националне равнотеже и тежње за наглашавањем социјалне димензије Брозове историјске улоге потребног. Брозова појава у историји приказивана је као наставак историјског континуитета борбе и њен тријумфални крај у новом социјалистичком друштву. Истицана је чињеница да се у најтежим тренуцима није одвајао од војске и народа, чиме је стекао војнички и владарски углед какав су из истог разлога пре њега имали Милош Обреновић и Александар Карађорђевић.

У почетку преко ликовне уметности и књижевности, а касније и путем масовних медија ширена је слика о Брозу као стубу борбе за ослобођење. Та слика постаће ослонац

идеолошког приступа Комунистичке партије народу. У свакој прилици истицана је његова немерљива заслуга за ослобођење. Ова димензија Брозове личности коришћена је његовим појављивањем у униформи у свакој прилици у којој то није било сметња. Знајући за традиционалну приврженост народа војсци, нарочито српског, партија је око његове личности градила култ ослободиоца народа и ненадмашног војног стручњака. Нарочито место Јосипа Броза у ратничкој историји ових простора истицано је додељивањем јединствених звања. Био је једини маршал Југославије, први доктор војних наука, троструки носилац Ордена народног хероја... Приписивањем звања која није имао нико други Броз је издвајан као личност чији статус недодирљивог војног вође не може и не треба бити довођен у питање.

Народног ослободиоца требало је приближити народу. Употребом једноставног речника, коме је иначе био склон, Броз је успевао да се приближи народу који га је доживљавао као свог истинског представника. Знао је да политичко теоретисање уз употребу специфичног идеолошког речника није пријемчиво радницима и сељацима. То је остављао нижим партијским руководиоцима, од којих се није ни очекивало да граде сопствену харизму у народу. Истовремено истицање скромног сељачког порекла, занат-

Штафета у Силићу 1950.

ског образовања и пласирање фотографија и снимака вође у друштву обичних људи требало је да створе слику Броза који јесте узвишени владар, али је пре свега народни човек.

Преузимање монархијског имиџа, који је у непросвећеној земљи био једини познат и прихваћен начин владања, појачавало је утисак о Брозу као јединственој личности. Брозово усељавање у Бели двор, јединствено звање маршала Југославије, инсистирање на униформи са бројним одликовањима, преузимање идеје штафете и раскошан церемонијал, били су део јединственог мозаика. Сliku је, почев од 1952. године, појављивањем у улози раскошно одевене супруге употпунила Јованка Будисављевић. У психолошком погледу Броз је за сеоско и одавно градско становништво био, према оцени Тодора Куљића, истовремено сурогат краља, домаћина, па и Бога.

У уводнику једног алманаха описан је приступ Јосипа Броза народу. Приступ који осликава тачно оно што отац психологије масе Густав Ле Бон од једног вође тражи када је у питању однос према масама: „...речи друга Тита су изванредно просте, једноставне. Та једноставност Титове речи условљена је већ и оним одликама које нам је разговетно откривају као израз суме народних тежњи и мотива, као увек наглашену чистим човечним акцентом, као дубоко хуману и као најпотпуније људски јасну и разумљиву... Она се прихвата и прима као садржај за којим се рука сама пружа да га узме. И зато је реч друга Тита најбоља комунистичка реч која се данас у свету може чути. И зато њу данас цео свет и слуша”.

Само објашњење једноставности са којом је Броз наступао пред народом је много мање разумљиво од њега самог, између осталог и зато што му је неизоставан састојак величање вође. У годинама у којима је дистанцирање од Совјетског Савеза још било актуелно, а политика несврставања тек у зачетку, требало је народу представити Јосипа Броза као најаутентичнијег светског комунисту, оног који стоји на извору идеје и има неку врсту монопола на истину, све то наравно наглашавајући његов светски углед.

Култ је око Брозовог лика и дела, као што се може видети, поред ратних заслуга изграђиван и на успешном изласку из кризе након сукоба са Стаљином и слици о значају и снази покрета несврстаних и наглашавању Брозо-

ве незамењиве улоге у његовом стварању и јачању. У сврху сталног наглашавања значаја Броза у светској политици непрестано су цитиране похвалне изјаве разних светских политичара дате у куртоазним приликама. Јавности је пласирана представа о Брозу као лидеру светског формата, незамењивом у решавању најтежих питања светске политике. Присуство лидера несврстаних земаља или њихових представника на државним прославама требало је да прикаже Броза као успешног дипломату који је, само њему својственом вештином, малој земљи успео да избори значајно место у светском поретку. Уколико је вођа признат у свету, тим пре оправдана је и његова недодирљива позиција у земљи.

Све то омогућило је да Брозов лик буде прихваћен у народним масама, али и у управном апарату и апарату силе који је био доминантно сељачког порекла. То што га интелигенција није прихватала, није могло да омете изградњу овог култа.

Према особи која је историјски развој народа Југославије практично довела до краја морао се и на појавном нивоу успоставити нарочит однос. За то ће се побринути партијска организација утопљена у државни апарат.

У Белом двору 1952.

Агитпроп

Да ауторитарна власт наилази на плодно тло у непро-свећеној средини, то је довољно објашњено, али велики је пут од ауторитета функције до култа личности. Култ је грађен осмишљеним деловањем партијског и државног апарата према грађанима. Морамо се запитати на који начин је ова манипулација спровођена?!

Први, неопходан корак за манипулацију је стварање масе чији ће ставови бити обликовани, за шта су били неопходни масовни скупови. О значају организовања масовних скупова Хитлер, један од мајстора манипулације масом, пише: „Масовни скупови су нужни. Појединац који је постао присталица неког покрета може да се осећа усамљен и да га спопадне страх да је сам. На масовном скупу он добија јасну слику о томе да је део неке веће заједнице што на њега делује охрабрујуће. Ако из своје мале радионице или из великог предузећа, где се осећа веома сићушан, први пут дође на масовни скуп, где га окружују хиљаде и хиљаде људи истог убеђења... он сам подлеже чаробном утицају онога што називамо масовном сугестијом. Човек који колебљиво дође на скуп напушта га душевно очврснут – постао је члан заједнице”. Милован Ђилас сведочи да је, иако је све требало да остави утисак спонтаности, масовне скупове пажљиво организовала, партија врло важна, служба за агитацију и пропаганду – Агитпроп. Иако је спонтаност допадљива, требало је што је могуће више сузбити јер је добра и чврста организација остављала много јачи утисак.

Брозове посете градовима у Југославији и повратак са путовања у свету по правилу су праћени организованим масовним дочеком. Улице и тргови добијали су свечано рухо, а народ је подстицан да присуствује догађају. Увек би се нашао и неко ко ће бацити цвеће на поворку аутомобила, дајући целом догађају изглед неке фанатичне источњачке процесије. У почетку је то вероватно било неколико скојевки, потом још више њих, а на крају је обичан народ сам почео доносити цвеће. Расположење су додатно усмеравали пажљиво осмишљени медијски извештаји који су истицали пароле и покличе упућене Брозу, преувеличавали бројност масе и стављали Броза у центар догађаја, чак и више него што је то било очигледно. Требало је оставити утисак на оне који нису ту и оне који можда имају сумњу у истинитост свега што се дешава око њих.

Сличан тон имали су и извештаји са Брозових посета фабрикама и градилиштима. У извештају „Политике” са једног од градилишта из педесетих година прошлог века стоји: „Омладинци су били срећни, жеља им је била испуњена и они су својим осећањима дали израза на ватрени начин кличући своје омиљене пароле...” Дакле, пласирана је слика о томе да је жеља сваког младог човека да просто види Броза и то му је довољан мотив за ангажовање сваке врсте. Међу омладинце је, стиче се утисак, дошао неко ко је самом својом појавом улио наду у нови живот. Могућност да се Броз види уживо представљана је као нарочита част и привилегија и јединствен догађај у животу појединца. Чак ни пароле које су се том приликом могле чути нису „познате” него „омиљене”. Први пут би паролу узвикнуо неки скоје-

вац, следећи пут неки амбициозни омладинац, трећи пут маса би сама клицала...

Треба рећи да Агитпроп није лицитирао бројевима. Маса је увек велика, непрегледна, спонтано окупљена... Није важно колико људи је присутно, партија се ни са ким не такмичи, нико јој није конкуренција да би се са њим поредила. Зашто пребројавати окупљену масу кад на политичкој сцени нема никога осим партије и њеног вође. Медијска слика одушевљене масе имала је за циљ потврду његовог ауторитета као вође који то јесте и биће управо вољом самог народа.

Иста слика ширила се у јавност и из Народне скупштине. Бескрајно дуги аплаузи, постизани неким од метода партијске дисциплине, требало је на непросвећени народ да оставе утисак о монолитности партијског врха и неупитности Брозовог ауторитета, који онда заслужује да се пренесе и на ниже нивое све до последњег радника и сељака. Слика општег одушевљења вођом једнака у свим народима и крајевима Југославије требало је да у јавности формира утисак о јединству народа и народности постигнутом око вође који је наднационална, свенародна фигура око које су успешно окупљене све југословенске различитости.

Делови извештаја са оваквих догађаја, у којима се велича вођа и истиче одушевљење народа његовим присуством, у почетку су скромни, а потом све већи да би у завршној фази онога што ће касније бити названо медијски мрак, постали окосница извештаја. Сваким празником требало је учинити нови искорак. Ако се повећава број пређених километара на путу штафете до Београда, ако расте број учесника у манифестацији, онда су и новинари морали дати свој допринос величајући вођу.

Атмосфера масовних скупова, па и оних посвећених Брозовом рођендану, путем новина и радија преносила се на оне који нису били присутни. Већ прва прослава Брозовог рођендана била је преношена преко таласа Радио Београда. Упркос томе што су Немци приликом повлачења уништили сву емисиону технику, организатор прославе, свестан значаја медија, потрудио се да помоћу преживеле застареле опреме организује пренос и дочека носилаца штафете на Славији и њихов долазак пред Бели двор.

Извештаји о прослави Брозовог рођендана првих година били су сачињени по истом шаблону. Објављивана је „реч маршала Тита“, у којој је укратко била изложена Брзова оцена резултата и планови за будућност. Затим је приказиван свечани дочек, а на крају су следиле бројне честитке упућене Брозу од организација, државних званичника и грађана. Опис атмосфере на дочеку штафете увек је садржао покличе и пароле, спонтано окупљену масу, која пре заказаног времена долази на место дочека наводно не могавши да издржи нестрпљење. Са фотографија, а касније и телевизијских снимака, нису смеле да изостану слике Јосипа Броза, партијске и државне заставе. Није била ретка појава, као на испраћају штафете из Сарајева 1972, да су све Брзове слике, а било их је на десетине, потпуно исте. Оно што није смело да изостане, организација је по потреби сама обезбеђивала.

Мора се признати да није било лако организовати такву манифестацију. Неко је морао координирати трчање из различитих праваца, блокаде путева, масовни дочек и боравак учесника у градовима и селима, окупљање великог бро-

ја становника који ће штафету дочекати и испратити..., а све са задатком да се манифестација заврши тачно на рођендан Јосипа Броза. Требало је све што се дешава испратити у штампи и на радију, касније и на телевизији. Периодично би био издат и алманах, који је речју и сликом сумирао најупечатљивије утиске са минулих манифестација, додајући утиску потребну дозу величања вође ради изградње и учвршћивања култа личности. На челу манифестације био је Савезни одбор за организацију Титове штафете.

Култ као интегративни фактор

Зашто је уопште било потребно развијати култ личности у послератној Југославији? Држава која је након рата састављена од рушевина претходне Југославије била је разједињена ратом који је имао карактер ослободилачког, али и међуетничког и грађанског. Различити делови земље су неједнако трпели разарања, окупацију, масовна стрељања, депортације... Етнички шаролика и подељена земља морала се поново уједињавати оптерећена чињеницом да се претходни покушај интеграције није успешно завршио. Лик наднационалног вође, који је означен као највећи син свих народа, био је добро средство за нови покушај. Иста земља имала је слично искуство из међуратног периода, када је као симбол око кога треба објединити етнички, професионално, историјски, културно, привредно и по још ко зна колико основа различите покрајине, коришћен лик краља Петра I, названог Ослободилац. Истицање његове важности као интегративног фактора за јачање сопствене позиције и позиције династије користио је регент, касније краљ Александар. Након смрти и он ће, бројним споменицима и измишљеном паролом „Чувајте ми Југославију!“ постати икона очајничког покушаја очувања јединства земље.

Други мотив, не мање важан од првог, био је партијско-политичке природе. Комунистичка партија, као организација која није имала намеру да власт дели са другима или да се са њима за власт надмеће, била је без политичке конкуренције. Њена особеност била је и недостатак жеље за унутарстраначким изборима. Једини начин за испољавање различитости и остваривање амбиција мимо оних које тренутно стање нуди биле су фракцијске борбе. То је већ виђено искуство из једнопартијског система Совјетског Савеза. Федерализација државе одмах након рата и стварање републичких центара моћи који ће с временом постајати све јачи практично ће легализовати стварање фракција које су у југословенском случају имале републичке, а последично и националне боје. Да би се спречио штетан утицај фракцијских сукоба, био је потребан стожер који ће арбитрирати у случају немогућности постизања решења, а све ради одржања јединства партије, наравно не због њега самог, већ зато што је то био гарант одржања на власти. Дакле био је потребан неко ко је изнад и изван фракција. У том правцу развијана је позиција партијског вође као врховног ауторитета.

Унутарпартијску арбитражу и потребу за наднационалним симболом јединства Броз је, схватајући личне предности оваквог политичког приступа и подржавајући његове методе и ефекте, вешто користио за стално јачање сопстве-

На Косову и Меџохију

17

скуп дошли са сличним мотивима, теже да нагласе оно што их приближава. Из потребе сваког појединца да се прилагоди маси долази до својеврсног нивелисања свести. То нивелисање није одређено најсвеснијим појединцем, склоним критичком мишљењу, него управо оним најслабијем међу њима, јер је то једини начин да се нагласи заједничко. Окупљени око заједничког циља, боље рећи око циља који им говорник представља као такав, појединци заборављају на сопствени интерес. Тада се међу њима јавља лажни осећај једнакости. Елијас Канети у култној књизи „Маса и моћ” објашњава да управо тај осећај једнакости масу чини масом. Она је неоспорна, сама маса је никада не доводи у питање. Она је суштински важна да би се стање масе готово могло дефинисати као стање апсолутне једнакости. Маса почива на једнакости. Оно што би од ње могло одвратити пажњу – занемарује се. Задатак вештог вође је да тај осећај једнакости одржи.

Обраћање тако формираној маси, у којој је свест спуштена на најмањи заједнички именилац, мора бити прилагођено могућности масе да га разуме и прихвати. Маса окупљена са заједничким мотивом, уједињена, привидно изједначена и са свешћу спуштеном на доњи праг има специфичан начин мишљења. Како описује Ле Бон, гомила не расуђује него прихвата или одбацује идеју у целини! Ма какве да су идеје које јој се сугеришу, оне ће постати преовлађујуће ако се шаљу у једноставном облику и њиховом духу буду такорећи представљене у сликама. То је наступ који путем изговореног оставља утисак на појединца у маси тако што му буди асоцијације на доживљаје и догађаје из прошлости, подсећа га на нешто

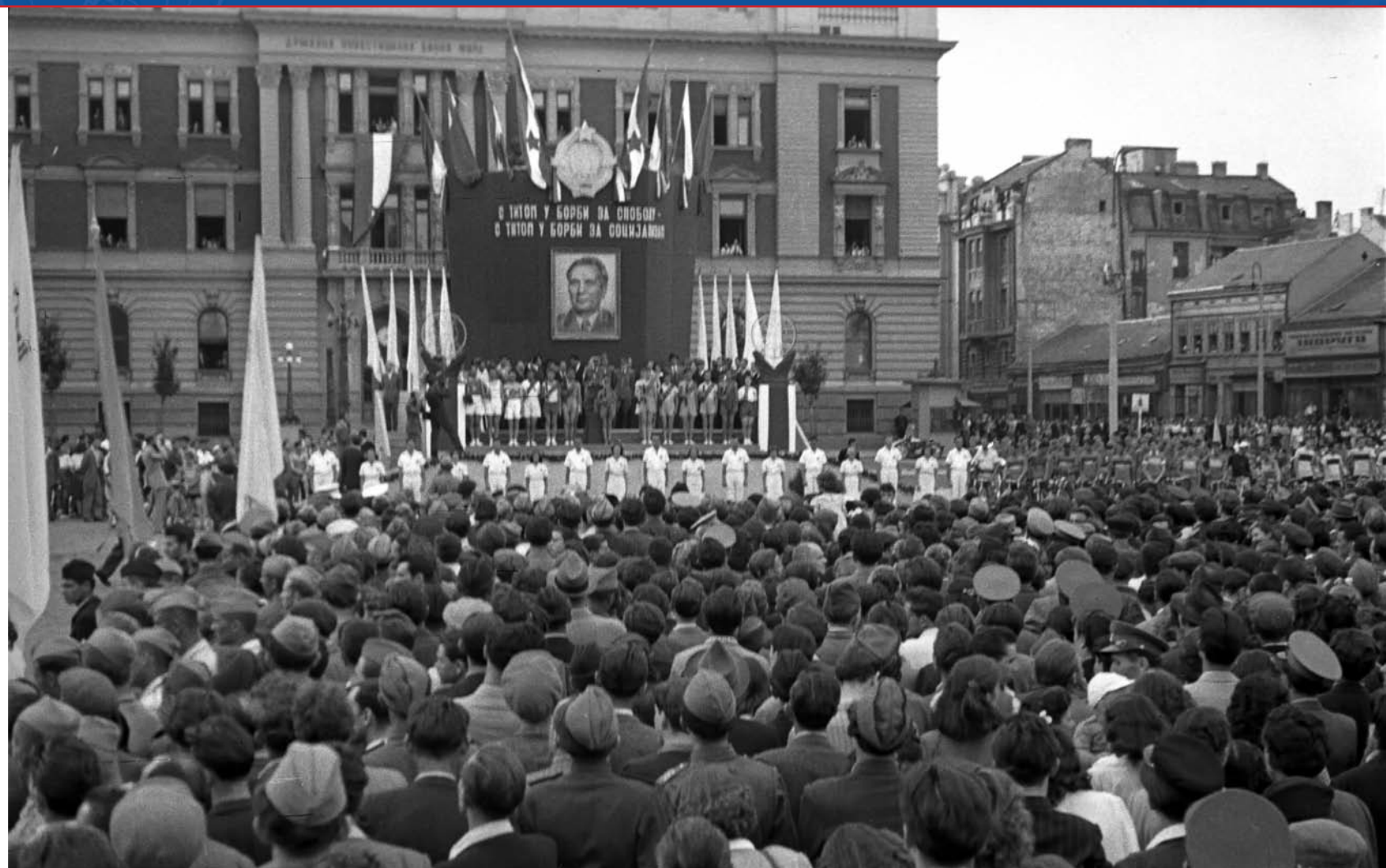
не позиције у првом реду унутар Комунистичке партије, а последично и унутар државног руководства. Ако је икада неко и помишљао да доведе у питање његов ауторитет, то се најмање испољавало у Југословенској народној армији. Она је, штавише, била средство тихе претње којим је Броз суверено располагао у пословима унутарпартијске арбитраже.

Психологија масе

Шта је то што, на овако организованим масовним скуповима, појединца подстиче да на тренутак помисли да је део неке веће заједнице која дели иста убеђења? Серж Московиси, појашњавајући тезе родоначелника психологије масе Ле Бона, објашњава да појединци у маси, који су на

већ виђено. Појединац је тада у власти раније створених утисака који су већ прерасли у осећања која подстичу на деловање. Маса мисли у сликама и свака слика коју призове асоцира их на низ других које не морају имати логичку везу са претходном. Маса прихвата само грубо повезивање идеја. Оно што види појединац у маси није предмет пажљивог посматрања него у његовом духу призвана слика. Нису дакле догађаји оно што оставља утисак, већ слике кроз које су представљени.

Међу квалитете које велике вође морају поседовати Ле Бон убраја дар за проницање у душу маса којима управљају: „Господари света, оснивачи религија и царстава, апостоли, угледни државници или чак обичне вође малих заједница увек су били несвесни психолози и имали нагонско знање о души гомиле, често врло поуздано.”

Дочек штафете на Тргу републике

Обраћање маси циља на срце, а не на разум, стварност улепшава или чини још црњом, зависно од интереса и циља. Уместо разумних објашњења масама се нуде слике прошлости. Мишљење гомиле је мишљење о већ виђеном и упознатом. У масовној сугестији доминирају успомене и сећања. Због тога се треба позивати на прошлост и будити слике прошлости. Беседници користе асоцијације, а не строг ланац расуђивања. Пошто не размишљају рационално, за масе ништа не делује као немогуће. Зато је сигуран начин да идеја допре до гомиле изношење тврдњи без доказивања и обећања о будућности које треба довољно дуго понављати. Тако Броз у поздравном говору 25. маја 1946. каже: „... Слава коју је наша омладина задобила у току рата на бојном пољу продрла је у све кутове земаљске кутле. Слава коју сада наша омладина задобија у изградњи наше земље својом пожртвованошћу и упорношћу продире исто тако далеко изван наших граница. Јасно је да ми старији не осећамо никакву забринутост за будућност наше земље јер знамо да ће таква омладина као што је наша, која је пред себе ставила високе циљеве и која је спремна да изврши све постављене задатке, знати да сачува не само оно за што смо се борили него и да ће изградити такву будућност о каквој су само могли сањати наши преци и наша омладина.”

Нова власт је наде полагала у млађе генерације, јер свака власт која у плану има дуговечност акценат ставља на од-

нос према онима који су највитаљнији део друштва, који треба да је подрже у годинама које долазе и који треба да буду на њеној страни у случају било каквих покушаја промене власти. Зато Броз већ 1950, у јеку борбе за независност од Совјетског Савеза, омладини каже: „... Ми смо поносни на нашу историју, поносни смо на наше жртве, које су наши преци, наши народи дали кроз историју... Ми смо поносни на то што смо вјечито били присиљени да бранимо своју независност и слободу... ја могу преко вас поручити свима у нашој земљи и ван земље: као што су народи кроз вијекове чували своју независност и, не жалећи никакве жртве, ни највеће патње и муке, нису се дали подјармити, тако ће и одсада они чврсто стајати на својим границама, мирно градећи своју срећнију будућност”.

У оба случаја примећује се позивање на славну прошлост и жртве и исказана сигурност у срећну будућност. Управо то су слике о којима Ле Бон говори. Оваквим обраћањем код грађанина Југославије будила су се сећања на окупацију, глад, заробљеништво, жртве и уништавање земље. Неко је имао лично негативно искуство, неко породично. Неко је знао како изгледа рат изблиза, неко је слушао приче старијих. Нико није био равнодушан, нико није желео да се рат врати у његов живот, а своје социјално стање могао је, поредећи га са ратом, оценити скоро као идеално. Алтернатива рату била је слика обећане будућности.

За озбиљнији осврт на садашњост нема места у порукама ове врсте, јер свако спомињање садашњости значи прилику да се о њој размишља и да се она процењује, док се са надом у будућност не може расправљати.

Ако не располаже довољно добрим сликама, говорник мора употребити упечатљиве речи и језичке формуле. Сliku може успешно заменити и језгровита језичка конструкција која много говори – парола. Она свој ефекат постиже сталним понављањем. Наполеон је говорио да је понављање једина озбиљна реторичка фигура. Пароле су толико ефикасне управо зато што се разум и доказивање не могу употребити као контрааргумент.

У суштини, како примећује Московизи, свака пропаганда машина се према масама односи као према безумним. Маса остаје несвесна манипулације, наивно прихватајући вешто подилажење којим се тврди управо супротно. Разумевајући добро ову суштину односа масе и пропаганде Хитлер каже: „Агитатор мора увек да буде психолог макар био и демагог. Он ће и тада бити подеснији од теоретичара удаљеног од маса...” Ето одговора на питање о усмерењу пропаганде. Хитлер даље каже: „Коме треба да се обраћа пропаганда? Научној интелигенцији или мање образованој маси? Она треба увек да се обраћа само масама! За интелигенцију, или оно што се данас на жалост често тако назива, не постоји пропаганда, него научно поучавање. Задатак пропаганде не лежи у научном образовању појединца, него у указивању масама на одређене чињенице, догађаје, нужности итд., чије значење тек тиме треба да се помери у видно поље масе... њено дејство више да се усмерава на осећај, а само врло условно на такозвани разум. Свака пропаганда мора да буде народска, а њен духовни ниво да буде подешен према способностима примања и најограниченијег појединца међу онима према којима она намерава да се усмери”.

Иако се може помислити да није реално да су сви грађани једног друштва подложни манипулацији ове врсте, на југословенском и неким другим примерима из Европе 20. века лако се види да је путем ње могуће потпуно овладати друштвом. Куљић је унутар масе која је била предмет манипулације у Југославији издвојио три категорије. Највише је свакако било оних који су наивно веровали у садржај који им је пласиран. То је она преовлађујућа маса просечних која није у стању да се критичким мишљењем одупре манипулацији.

Као и у свакој земљи са ауторитарном влашћу није био мали број ласкаваца и каријериста. Како се увећавала администрација и стварали услови за каријерно напредовање, ова група је расла. Они нису били изманипулисани, али су свесно пристајали на стање препознајући у њему сопствени интерес. Добар пример постојања овакве групе и профила њених припадника је прослава Брозовог рођендана 1966. године, данас свима доступна путем видео-записа. Скупу у новоизграђеном Дому омладине у Београду уочи празника, поред Јосипа и Јованке Броз и неколицине најближих сарадника, присуствовао је и немали број омладинаца. Изгледом и одевањем ова група знатно је одударала од оних који су као чланови СКОЈ-а прошли рат предвођени Брозом. Ова послератна омладинска елита, након неизбежног Козарачког кола одиграног у оделима и мини

сукњама, пред Броза износи торту у облику круне са петокраком на врху, све време играјући око ње као око неког кумира. Они који су тада били у врху партијске омладинске организације водиће земљу у наредним деценијама. Са аспекта манипулације народним масама нарочито значајан део ове каријером мотивисане групе су новинари, неко ко не мора бити део власти, чак ни на најнижем нивоу, али је важан део манипулативног апарата.

Трећу групу чинили су равнодушни, који су на време схватили да је покушај оспоравања харизме без изгледа на успех. Добровољно повлачење интелигенције или њена немоћ да маси укажу на суштину поретка оставили су празан простор за деловање онима који су били спремни да га искористе.

Годинама функционишући по истом рецепту култ је јачао, а пропаганда је остваривала све веће ефекте на становништво. То што је инострана штампа исмевала његову склоност ка раскошним униформама и огромним одликовањима и поредила га са латиноамеричким диктаторима, није много бринуло партијски врх. Народ за то није могао знати. То што се интелигенција подсмевала његовој склоности ка помпезном церемонијалу, застарелом стилу одевања и скоројевићкој склоности ка претеривању сваке врсте, није могло омести партијске службе које су радиле на изградњи култа личности. Народ за мишљење интелигенције није могао чути нити га је могао разумети. А управо је непросвећени народ био већина у неразвијеној земљи.

Политички ритуал

Ако говоримо о значају масовних скупова за манипулацију масом, онда треба узети у обзир мноштво могућности које у овој сфери стоје на располагању организатору. Да ли се масовни скупови политичке природе своде само на митинге праћене ватреним говорима? Наравно да не, као што се ни празник не може свести на нерадни дан. Тамо где се сусрећу област психологије масе и празник који је организовала држава стоји политички ритуал. Откуд у политици нешто што се према увреженом мишљењу може сусрести само у религијској сфери? Шта је ритуал и које је његово место у политици? Каква је веза ритуала са темом прослава у социјалистичкој Југославији?

Кренимо од дефиниције ритуала. Једна од могућих је она коју у тексту „Моћ обреда” нуди Дејвид Керцер. Ритуал је, дакле, културно стандардизовано симболичко поступање, које се понавља и има за циљ утицај на људске послове и омогућује људима да разумеју своје место у свету. Ако је понашање на неки начин стандардизовано и понавља се, али му недостаје симболичка димензија, онда је то просто обичај или навика. Примери ритуала су Божић, Васкрс, крсна слава... Они обилују предметима, радњама, речима и улогама које имају симболички карактер. Мушкарац који у неко домаћинство можда долази свакодневно, на Божић није обичан гост, рођак или комшија, већ положајник, као што ни храст није обично дрво за ложење него Бадњак и тако даље. Као и свако дешавање ритуал се одвија у времену и простору. Сталним понављањем на

истом месту и у исто време димензије времена и простора постају интегрални садржај ритуала – свето време и свето место. Зна се, на пример, кад је Божић, а кад Нова година. Свако померање донело би неко ново значење и урушавање старог. Ако изабрани председник полаже заклетву на улици пред грађанима, а не у скупштини, јесно је да је стари поредак револуционарним методама замењен новим. А садржај смештен у ове две димензије може се поделити на виђено, учињено и речено. Сваки учесник у ритуалу може се пронаћи у бар једној од ових сфера. Свештеник и верник, говорник и слушалац...

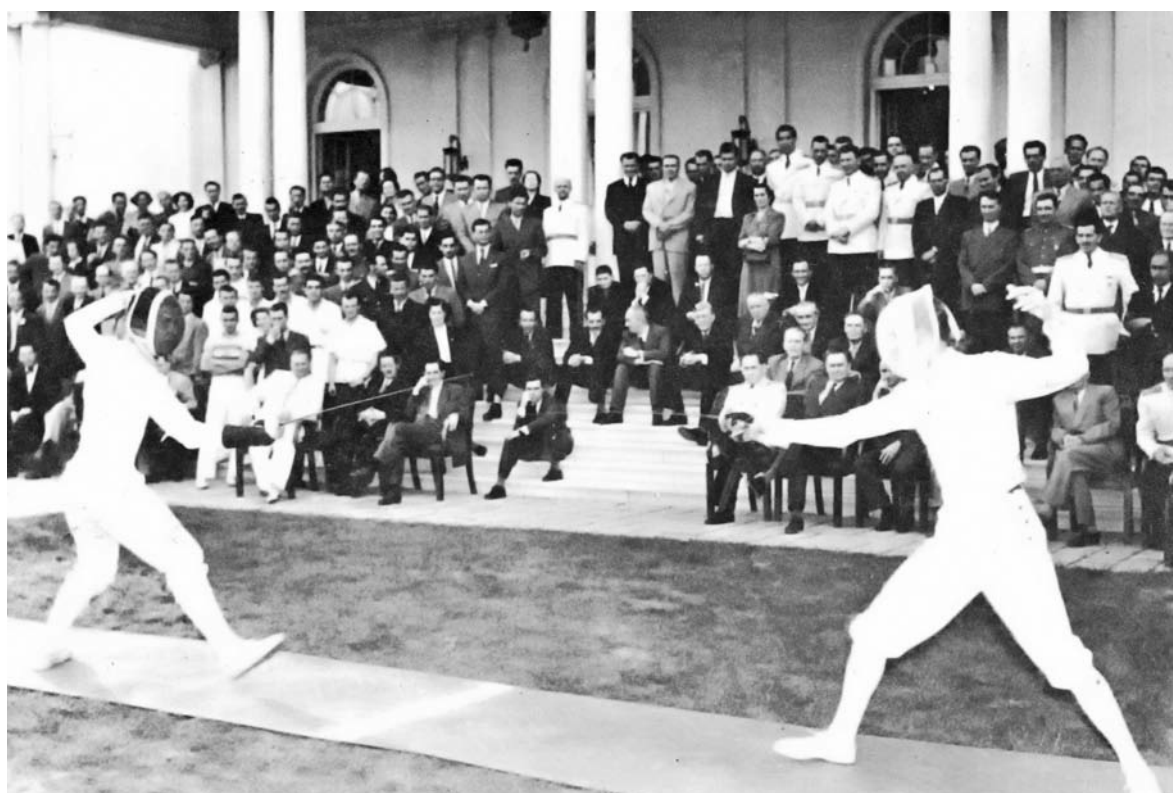
Има ли места за ритуал у политици ако га везујемо преваходно за питања вере и верских празника? Може ли он да опстане у модерном, секуларном и рационалном друштву? Ако и није успео да опстане у свакодневном животу, у политици јесте. Без обзира на сав напредак човек има ограничене могућности да се изрази када су празници у питању, а ритуално понашање један је од начина. Са друге стране, политика је у модерном друштву заузела онолико простора колико је некада имала вера. Мит је замењен политичком идеологијом која обликује политички живот, а политичко деловање тежи да уђе у све сфере друштвеног живота као што је некада чинила религија. Политика је у култури, спорту, на естради, од преживљавања до забаве... Керцер преноси да је Лав Троцки у првим годинама након Октобарске револуције схватио да, иако је револуција победила, црква и даље има монопол над ритуалним животом друштва. Рационални апел на усвајање нових вредности није довољан ако се вредности не усвоје на нивоу емоције... Уследиле су војне параде, првомајске прославе и остали празници који су масу из цркава и црквених порти преселили на тргове. Заузимајући место религије, идеологија у великој мери утиче на област мишљења, деловања и сећања користећи се симболичком димензијом понашања. Политика одређује шта ће се на нивоу друштва прослављати, а шта не и шта ће у оквиру прославе заузимати место светог. Предмет празника не мора бити религијског карактера, али мора имати морални смисао који превазилази свакодневицу. Ко су хероји, чији су гробови важни, на коју песму устајемо и коју заставу поздрављамо? У модерном политичком друштву ове државне и националне светиње одређује политика.

Симболи помажу појединцу да се поистовети са групом којој припада, њихова једноставност чини да буду лакше прихваћени, а

стално понављање и стална присутност надокнађују мањкавост једноставности. Присуство више симбола на једном масовном скупу постиже висок ефекат на присутне. Химна, заставе, корачнице, споменик, присутна маса, ратници, ветерани, рањеници... Манир ауторитарних режима је, како истиче Јелена Ђорђевић у књизи „Политичке светковине и ритуали“, да народ стално увлаче у дијалог са симболима. Тада се људи за њих везују путем емоција, не разматрајући рационално оно што они представљају и што иза њих стоји. Са симболом се не може расправљати, он може бити оспорен тек ако му се појави алтернатива у виду неког другог симбола. У атмосфери масовног славља у којој емоције надвлађају разум заједница увек се осећа као заједница једнаких, а друштвени конфликти бивају потиснути у други план. У једном празнику доминира морална заједница над заједницом заснованом на интересу. Ако је нација угрожена, прославе могу да је хомогенизују и учине чвршћом и јачом окупљањем око симбола, нарочито ако су у питању преци, жртве или нешто друго што сеже до самих корена настанка народа или нације.

Осим наглашене емотивне димензије, ритуал има и сазнајну. Такође, може да појединце или ставове наметне као ауторитете. Симболима и симболичким понашањем у политици може да се распозна ко је слаб, а ко јак. Политички ауторитет може да се појача наглашавањем симбола. Држава, као нешто што се не може видети и опипати, види се кроз симболе и њихову употребу. Зна се ко има право на заставу, гарду, протокол, не може свако положити венац на Споменик незаном јунаку... Политичка стварност може да се креира и препознаје путем симбола и њихове стално понављане употребе – ритуала.

Та сазнајна димензија лакше се прихвата ако је праћена емотивним набојем карактеристичним за празнике. Пласирањем политичких порука у ситуацијама набијеним емо-

Прва савезна штафета 1957.

ваца изискивало је велике напоре организатора, а сваке године их је бивало више. Тако су 1952. ношене 23 штафете. У крајњем, зашто би уједињена земља свом маршалу честитала рођендан мноштвом поклона, локалних, регионалних, републичких, армијских, родовских...

Док су првих година дочеци штафете пред Белим двором били ограничени на уручење штафетних палица, честитање и свечани ручак, већ почетком педесетих оmlадина на дворском травњаку приказује своје вештине. Ако су мачеваоци и гимнастичари на гимнастичким справама изводили своје тачке на травњаку испред двора, а потом се у самом двору или испред њега играло Козарачко коло, било је јасно да треба тражити нова решења. Након пријема у двору 1956, гости су се преселили на стадион ЈНА, где је изведен фолклорни и спортски програм. Броз је том приликом рекао: „Иако се овај дан обиљежава као дан мог рођендана мислим да би му требало дати другачије име: дан наше младости, дан спорта, дан младе генерације, и њеног даљег духовног и физичког развика. А ми старији укључићемо се у то.”

Политички прагматичније тумачење ове промене наводи Милован Ђилас у књизи „Дружење са Титом”. Неумерено уздизање Брозовог лика требало је увести у неку прихватљивију форму након урушавања Сталиновог култа у Совјетском Савезу. Наставак старе праксе у новим околностима у којима култ личности, осмишљен на дотадашњи начин, не постоји нигде у Европи могао је изазвати негативне реакције. У тоталитарним системима у којима доминира појединац и развија се његов култ препознатљива је пракса приписивања свих добрих идеја управо вођи, без обзира на то одакле су потекле. Усмеравање идеја, иницијатива, одлука и свега што може наићи на позитивне реакције у јавности на личност вође део је изградње култа личности. Вођи је, дакле, остало само да пажљиво осмишљену идеју саопшти јавности. Следеће године двор је изостао из програма, а празник добија ново име и знатно измењену форму.

Прелаз са рођендана вође названог Титова штафета на Дан младости био је додатни импулс јачању неопходне

цијама могу се постићи завидни резултати на пољу политичке манипулације. Поруче које казују ко је ко у друштвеној структури и које су вредности које друштво треба да баштини лакше се прихватају у ситуацији празничних ритуала, које су ослобођене разумног гледања на ствари, а истовремено оптерећене емоцијама и снижавањем прага критичког мишљења карактеристичног за масу. То што се празнична ситуација периодично, најмање једном годишње, понавља омогућује да се иста порука стално пласира и тако резултат манипулације учини још бољим.

Дан младости

Како симболи и симболичко понашање унутар једног политичког ритуала утичу на друштво и друштвене односе може се сасвим добро сагледати на примеру Титове штафете, а посебно њене развијеније фазе – прославе Дана младости.

Већ од средине педесетих година прошлог века формат дочека испред Белог двора није задовољавао апетите организатора. Ношење великог броја палица из свих пра-

ХЕРОЈ ШТАФЕТЕ

Тихи херој нове, савезне штафете био је Стипе Етеровић. Радник каменолома са Брача био је у групи која је 1959. са штафетом препливалала Скадарско језеро. Дали у жељи да омету светковину или зато што су пливачи повредили границу на води, албански граничари заупцали су на пливаче. Један од њих испустио је штафету, а Етеровић, иако рањен, успео је да је зграби у води и доплива до обале. Спасевајући штафетну палицу спасио је углед манифестације, углед онога коме је намењена и престиж земље пред агресивним суседом. Био је почасни гост свих наредних слетова на стадиону ЈНА.

везе између вође и партије са једне стране и омладине са друге. Остваривање симболичке везе између вође и омладине требало је да амортизује чињеницу да је он залазио у озбиљне године, у којима је његово здравствено стање могло бити нарушено, а способност да води земљу доведена у питање. Са друге стране, управо је омладина део друштва коме је партија поклањала нарочиту пажњу, будући да свака власт која рачуна на дуговечност мора да води рачуна о генерацијама чије време тек долази. Наравно, свест да се ради о Брозовом рођендану, који се слави под новим именом, остала је присутна, што ће се видети из садржаја порука и честитки омладинаца учесника манифестације.

Осим назива манифестације промењен је и начин организације. Уместо небројених штафета које су ношене Брозу са свих страна, а које су се почев од 1945. бројале у хиљадама, уведена је једна. Једна штафетна палица, израђена од племенитог метала, за чију израду је по правилу ангажован признати уметник, полазила је средином априла сваке године из другог места, пролазећи кроз све републике према Београду. А маршрута кретања штафете се

из године у годину мењала, с намером да пре или касније обиђе све крајеве јединствене земље. Тако је траса кретања 1970. године била дугачка 12.000 километара, следеће „само“ 5.000, а већ 1974. чак 13.000 километара.

Кретање по земљи укључивало је све више омладине. Већ 1961. било је више од 250.000 носилаца и пратилаца штафете, а 1962. године око 400.000 оних који су трчали. Увек је истицао први и последњи носилац. Тако ће прву јединствену штафету Брозу предати председник партијске омладинске организације Мико Трипало, исти онај који ће бити уклоњен из политичког живота у афери „Хрватско прољеће“. У међувремену је, дакако, политички напредовао до самог врха партијске хијерархије у СР Хрватској. Касније ће у први план бити гурнути радници у индустрији, узорни ученици и студенти, поново ће се појавити понеки спортиста.

Да пролећна слављеничка атмосфера у Југославији не би прекомпоновањем празника била осиромашена, побринуле су се локалне партијске организације. Празник се локалним прославама ширио по целој земљи, па се у великом броју места организују свечане академије, при-

ШТА ЈЕ СЛЕТ?

Појава слетова везује се за оснивање и рад друштва Сокол у Чешкој 1862. године и његовог оснивача Мирослава Тирша. Основано је с циљем окупљања словенске омладине, а ради супротстављања однарођивању у Аустроугарској монархији. Друштво је неговало особен гимнастички стил који је осмислио Тирш.

Мање или више слетови су били пракса у свим земљама социјализма, нарочито поводом великих празника, ширећи политичке идеје међу омладином и шаљући јавности, унутрашњој и спољној, слику монолитности друштва окупљеног око партије. Велики број увежбаних учесника слета пред пуним стадионом уносио је форму спектакла у иначе масовну свечаност. Слет је прославу Брозовог рођендана и садржајно пренео на прославу Дана младости учешћем бројних спортиста, младих војника и омладине оба пола у комплексној кореографији.

Иначе, слет је масовна изведба кореографски уређених покрета. Вођен је идејом економичности – што више вежбача у исто време изводи исте вежбе. Сама реч потиче из чешког језика и означава окупљање птица у лету. Слет је демонстрација снаге, координације, флексибилности, брзине и других способности појединца који вежба, али и показатељ заједничке увежбаности и јединства покрета великог броја људи у исто време. Осим што су били спортске манифестације, слетови су добијали и политичку конотацију. Постали су показатељ организацијске, политичке и идеолошке моћи државе и друштва. Бројност учесника, сложеност кореографије, богатство костима и сцене за оновремену публику били су прави спектакл.

Први соколски слет одржан је у Прагу 1882. године, а на следећем 1891. учествовала су и друштва из Словеније и Хрватске. У Србији се соколска идеја прихвата исте године, а на прелазу два века расте број соколских

организација међу Србима у Аустроугарској упркос негативном односу власти. Након Великог рата и уједињења соколске организације биле су средство ширења југословенске идеје под покровитељством власти, а од увођења диктатуре 1929. имале су обавезу уједињења у „Савез сокола Краљевине Југославије“. На челу уједињене организације формално је био престолонаследник Петар. Суштински друштво је било само једна од организација помоћу којих је власт промовисала идеју интегралног југословенства. Због тога је и организован први велики слет у јуну 1930. у Београду, назван свесловенским. За то време то је био истински спектакуларан догађај. Дрвени стадион, који је могао да прими 45.000 гледалаца, изграђен је на месту на коме се данас налази Машински факултет. Краљевску ложу красили су крупним словима исписани први стихови песме „Хеј Словени“.

Чланови соколских организација данима су пристизали из свих крајева земље, али и из Чехословачке, Пољске, Румуније, Француске.. Било је и Лужичких Срба, стотинак сокола из Сједињених Држава, затим оних који окупљају руску емиграцију у европским земљама... Из Чехословачке је посебном железничком композицијом стигло око 5.000 сокола. Долазак делегација из иностранства пратиле су посете Опленцу или Авали. У свечаностима су учествовали и питомци војних школа. Цео град, који је тада имао око 200.000 становника, био је преплављен соколским логорима, у којима је смештено око 20.000 учесника слета. Кроз град се свакодневно дефиловало, укључујући главни дефиле на Видовдан. Сва штампа у Југославији стављена је у функцију промоције догађаја, док је илегално растурана штампа забрањене Комунистичке партије Југославије догађај оценила као контрареволуцију и фашистичку параду. Након завршетка слета стадион је демонтиран, а као успомена остале су само значке и фотографије. Уследили су слични слетови у Загребу 1934. и Суботици 1936. године.

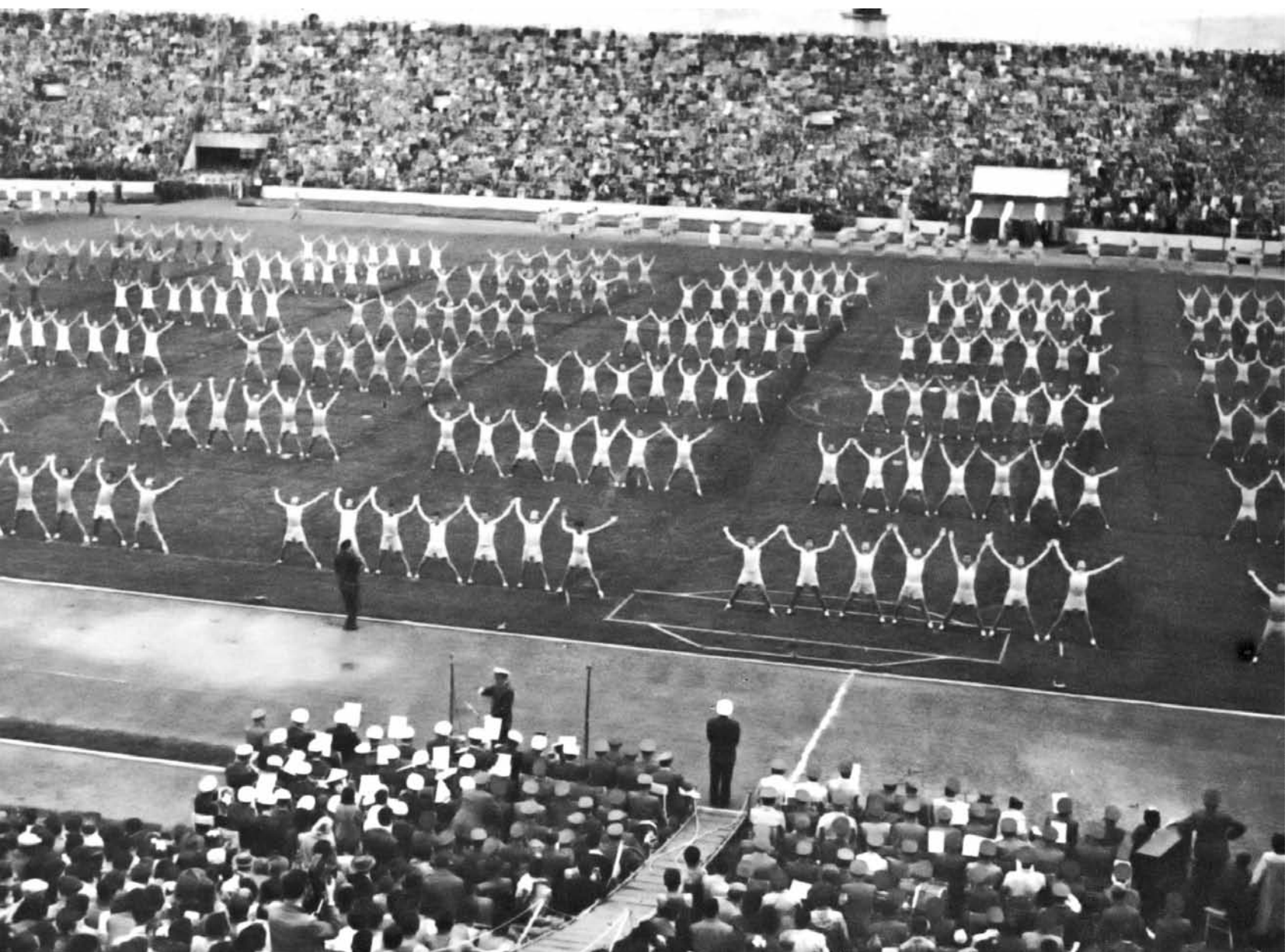
јем пионира у организацију, спортске манифестације, радничке спортске игре... Дан младости постаје дан који је повод за све лепо што се може организovati, а идеје се чувају да би се на тај дан и у сусрет том дану реализовале. Једна монографија забележила је да је у пролеће 1959. било: 6.499 културно-уметничких приредби, 407 фестивала, 778 изложби, 458 књижевних конкурса, 518 смотри техничких делатности, 2.332 ватромета и бакљада, 769 кросева.... Исте године организовано је и више од седам и по хиљада локалних штафета, које су предаване партијским руководиоцима као инкарнацијама централне власти. Наравно, не треба заборавити ни финалну фудбалску утакмицу Купа маршала Тита, која је на стадиону ЈНА одиграна сваке године у сусрет празнику уз присуство Брозовог изасланика. Све то дешавало се док је штафета обилазила земљу. Била је то прилика за свакога да се покаже или да се забави. Омладина из мањих места у унутрашњости имала је прилику да, доприносећи изградњи прокламованог братство, дође у главни град због учешћа у при-

премама за слет. Припреме за све ове мале или велике свечаности пратило је дружење и забава. Цела земља је славила.

Није напуштен модел поласка штафете са „светих места”. Штафета је, на пример, 10. априла 1970. кренула из Ландовице код Призрена, тачно са места на коме су по ратној легенди загрљени стрељани народни хероји Боро Вукмировић и Рамиз Садику на исти дан 1943. године. Био је то још један у низу напора да се на Косову постигне братство и јединство Срба и Албанаца.

Међутим, ова прерада постојећег указивања части Јосипу Брозу није све што је промењено. Завршна прослава на стадиону била је обogaћена слетом у коме су учествовале хиљаде омладинаца. Тако се слет као помало запостављена пракса вратио у Југославију, масовнији, сјајнији и скупљи него икад. Како су године одмицале слетови су бивали све масовнији, па је већ 1966. било око пет хиљада учесника, а 1973. чак десет хиљада. Чини се да је само ограничење стадионског простора била граница у масовности.

Први слет на Стадиону ЈНА 1957.

Виђено, речено, учињено

Нову димензију прослави Брозовог рођендана, поред свих набројаних промена, дала је и телевизија. Неколико недеља након саопштавања идеје о новој форми празника власт је донела одлуку да се крене са припремама за оснивање телевизијске станице. Свакако да је одлуци претходило дуго и пажљиво разматрање ове теме, што ће рећи да се одлука назирала и пре прославе Брозовог рођендана. Нови формат прославе прилагођаван је новим техничким могућностима за укључивање јавности у прославу. Већ 1959. постојали су услови да се догађаји везани за штафету и слет на стадиону ЈНА виде у телевизијским емисијама. Тек завршним масовним скупом на стадиону

и његовим телевизијским преносом прослава Дана младости као политички ритуал добиће пун садржај. Наиме, будући да је ритуал по дефиницији спој виђеног, реченог и учињеног, тек телевизија је омогућила да се у пуној мери задовољи сфера виђеног у ритуалу.

Ако предаја штафете из руке у руку кроз целу земљу, те масовност слета и монолитност друштва коју је представљао чине димензију учињеног, а могућност да се лично или путем телевизије учествује у масовној прослави продуженог трајања димензију виђеног, шта је заправо у овом политичком ритуалу речено? Сфера реченог види се из рођенданске поруке омладине и народа упућене Брозу и његовог исказивања захвалности на честиткама. Штафета је, наиме, редовно била праћена поруком коју омладина, у своје име и у име свих народа Југославије, упућује

25. мај 1969.

међу осталог, поручује: „Честитамо ти рођендан, драги наш друже Тито. Желимо ти добро здравље и да још дуго водиш Савез комуниста Југославије и нашу социјалистичку самоуправну заједницу”.

Броз се, наравно, захваљује на честиткама, а у штафети као поклону види симбол признања које народ уручује њему и државном руководству у целини. Тако у говору из 1952, примајући штафету, каже: „У њој наши народи виде своју перспективу, своју срећнију будућност, као и огромне успехе које су до сада постигли. Њом они исказују и своју ријешеност да истрају без обзира на све тешкоће, док не изграде свој лепши и срећнији живот”. Већ 1961. обраћање је експлицитније: „Са дубоким узбуђењем примам ову штафетну палицу и најсрдачније захваљујем свим учесницима у овој штафети преко које народи Југославије изражавају своје симпатије и поверење и према мени и према свима нама који смо одговорни за судбину наше земље”.

Разоткривање суштине

Иако је славећи Брозов рођендан као празник народ славио своје јединство, своје успехе и победе, величао сопствену прошлост и практично славио сам себе, симболичка димензија тог политичког ритуала била је знатно дубља. Предајући му штафетну палицу омладина је у име народа Брозовој власти давала легитимитет. Тај легитимитет био је појачан чињеницом да се цела земља, предајући из руке у руку штафетну палицу, испраћајући је и дочекујући на масовним скуповима, уједињује у догађају који је пре свега имао друштвени карактер. Штафетна палица која је преношена из руке у руку кроз све крајеве Југославије уједињавала је земљу и народе, а потом су они, на овај начин уједињени, власт над собом сами предавали у руке једног човека. Ношена по целој земљи, уз учешће хиљада омладинаца и дочекивана од милиона грађана, штафета је била жезло које народ дарује владару, обнављајући у годишњим циклусима његову власт. Масовно присуство јавности, без обзира на то да ли је спонтано или режирано, давало је потврду ономе што је била порука политичког празничног ритуала. Ова врста режираног плебисцита, у чијем центру је рођендан вође као нека врста непосредног приватног односа народа и његовог вође, искључивала је потребу за било каквим изборима. Партијска и лична власт потврђивале су се празником.

Наравно, није штафета Броза чинила председником. Она је само била симболичка легитимација једне власти. Али некада симболи и ритуали у којима се јављају указују на реалан однос снага у друштву, његову структуру и хијерархију. Неограничена моћ коју је Броз на овај начин добијао од самог народа само је формално потврђивана различитим формалним одлукама Скупштине, чија је улога у новој југословенској криптомонархији ионако била само формална. Алтернатива овако организованој подршци власти која нема намеру да иде на изборе била је отворе-

Брозу. Наравно, оно што је представљено као омладина заправо је био СКОЈ, односно из њега израсле организације.

У извештајима, алманасима и монографијама које су посвећене прослави Брозовог рођендана чест коментар је да су ове поруке поздрави милиона. Поруке се врло често завршавају мање или више јасно израженом жељом за дуг живот вође и потребом народа да га он и даље предводи. Тако се порука из 1962. завршава са: „Живео нам још дуго, живео нам јер си део нас, наша савест и наш поуздан кормилар”, а 1971. године са: „... Дуго нам живи и дуго нас води, драги наш друже Тито”.

Што је Броз бивао старији, то су чешће биле поруке којима му се жели дуг живот као што је она из 1972. године: „Живи нам дуго, на срећу свих нас”. А 1976. омладина, из-

Дан младосџи 1977.

на примена апарата силе. У политичком простору између Истока и Запада власт заснована на голој сили не би могла дуго опстати.

Манифестација је одржавана сваке године у исто време и на истом месту, народ и његов вођа увек су били учесници, сценарио је у својим основним цртама био исти. Југословенска штафета представља добар пример ритуала континуитета, обредне радње која понављањем у правилним интервалима, најчешће једном годишње, треба да обезбеди стабилност и одржање једне заједнице. У архаичним људским заједницама овакви ритуали призивали су наклоност богова, обезбеђивали успех аграрне године, одржавали власт робовласника над робовима... Латентна функција оваквих ритуала заправо је легитимација друштвене структуре у којој се зна ко је народ, а ко власт.

Организацијом дочека штафете и извештавањем о догађају Броз је представљан као вођа прихваћен од свих народа и народности, чији је ауторитет неупитан, а заслуге немерљиве. На таласу подршке њему пловила је и партија, једина у земљи. Стварана је слика о неупитном је-

динству вође, његове партије и целокупног народа у држави која је представљена као народна а не партијска.

У ритуалној ситуацији први човек неког система издвојен је изнад осталих без обзира на то да ли је краљ, патријарх, вођа, командант... Та узвишена позиција вође видљивија је него у осталим тренуцима политичког живота, а што се ситуације сличног карактера више понављају, то је његова моћ у односу на друге политичке актере све већа. Док је у култу личности вођа јасно видљив на пиједесталу власти, дотле не постоји ритуално признање од народа за оне који су у хијерархији други, трећи, четврти... Ово акумулирање моћи и предности над осталима Брозу је давало могућност да прихватајући власт коју му народ дарује, истовремено апострофира да руководство као целина дели одговорност. Иако би се ово могло протумачити и као жеља да се ода признање сарадницима, жртвовање најближих сарадника зарад мира у партији, показује

Санија Хисени на Сџадиону ЈНА 1979.

да је суштина оваквих Брозових порука ипак била намера да привилегије задржи за себе, а одговорност колико год је могуће делегира другима.

Овако организован празник грађанин Југославије прихватао је као неупитне и друштвене односе које му је Дан младости имплицитно сугерисао. У недостатку било какве озбиљне алтернативе просечан Југословен веровао је да тако треба и да другачије неће и не може бити.

Залазак Сунца

Слет из 1979. године, последњи на коме је Броз присуствовао, организован је под насловом „Тито је наше Сунце“. Ангажовани су еминентни уметници за израду музичких нумера, кореографије, стадион је украшен, поред осталог, великом фотографијом Јосипа Броза... Стазу којом је Броз пролазио приликом уласка на стадион ученици су засипали цвећем, а пред свечаном ложом хор „Колибри“ извео је за ту прилику написану рођенданску песму на језицима свих народа и народности. Осим омладинаца и омладинки обучених у разнобојне костиме, неизоставан еле-

мент били су и фолклорни ансамбли у народним ношњама као показатељ јединства различитости које карактерише Југославију. Програмом су доминирали безброј пута поновљени стихови „Тито, Тито, Тито је наше сунце, Тито, Тито, Тито је наше срце...“, „Народ – Партија, омладина – армија“. Броз, обучен у богато украшену белу маршалску униформу, мирно је посматрао програм, а редитељ преноса трудио се да га што чешће прикаже гледаоцима. У програму је, наравно, учествовала и војска, исписујући телима на терену пароле „КПЈ 1919“, „Тито Дрвар“... На врхунцу програма, на терен је, праћена црвеним заставама, утрчала омладинка носећи штафету. Водитељ преноса коментарира је подгревао атмосферу како би и они који су из својих домова пратили програм били део догађаја: „Сва срца су вечерас уз Санију Хисени, која ће у име народа и омладине Југославије пренети другу Титу рођенданске честитке“. Скандирање већине публике „Југославија, Југославија“, које је због осталих парола остало неразговорно, он је артикулисао за гледаоце: „Ми смо Титови, Тито је наш, одјекује стадионом Југословенске народне армије“.

Док је омладинка изговарала честитку најпре на албанском, а потом на српско-хрватском стадионом је одјекивао аплауз. Броз је примио штафету, захвалио се омладинки, а аплаузи и скандирање су се наставили. Након честитке водитељ преноса прочитао је поруку омладине упућену Брозу поводом рођендана: „Желимо да још дуго, сигурном руком и бистра ока држиш кормило нашег брода у свим бурмама, на свим рекама, морима и океанима савременог света!“ Порука је осликала суштину целог догађаја и система на коме је друштво почивало. У пажљиво припремљеној поруци партијске омладинске организације која заступа целокупну омладину, у име народа, од Броза тражи да и даље води народ и државу. Има ли веће потврде за власт од оне да је сам народ једнодушно жели. Броз се лаконски захвалио, честитајући омладини празник, подсећајући на њене заслуге у рату, окупацију, заосталост из које се земља извукла, а потом обећао да ће се носиоци власти побринути да се речи претворе у дела. Осврта на садашњост није било, јер би то значило да би у актуелној ситуацији имало о чему да се расправља, да има ствари које заслужују да се помену или добију одговор. У срећној земљи такве теме не постоје. Обраћање је завршио речима: „Сретан је народ који има такву омладину“. Његово обраћање које подилазећи омладини заобилази осврт на било коју актуелну тему, праћено усмеравањем пажње од редитеља и водитеља управо на њега, карактеристика је овог као и свих претходних слетова на стадиону ЈНА. Мењале су се кореографије и мелодије, војска је исписивала телима сличне пароле, део стадиона којим доминира Брозова слика бивао је украшен овако или онако, али је суштина догађаја остајала иста. Партијска омладина штафетом је легитимисала власт партије и њеног вође над народом.

Штафета је 23. марта 1980. кренула из Новог Сада. Из новинских текстова који су годинама касније били посвећени њеном првом носиоцу можемо пратити како је биван. После дужих безбедносних и других провера један од

Полазак штафете из Новог Сада 1980.

Штафета младости на одру у Скупштини СФРЈ

сто педесет кандидата изабран је да први понесе штафету. Зоран Остојић, металостругар из Новог Сада, ослобођен је посла у фабрици да се не би повредио, а саветовано му је да обрати пажњу и на понашање. У разговору за један дневни лист много година касније Остојић је испричао да је био предмет полицијске провере до последњег тренутка, до ступања на свечану бину. „Агент је из џепа извадио фотографију, да би коначно изговорио: У реду је, то си ти. Сад можеш да идеш”. Ништа се није препуштало случају и изненађења није смело бити. Док је трчао иза њега су трчали полицајци обучени у народне ношње. Штафету, рад академског вајара Ласла Силађија, предао је радници поште уз поруку да је чува „као зеницу ока свог”, након чега су га полицајци извукли из масе. Штафета је наставила пут по Југославији и 4. маја заустављена је у Слуњу, на Кордуну, вешћу да је умро онај коме је намењена. До Београда ће стићи Плавим возом, пратећи ковчег са телом Јосипа Броза. Након читања поруке омладине и народа Југославије положена је уз ковчег у здању Скупштине Југославије, где су грађани и угледници из иностранства одавали почаст

Јосипу Брозу. Суштина поруке, прилагођене новој ситуацији, била је да омладина непоколебљиво наставља његовим путем:

„Драги наш најмилији друже,
без тебе пред нама али са Тобом
у нама, у свим срцима радних
људи и грађана Твоје и наше
Југославије, ми одлучно и чврсто
следимо Твоје дело.

Пионири и омладина Југославије.”

Част да положи штафету уз ковчег припала је омладинцу из Босне и Херцеговине, једине републике кроз који те године штафета није успела да прође.

И после Тита – Тито

Какви су били дани младости после Броза? Ако се прослава Дана младости продужена вишемесечним преношењем штафете са руке на руку по целој земљи овако схвати, постаје јасније зашто након Брозове смрти нико од чланова Председништва није примао штафету. Зашто не председник Председништва? Тај чин би првог међу једнакима учинио бар у очима јавности већим и важнијим од осталих, Брозовим наследником. У политичкој ситуацији у којој је била Југославија нико то не би дозволио, нити је неко из колективног вођства помишљао на покушај оваквог уздицања изнад осталих. Онај ко би овај ритуал присвојио за себе најпре је морао да пре симболичке обезбеди реалну власт.

Са друге стране, осећала се потреба политичког врха да ова свечаност опстане. Првомајске свечаности одавно су имале као и оне поводом Дана државности породични карактер. Нерадни дани праћени уранком или свињокољем без великих окупљања нису били довољни да одрже ритуални живот једног политичког друштва.

У недостатку бољег решења, а у жељи да се светковина настави и после Брозове смрти, одлучено је да штафету прима председник омладинске партијске организације. Тако је омладина даривала сама себе, честитајући сама себи празник у присуству највиших руководица. Они се чак нису ни обраћали окупљенима на стадиону ЈНА. Манифестација је добила име „И после Тита – Тито”, што је само доказ покушаја да се на лицу мртвог вође одржи поредак.

Уместо ритуалне легитимације поретка и личне власти, првих година после Брозове смрти завршне прославе наглашавале су наставак његовог пута. У тим годинама боље се није умело. Прославе у чијој припреми је омладина имала више утицаја него раније наглашено су покушавале да придобију омладину или бар одрже поверење омладине у поредак. Било је то све теже. Није више било онога према коме треба да се усмерава пажња гледалаца. Могли су се чути звуци рок музике, ангажовани су најпопуларнији музичари тог времена, бина са које су наступали била је све већа и блештавија. Пред публиком су наступали музичари у распону од Ђорђа Балашевића до Дивљих јагода. Ако је било могуће, песме које су извођене имале су за тему радника, другарство и наравно Југославију. Био је то покушај да се у програму за свакога нађе понешто. Недостатку идеје и неу-

спеху покушаја да се празнику нађе нова сврха придружили су се коментари спикера телевизијског преноса. Уместо „Све очи су упрте у друга Тита” из 1979. године, већ 1984. могло се чути неубедљиво „Рокенрол је права ствар”.

Година 1987.

Штафета је 1987. кренула са Триглава. Већ од старта припрема прославе Дана младости и кретање штафете праћени су скандалима. Наиме, годинама уназад прославу Дана младости пратио је пригодан плакат. Више или мање успешна ликовна решења била су увек на линији владајуће идеологије. Избор плаката, међу мноштвом понуђених решења, био је задатак одбора за организацију празника. На конкурс за израду плаката 1987. године пријавио се дизајнерски студио „Нови колективизам” из Љубљане. И победио. Комисија у Београду прихватила је њихово ликовно решење, вероватно препознајући у њему обраду ликовних решења карактеристичних за прве деценије социјалистичке ере. А онда се извесни инжењер Грујић писмом обратио „Политици”, објашњавајући да је то плагијат плаката „Але-

горија хероја” из 1936, чији је аутор водећи нацистички дизајнер Рихард Клајн. Разлике између два плаката биле су незнатне. Млади атлета на једном плакату држи заставу Трећег рајха, а на другом заставу Југославије, на једном плакату држи бакљу као један од симбола републике, а на другом чекић који ваља симболички повезује оновремене немачке раднике и германског бога рата Тора.

Шта је плакатна афера, како је јавност тада насловила, показала? Најпре потпуну некомпетентност и незнање стручних комисија кроз које је плакат препознат прошао. На истину је требало да укаже грађанин. Штавише, то што су га изабрали може само да значи да им се плакат допао. Другачији исход није се ни могао очекивати ако се напомене да је коју годину раније један од проблема истакнутих у организацији био тај што ће „другу Вивалдију” морати да се плаћају девизне дневнице. Болније је то што је један дизајнерски студио у плакату упоредио социјализам и нацизам. Неко у Југославији имао је храбрости да систем оцени као тоталитарни и да га изједначи са побеђеним фашизмом.

Јесу ли аутори трпели последице? После краћег поступка, објашњења и тумачења, све је оцењено као плод

уметничке слободе, коју не мора баш свако да разуме и да се са идејом сложи. Јавни тужилац обуставио је поступак уз објашњење да је ауторски тим „применио легитимну ретроградну уметничку методу која је подложна различитим тумачењима”. Последица по починиоце није било. У доба веће виталности комунистичког система за овакво дело починилац би вероватно био ухапшен у року од неколико сати и нико не би смео да пита шта се са њим даље дешавало. Дакле 1987. за политички прекршај није се морало одговарати. Ако у некој од република и јесте, у некој није. Ако су грађани у некој од република очекивали да се афера заврши затворским казнама за одговорне, остали су разочарани. То је појачало утисак нејединства међу републикама по важним питањима. Плакат је замењен другим, а припреме за завршну прославу на стадиону ЈНА су настављене, али је афера створила климу неповерења у саму организацију манифестације. И новом плакату су понешто замерали, некима се сама штафета није свидела из ових или оних разлога, било је проблема са избором песама за музички део програма... Јавност је, након плакатне афере, свугде видела траг неке завере или провокације.

Систем је показао немоћ и, штавише, показало се да има оних који ту немоћ препознају, свесно се упуштајући у провокацију без страха за последице. Немоћ власти показала се у свој својој голотињи, али признати пораз није било дозвољено. Сам програм који је носио провокативни наслов „Упалите светло” био је сличан онима из претходних неколико година – покушај да се постигне и одржи подршка омладине, комбинација слета и концерта са импозантним бином која ни данас, после тридесет година, не би изгледала несавремено. А онда је дошао тренутак да штафета уђе на стадион и да је последњи носилац, у присуству највиших државних руководиоца, преда председнику партијске омладинске организације. Преношена са руке на руку преко трибина штафета се кретала према последњем носиоцу. Како је већ речено, избору последњег носиоца штафете придавала се посебна пажња, па је узорна ученица из Гњилана Рејмонда Брошај предала штафету „председнику омладине” Хашиму Реџеџију. Коју деценију раније ово би можда и прошло без коментара, али 1987. то није било могуће. За просечног грађанина Србије и бар још неке од република који су, одгајани на страху од непријатеља, спољних и унутрашњих, свакодневно препричавали вести са Косова није деловало као случајно да баш Албанка предаје штафету Албанцу и баш у том тренутку.

Након свих већ отворених афера створен је утисак да се једни отворено ругају држави, да су други жртве, а да остале то не интересује. Мало је било оних који су чули истински помирљив тон Реџеџевог обраћања, позивање на јединство, уз поштовање различитости, признавање да постоје проблеми... Народе је све то звучало као фраза. Партијско руководство то или није видело или се правило да не види. Ако је било на становишту да не треба подлећи притиску и да треба наставити радећи по уходаном националном кључу без обзира на актуелни тренутак, процена је била погрешна. Као да руководство није чуло реченицу изговорену 24. априла, која је већ понављана у народу заједно са именом онога ко је изговорио: „Нико не сме да вас бије!”

Нови вођа уздизао се на таласу националног незадовољства и неспремности партије да реши проблеме.

Ватра на стадиону ЈНА

После свега што је 1987. године пратило штафету, многим је било јасно да даље њено ношење нема смисла. Завршна прослава одржана је без штафете, али и без слета на који је јавност већ била навикнута. Прославе на стадиону ЈНА је било, али је организована на битно другачији начин.

Шта је јавност очекивала од прославе која не садржи штафету, то не знамо, али је имала прилику да види јединствен уметнички догађај. Последња прослава Дана младости била је истински спектакл, који већина није могла да разуме и прихвати. Иако је припремама, као и претходних неколико година, руководио Дамир Златар, овај пут уметничка екипа била је невакидашња. Режија Паоло Мађели, драматург Ненад Прокић, музика Ксенија Зечевић, затим балерина Соња Вукићевић, диригент Павле Медаковић, програм су водили Ивана Жигон и Драган Петровић... На терен стадиона, уместо хиљада увежбаних и костимираних омладинаца, војника са пушкама, праћених револуционарним мелодијама или рок музиком, „ушла је” ватра. У потпуном мраку стадионом су се кретале хиљаде бакљи. Најпре хаотично, а затим све уређеније, појединачне бакље су се, на крају окупљене око ватреног круга, скупиле у јединствен пламен. Наводно је као идеја за овај концепт послужио митолошки мотив – змија која гута властити реп, симбол вечности. Ватре су се могле тумачити и као устаничке, логорске, револуционарне...

Било је довољно разлога да се свако пронађе у овако осмишљеној прослави. Ипак, сећање каже да се програм већини није допао. Публика, нарочито старија, навикнута на слетове, увежбане војнике и добро познате мелодије остала је помало разочарана. Све је било превише компликовано за оне који иначе нису склони позоришту. Овде се можемо вратити на већ изнету тезу да пропаганда није усмерена на интелектуалце него на масе. Деценијама стварана и на један начин обликована маса није за један дан могла променити укусу.

Независно од политичке климе, која у наредним годинама није поговарала организацији празника и незаинтересованости омладине за празник ове врсте, постало је јасно да га више не треба организовати. Прослава коју су последњих година пратиле афере, недостатак идеја или неразумевање добрих идеја када их је било није остваривала ништа од оних ефеката које је остваривала некада. Без обзира на све облике политичке мимикрије, прослава рођендана мртвог вође дугорочно није одржива идеја. Од политичког ритуала у коме је народ без избора давао легитимитет народном вођи остала је празна љуштурса оног тренутка кад је нестало вође. Његово одсуство одузело је прослави и суштину и форму.

Наредне године, уместо централне прославе Дана младости организовани су концерти у већим градовима, а онда је и тога нестало. Политика је за омладину имала друге планове. ■

Споменик носиоцима штафете код Стадиона ЈНА